

Ljubljanski

ZVON.

LETO
IV.

ZVEZEK
12.

1884.

Vsebina 12. zvezka :

	Str.
1. J. Kržišnik: Povódnji mož. Balada	705
2. Dr. I. Tavčar: Mrtva srca. Povest. (Konec.)	706
3. J. Trdina: Bajke in povesti o Gorjancih. 21. Peter in Pavel	721
4. G. Jeréb: Josip Podmilšak, slovenski pisatelj. (Konec.)	724
5. S. Rutar: Akvileja. VI.	732
6. J. Starè: Vinko. VIII.	737
7. J. Trdina: Vinska modrost. 23—24	742
8. D. Nemanič: Drobtine za slovenski slovár.	746
9. K. Štrekelj: Novejši pisatelji ruski. II. Turgénev	749
10. J. Kersnik: Gospod Janez. Novela. (Konec.)	756
11. Književna poročila:	
XIII. S. R.: „Slavia italiana“	761
12. D. Fajgelj: Nove muzikalije.	768
13. Slovenski glasnik	769

Listnica upravníštva: Č. g. A. O., St. Paul, Minn. „Union-Bank“ nam je izplačala za Vašo nakaznico 14 gld. 80 kr. S tem je za l. 1884. plačana naročnina za Vas in za g. St. in 70 kr. ostaje za l. 1885. Platnice se Vam še pošljejo, a 3. št. ne moremo poslati, ker je sami nič več nimamo. — Č. g. J. M. S., New. Ulm Minn. Prejeli smo naročnino samo za Slov. Spolek. — Nekateri gospodje so letos poslali preveč naročnine in imajo svoj list plačan že tudi za l. 1885.: tako: c. g. rektor James Trobec, Wabasha, Minn. do konca leta; — dr. Fr. Zupančič, c. kr. polkovni zdravnik v Günsu; g. dr. J. Schiffrer, c. kr. polkovni zdravnik v Ptuj; g. V. Globočnik, c. kr. notar v Zatičini; g. dr. A. Primožič, c. kr. gimn. profesor v Iglavi; g. dr. Ludovik Filipič v Celji; g. Leopold Jakoncic v Gorici do konca junija 1885.; — g. V. Harmel, stavbinski pristav v Valpovem; g. Josip Freuensfeld, učitelj v Ljutomeru; g. N. Friškovec v Grajski Vasi; g. Ivan Kranjec v Genovi; g. Janko Kromenšek, c. kr. konceptni praktikant v Gradevi; g. Roman Mauri v Kopru do konca marca l. 1885. — G. A. P. v Gr. pri T. List Vam redno pošiljamo, a vrača nam ga pošta z opazko: will nicht abholen lassen. Krivda torej ni naša! — G. J. F. na D. Vaš list se nam je vrnil z opazko: ausgezogen, unbekannt wohin.

Denašnji zvezek ima vrhu naslovnega lista in kazala še četrto pole priloge.

Ljubljanski

ZVON

Leposloven in znanstven list.

Izdajatelji:

Janko Kersnik, Fr. Levce, Jos. Stritar, dr. Ivan Tavčar.

LETO IV.

V LJUBLJANI, 1. DECEMBRA 1884.

ŠTEV. 12.

Povôdnji mož.

Zorána se koplje, polážno plava,
Valóvi jo rahlo pregíbljejo;
Kipéce teló ji objéma Sava,
Prijazno poljublja i zíblje jo.

Povôdnik jo gléda, srcé mu vname,
Vrh vóde priplava prijazen, mlád;
Na sé jo pritisne, čez pas objame,
Nesvétno odnése v podvôdnji grád.

Čaróбно se svéti dvorana jasna,
Povsódi bleskeče svetló srebro.
„Glej, tódi boš bivala, žena krasna!
Če hočeš ostati na vek z menó.“

A nji ne godí pri povôdnjem móži,
Po sinu domóv koperní srcé,
Po mladem ji móži hudó se tóži,
Obilne po lici tekó solzé.

Povôdnik Zoráno peljá v sobáno,
Kjer sámo prečisto zlató blestí;
I v démantno jo popeljá dvoráno,
Kjer démanti jasni slepé očí.

A nji ne godí pri povôdnjem móži,
Po sinu domóv koperní srcé,
Po mladem ji móži hudó se tóži,
Obilne po lici tekó solzé.

I vrtec nebésen ji razkazuje,
Skoz kteri prijéten potók šumljá,
Da kdor šopotanje njegovo čuje,
Pozabi radóst i gorjé svetá.

A nji ne godí pri povôdnjem móži,
Po sinu domóv koperní srcé,
Po mladem ji móži hudó se tóži,
Obilne po lici tekó solzé.

Domóv hrepenéva srcé soprógi;
Dan prvi žaluje močnó, močnó,
Dan drugi vzdihuje v nezmérni tógi,
Dan tretji ji póči srcé zvestó.

Jos. Kržišnik.

Mrtva srca.

Povest.

Spisal dr. Ivan Tavčar.

Tri in dvajseto poglavje.

Kakor bi se udeleževali sedmíne, sedeli so svatje krog dolge s cvetjem bogato okrašene mize. Malo se je govorilo, mnogo jedlo in mnogo pilo. Še le proti večeru se je družba nekaj bolj ogrela, in vojaki, ki so se med obedom odločno dolgočasili, izrekli so še celó željo, naj bi se v sosedni sobi plesalo. Učitelja Vekoslava Kozíco, ki so ga samó v ta namen povabili k svatovščini, poklicali so h klavirji. Poštenjak se ni branil, in kmalu je z debelo pestjo udrihal po beli slonovíni, da so vse strune grmele in brnele. Izpraznila se je jedilnica. Mladina se je sukala po ozkem prostoru, ob stráni pa so sloneli starejši svatje, ter — zabavljali, da je ženitovanje dolgočasno, da tudi jed ni preslastna, in da je smešno, če se poročí tako star človek z mlado krasno žensko i. t. d.

Pri mizi sta ostala samó hišni gospodar in stari ženin Lovre Sodar. Le-tá se je nekoliko časa trudil, da bi zabaval mlado svojo ženo. Brez vspeha. Meta je sedela tik njega bleda kakor mrtva, ni jedla, ničila, in vse na nji je pričalo, da je v mislih vse kje drugod, nego pri hrumeči svátovščini. Morda je bila v mislih pri njem, ki je tedaj ležal v osamljeni višavski sobi na mrtvaškem odru in že počival v dolzem — večnem spanji, iz katerega se do sedaj še ni probudilo človeško bitje. —

Ko je Lovre Sodar videl, da ne more ženice svoje ogreti, pričel je sebe ogrevati; proti večeru je védela vsa družba, da je stari ženin do dobra pijan. S težkim jezikom je jecjal o kupčijah, o žitni ceni in o slabem vinu, ki se je to leto pridelalo. Pri vsaki priliki je napijal Ernestu Malcu, in tu in tam se tudi pričkal z njim, če ni vsemu pritrjeval, kar je govoril. Časih je glasno kričal, koliko se mu ima Nižava zahvaliti, in da bi marsikdo — beračil, če bi Lovre Sodar ne živel. Hišnemu očetu se je ohladilo srce, ko se je odpravila družba na ples.

Bal se je, da bi óni v svoji pijanosti preveč ne govoril in ne razobešal hišnih skrivnostij, na katere Ernest Malec niti mislil ni rad!

Meta je z drugo družbo vstala in skrivaje šla iz sobe. Menila je, da je ni opazil nikdo. Ali opazilo jo je skrbeče máterino oko. Gospá Helena, ki se je bila v teh časih postarala za leta ter se usušila kakor travnata bilka v jeseni, hitela je za hčerjo. Dohiti jo v sprednji sobi.

„Kam greš, Metika?“ vpraša boječe. Ni se ji upala pogledati v trpeči obraz.

„Glava me boli, mama, in razpočila mi bo, če še delj časa ostanem tu! Prodali ste me staremu možu!“

Poslednje besede je samó vzdihnila, ali vender jih je čulo máterino uhó. Vsa se je pretresla stara ženica. Imela je predobro srce in za svoje otroke bi bila prelila srčno kri. Toda v hiši ni veljala mnogo, in Ernest Malec je časih sam dejal, da je žena njegova tako tiha, da skoraj ne ve, je li oženjen, ali ne!

„Meni ničesar ne očitaj, Metika!“ odgovori proseče, „da je po mojem, bilo bi vse drugače, vse drugače!“

„Sedaj je dognano!“ reče hči zamolklo, „in družega mi ne ostaje, nego pusto, obupno življenje. Filip (to véste, da je moral umreti!) dejal je pri priliki, da mora človek časih živeti navzlic svojemu mrtvem, umorjenemu srcu! Meni je dano táko življenje z mrtvim srcem, in sam večni Bog vé, kako je bom doživela!“

Šli sta v hčerino sobo. Ondu je Meta razmetala cvetje in drug svatovski lišp s sebe. Potem pa je sédla ter s suhimi očmi zrla v mrak in občutila z vso grozno težo nesrečnega življenja nesrečne trenutke. Nji nasproti je sedela gospá Helena, vila suhé roké in v jednomér točila bridke solzé. Potolažila bi bila rada otroka svojega; ali trda usoda ni ji hotela dodeliti tolažilnih besed, tako, da ni védela, kaj naj bi govorila k nji, ki ji je nasproti v neskončnih mukah kopernela! Tam v sobi pa je klestil Vekoslav Kozíca z debelo roko po klavirji in mladi svet je plesal in se smíjal, kakor bi nebeška radost kraljevala pod to streho! —

Notar Sodar je bil že tisti dan velik revež. Če je le izpregovoril besedico s tem ali ónim dekletom, drezala ga je ostarela nevesta z lehtjo očitno pred vso družbo, in strupeni njeni pogledi preprečili so mu besedo še prej, nego jo je izpregovoril. Sedaj in sedaj ga je pretresel mraz, če se je ozrl po stari svoji ženi, ki je na njegovi stráni v nenaravno deviškem lišpu razkazovala ogródi svoje in ga neprestano preganjala z zaljubljenimi svojimi pogledi.

„Denarna je res“ — mislil si je — „a življenje na njeni strani bo pa tudi — tožno dolgo!“ — Ta misel ga ni hotela več zapustiti potem. Zdelo se mu je, da ga pričinja boleti glava. Obrnil je pogled na kupo, ki je polna šampanjca stala pred njim in v kateri so se neprestano drobile od dna proti vrhu iskram jednake pene.

„Morebiti so to solze, ki jih še pretakam v življenji!“

Ko se je družba odpravila na ples, vstal je tudi notar s svojo soprogo. Pred uhom v plesalnico ga je zadržala.

„Ti se že danes dolgočasiš!“ zastoka Murnovka in z nekako de-
viško sramežljivostjo ga pogleda.

„Kako si moreš kaj tacega domišljati!“ odgovori hladno.

„Zdi se mi tako!“ reče in gorko — kakor bi storilo mlado dekle — oklene se mu roke. Sram ga je bilo. Čakala ga je še hujša zadrega.

„Poljubi me jedenkrat, Nande moj!“ zašepéče stara nevesta.

„Moj Bog, tu pred ljudmi!“ vzdihne Nande in obledel je kakor pražen prt.

„Že vém, ti se rajši oziraš po mladih!“ V hipu se je stari devici napolnilo sivo oko z vodo, in vsak hip se ji je grozila izliti mala ploha solz po lici.

„Le jokati ne!“ razsrđi se notar, „saj je dosti, da imamo že jedno nesrečno nevesto danes!“

Iztrga se ji in odhití iz sobe. Na pragu ga sreča vitez Lanski.

„Kam greš, notar?“

„Na zrak malo.“

„Si li preveč pil? Ali si pa prepoln vroče ljubezni, ha! ha!“

Najrajši bi ga bil pobil na tla, tega pijanega bedaka, toda zavoljo družbe mu ni smel ničesar odgovoriti.

Stopivši na hladni hodnik si misli: „Odslé boš vsemu svetu v posmeh!“ Bila je jasna noč zunaj. Mraz je pritiskal in na nebu so mrgolele zvezde tako trepetajoče, kakor bi jih tudi zeblo.

„Vrag me vzemi, če se ne bojim, da bi prihodnje moje življenje ne bilo podobno jasni zimski noči, v kateri vse drgóče od mraza, še zvezde na nebu!“

Po telesi ga je pretresal mraz, ali v možganih mu je gorelo. Na steklo pri oknu je pritiskal vroče čelo, da bi se mu ohládilo.

V sobi pa je Vekoslav Kozíca trpinčil klavir, da so se mu debele kaplje utrinjale po razburjenem obrazu. In grof Welser je vodil kadriljo s tistim ponosom, kakor bi jo bil vodil — na dvornem plesu! —

Tudi Bogomir Lesovój je prišel na ženitovanje. Davno je že bil ukrenil razrešiti vezí, v katere se je lahkomišljeno in proti oporoki

očeta svojega ukoval. Noč in dan ga je proganjala misel, kako bi se otrešel spominov na rumenolaso deklè, ki ji je nekega dné govoril o svoji ljubezni. Iskal je prilike, da bi zopet vse preklical in se po lepi poti iztrgal iz okóv, katerih nositi ni več hotel. Vest mu je očitala marsikaj, ali tolažil se je, da nrvnost ne dovoljuje, da bi snubil hčer tistega, ki mu je tako rekoč umoril očeta. Smrt Filipa Tekstorja ga je potrdila v naklepih, za katere se je bil že prej odločil. „Tudi tega reveža so umorili ti ljudje!“ To je bil nov dokaz, s katerim je podprl sklep, s katerim je opravičeval dejanje, izvirajoče iz površnosti in plitvosti njegovega pravega značaja! Razvnel se je nad smrtjo Filipovo, in čutil se pozvanega, maščevati umorjenca. Poprej pa, ko je še živel, ogibal se ga je skoraj, in groza ga je vedno obhajala, če mu je gledal v obraz ter imel zavest, da je rodila oba jedna mati. Bogomir Lesovój je bil sin svojega časa, in niti trenutek se ni plašil pred hinavščino, s katero je omamila dobre moči v duši svoji. Razsrdil se je o smrti Filipovi, da bi s tem srdom ojačil samega sebe ter laže izpregovoril ločilno besedo nji, ki se ga je oklepala z gorečo prvo ljubeznijo. Poleg tega si pa Bogomir Lesovój ni hotel povedati resnice! V mislih se je bavil s smrtjo očetovo, z očetovo oporoko in s smrtjo Filipovo, in večkrat je deklamoval v duhu znani Hamletov samogovor, v katerem se kraljič tako ostro obsoja samega sebe! Dobro mu je del moralični srd, h kateremu se je silil, silil, da bi prikriil resnico sam sebi! Hlinil je moralično razburjenost, ali vse to je preuzročil — rožnati obraz ponosne, mrzle ženske, ki je kraljevala v njegovem srci od tistega dné, ko jo je prvič ugledal. Iz prva se je branil vplivom njenim. Ali prijazni sprejemi v stari plemenitaški hiši so ga prečudno osrečili. Prej je menil, da je demokrat, da je človek jednak človeku, naj se je porodil na slami, ali na mehkih svilnih blazinah. Prve čase je zahajal v Sotesko, da bi tem ošabnim ljudem dejanski kazal, da se ne plaši pred njim, in da mu nikakor ne imponuje staro ime stare obitelji. Nosil se je, kakor bi bil med svojci, dasi je moral kmalu pripoznati, da je dejansko zvrševanje sive teorije od teorije same bistveno različno. Prav kmalu je občutil, da loči visoka stena kroge, v katere je sedaj zašel, od krogov, v katerih je dosedaj živel, in da se ta stena preskočiti ne dá z demokratičnimi frazami. Videč aristokrate, ki so med sabo živeli, kakor se je dalo sklepati, v vzorni ljubezni, in ki so v vedenji, v govorici brez najmanjše težave ogibali se vsega, kar bi tudi le iz dalje spominalo na vsakdanjost, sodil je, da so to vzorni ljudje, da so to bitja boljša od njega. Sodil je po zunanosti, po vedenji, po govorici ter bil prepričan, da mora, če je govorica čista kakor zrcalo bistro steklo, tudi duša čista

biti, da tudi le-tá ne pozna vsakdanjosti, o kateri vedenje, govorica ničesar vedela nista. V svojem prepričanju, da ga je usoda dovedla v dotiko z osebami, ki so bile popolnejše od njega, nosil se je med aristokrati izprva okorno, kakor se nosi poljá rafar, če so ga valovi življenja zanesli v družbo gosposko. Védel je, da se je njegovo nepopolno in nesalonsko vedenje opazilo, ali niti pogled, niti smehljaj ga ni spominal nikdar na to, da se ne vede vselej po strogih propisih salonskih zakonov. Ko se je od dné do dné bolj privadil družbe, vnelo se je v njem hrepenenje po ti družbi. In če je sedel v Soteski pri stari kneginji, izginil mu je čas, da sam ni védel kdaj, in poslušal je s sveto udanostjo, kar mu je pripovedovala o časih, ko je še živel veličastni Friderik Avgust in preblaga mu hči Kornelija Amalija. Dan za dnevom je čul jedno in isto, ali dan za dnevom je poslušal z večjo udanostjo! V zavesti se je zibal, kakor bi se bil z razburkanega vesoljnega morja rešil pred viharji in pred burjo srdito v skrito zatišje, kjer se za rešilno goro valovje pomiri in izpremeni v sreberno vršino, kjer niti najslabši dih ne moti harmonije v prirodi, in kjer se nad krasno tropično krájino kroži neskajeno, prečisto, tropično obnebje. S tega obnebja pa sta mu sijali žarni očesi kontese Line! In kakor pluje preslepljeni ribár za vabečo povodno vilo v smrtonosni vrtinec, tako se je udal Bogomir Lesovój smrtonosni strasti, ki ga je morala dreviti v propad. Da je kontesa kmalu opazila, kakšna strast mlademu znancu razsaja po srci, se vé. In niti trditi nam ni móči, da ji je bila ljubezen, ki je Bogomiru pri vsaki priliki sijala iz pogledov in se nehoté kazala iz vsega njegovega vedénja, neprijetna. Kje živí na svetu ženska, ki bi ji kaj tacega neprijetno delo! In če bi se bil Terzit zaljubil v Pentesilejo, junakinjo mogočne krasote, smijala bi se bila morebiti, a smijala s srčnim zadovoljstvom nad grbastim čestilcem! Za tega delj se ni čuditi, da mlada kontesa ni samó ničesar storila, kar bi bilo gasilo ogenj v navdušenem srci navdušenega Bogomira, temveč, da je z lahno koketnostjo še bolj zanetila plamen, in da je s pogledi, ki si jih je Bogomir tolmačil sebi v korist, zmedla mu zdravi premislek, ter mu sebi v šalo nastavljala mreže, v katere ga je morala zasáčiti prej ali pozneje.

Nekdaj sta bila samá v sobi. Stopila je bila pred ogledalo ter si z roko, na kateri se je koketno blesketal drag kamen, popravljala lase. Pri tem so se krasne črte vitkega njenega telesa kazale v taki jasnosti, da je Bogomir Lesovój nehoté pristopil bliže. Nikdar do sedaj se mu kontesa še ni videla tako krasna! Ko je z belimi prsti medla po laseh, odpadel je ondu cvet, ki je tičal med koderci. Morda ga je sama iz-

prožila, da bi videla, kako se bode védel Bogomir. Tik nje je sédel na stol, in že mu je hotelo srce prekipeti in že ji je hotel govoriti o nesrečni svoji ljubezni! Obrnivši pa pogled po vitki ponosni njeni podobi, otrpne mu takoj srčnost, in v zavesti svoje nizkosti, v zavesti vsakdanjosti svoje, ne upa se ni izpregovoriti. Tedaj je omenjeni cvet padel iz njenih las ter se polagoma spustil po njeni obleki na mehko preprogo, na kateri je stala. Kontesa ni hotela ničesar opaziti, dasi je v svetlem steklu, iz katerega se ji je nasproti žaril njen obrazek, prav dobro videla, kam je drobni cvet izginil z mesta svojega. Da se Bogomir izkušnjavi obraniti ni mogel, je naravno. Sklonil se je lahno, pobral cvet, in ga ravno tako lahno pritisnil k ustnom. Potem pa ga je skrtil v obleko na razburjeno srce, in občutil je srečo, kakor jo občuti zaljubljen dijak, če mu je usoda slučajno v posest dala pisan trak ali kaj tacega, kar je poprej nosila ona, ki si jo je izbral v rano, prvo ljubezen svojo! Kontesa je tudi to opazila v jasnem steklu. Lahna zora ji je zakrila nežno lice, potem pa je izpregovorila tiho, tako tiho, da je Bogomir s težka čul njene besede:

„Gregor Lesovėj!“

Vzdihnil je za njo: „Gregor Lesovėj!“

Oba sta se spominala pradeda njegovega, ki je nekdaj morda ravno v ti sobi nosil s sabo holno svoje srce! —

Obrnila se je proti njemu in njeno okó se je uprlo nánj nekaj trenutkov. Kopernel je pod tem pogledom in bral v njem — ljubezen. A to kar je menil, da je ljubezen, bilo je morebiti samó — usmiljenje!

„Gospod Lesovėj,“ dejala je na to, „midva sva pač odrastla — otroka.“

Glas ji je bil zopet trd, kakor bi se sramovala mehkode svoje.

Od tedaj je živel Bogomir Lesovėj v nekaki duševni omamljenosti. Kjer koli je bil, povsod ga je spremljevala podoba njena. Vedno jo je v duhu gledal pred svetlim zrcalom, kako si je z ročico popravljala svoje lasé, in kako se je po beli njeni obleki spuščal cvet, podoben rudeči kaplji rudeče krvi! Od tačas pa je Bogomir Lesovėj za trdno védel, da bode razrušiti moral vezí, ki so ga vezale z Nižavo. Za tega delj je prišel tudi na ženitovanje in sicer s tujnim sklepom, poiskati si prilike, pri kateri bi izpregovoril ločilno besedo. Ves dan se je dolgočasil, in ko se je pričelo plesati, moral je na plešišče ter iz priljudnosti plesati z domačo gospodično Ano. Ker mu ni bilo po všeči v gneči plesati, in ker je bil poslednji čas, če je hotel opravek, glavni opravek denašnjega dné zvršiti, zvalil je dekletá, da sta se

zopet podala v jedilnico. Sédla sta k spodnjemu koncu mize, da bi ju ne čula ona dva, ki sta še vedno pila pri zgornjem konci. Ali stari Sodar ja je takoj opazil. Z lehtjó sune soseda svojega, zavleče usta, pokaže z roko proti spodnjemu koncu ter pomenljivo zamežika.

„Tam doli se nekaj prede, ljubi Malec moj, ha! ha!“ reče zadovoljno in tako glasno, da je tudi Ana umela njegovih besed pomen. Po bledem obrazu se ji razgane kakor rudeča tančica, ki pa takoj zopet izgine.

„Če se kaj sprede, meni prav!“ govori Sodar, „imetje je pri hiši in ta je prva!“

Ko Malec ničesar ne odgovori, dostavi: „Ali mu nisi ti še nekaj dolžan, kaj?“

„Ej, ni toliko, kolikor se je govorilo ne!“ Ernest Malec je odgovoril to srdit, ni mu bilo prav, da se je govorilo o tem.

„Naj je, kolikor hoče,“ pravi Sodar lahkodušno, „kolikor je dolgov, toliko jih je preveč. Naj se sprede, naj se sprede! V to naj Bog pomaga! Potem bodeta dva srečna človeka več pod tvojo streho, Malec, ha! ha!“

Malec se ni hotel smijati!

„Smej se, ali ne —“ in Sodar dvigne kozarec — „pijva na srečo tvojih otrok, ki si jih tako dobro h kruhu spravil. Bog živi!“ Trčila sta s kozarci.

Tu spodaj pa je bil Bogomir v hudi stiski. Sam ni védel, kako bi pričel govorico. Dekletov obraz je bil tako prečudno blede, in tako močno je bila upadla, kar jo je poslednjič videl, da se mu je nehoté pričela smiliti in da se je skoraj sramoval besed, katere so mu že bile tičale na jeziku. S povešenimi očmi je sedela pri njem in udano pričakovala udarca, o katerem je védela, da pride. Batistno rutico je stiskala med prsti, in z lahnimi vzdihji si je sedaj in sedaj olehčavala notranjo boleost. Ko Bogomir ni ničesar izpregovoril, déla je lahno:

„Dolgo Vas že ni bilo pri nas, gospod Lesovój!“

„Dolgo že ne, gospodična!“ To je bilo vse, kar ji je védel prvi hip odgovoriti. Obrnila je v stran obrazek, ali Lesovóju vender ni mogla prikriti solz, ki so ji zalile okó.

„Pravijo, da zahajate v Sotesko!“ vzdihnila je. Ozrla se je zopet proti njemu. Skrčilo se mu je srce in že se je bal, da bode omagal, da ji tudi danes še ne bode izpregovoril slovesa! Pred duhá si je poklical ponosne ženske ponosno podobo in na srce si je pritisnil roko, kjer mu je počival cvet, ki se je nekdaj kakor kaplja rudeče krvi spuščal po njeni obleki na mehko preprogo. Ojačil se je in izpregovoril:

„Gospodična Ana, nekdanj sem menil, da sem Vas ljubil!“

„Pravili ste mi to nekdanj!“ Kako težko je izrekla te besede!

„Čemu bi se Vam hlinil, Ana! Sedaj vém, da to ni bila ljubezen! Človek ne pozna vselej svojega srca! In kakor megle po nebu se izpreminajo naši občutki. Ljubezen se ne dá izsiliti!“

Vedela je, da pride ta hip. Ali da bode tako gorjup, tega ni vedela. Poslednja kaplja krvi ji se zapustila lice in da je imel le kolikaj srca, morala bi se mu bila smiliti, tako uboga je bila!

„Kaj hoče zakon potem,“ nadaljeval je brezsrčno, „zakon brez ljubezni je življenje z mrtvim srcem! Za tega delj Vas prosim, pozabite, kar je bilo, in upajte na cvetno prihodnost. V svojo srečo“ — dostavil je s prečudno vsakdanjostjo, „je človek tako ustvarjen, da lahko pozabi na to, kar je bilo.“

„Pričakovala sem Vas časih, poprej! Ali sedaj že ne več! Morebiti Vas pozabim!“

V bolesti in trpljenji je to govorila.

„Tako je prav! In vidite, jaz s svoje strani sem že delal nekoliko pokore. Tam pri prepadu je bilo! Saj veste, tisti dan, ko sva gledala v globoko ravnino pod sabo!“

„In so zvonovi peli k dohodu kneza in škofa, preblagega Janeza Evangelista!“ dostavila je trpko.

„Vaš oče mi je bil mnogo dolžan in časih bi ga bil s pismi, ki sem jih imel v rokah, lahko spravil na beraško palico! Da ga nisem spravil, zahvaliti se ima Vam, gospodična Ana!“

„Védela sem, da smo izgubili imetje!“ Udano je nagnila glavico.

„Prizanašal sem mu, ker sem menil, da ljubim Vas. A potem ko se mi razjasnilo obnebje srca, stal sem nekega dne zopet pred prepadom, in v roki sem tiščal vse tiste listine, s katerimi bi bil poprej lahko spravil Vašega očeta na beraško palico. In spustil sem jih, da so sfrfetale globoko v žrelo zevajočemu prepadu, kjer so za večno zakopane. Vidite, to je bila moja pokora, to je bila moja žrtev, ki sem jo posvetil spominu Vašemu! Ali srca svojega Vam žrtvovati ne morem!“

Bistro ga je pogledala!

„V redu je torej vse! Vi ste plačali, kar ste mi bili dolžni! In sedaj se mi zdí, da Vas bom laglje pozabila nego sem mislila. Z Bogom, gospod Lesovój!“

Ravno tedaj je prihitel grof Welser iz sosedne sobe ter prosil, da bi smel ž njo plesati. Vstala je in odšla. Z olehčanim srcem je vstal

tudi Bogomir. Kmalu potem je zapustil Nižavo, skrivaje, da se niti poslovil ni!

Tu pri mizi pa sta sedela starca in še vedno pila.

„Kje pa sta otroka?“ vpraša Sodar.

„Plešeta zopet!“ odgovori Malec.

„Izginila sta torej, aha! se je že spredlo!“

„Mogoče!“

„Ti mladi ljudje, ti mladi ljudje!“

In ko óni ničesar ne odgovori, pristavi še:

„Kaj hočeva! Ljubezen je ljubezen!“

V sosedni sobi pa je razbijal Kozica po klavirji in pari so se vrteli, in smijali so se in glasno govorili. Vmes pa je plesala tudi gospodična Ana, in počivala je tujemu vojaku na prsih, in se tudi sladko smijala, kakor druge ženske vse. Ali v resnici ji je hotelo počiti mlado srce, in pred dušo se ji je razgrinjalo prihodnjo življenje kakor pusta, peščena raván, kjer ni niti hladilnih vrečev, niti zelenih ledin. —

Štiri in dvajseto poglavje.

Pismo.

(Bogomir Lesovój prijatelju Ivanu K.)

Umrlo je meni srcé,
Umrle so nade sladké,
Umrli ljubezen goreča,
Umrli življenja je sreča.
S. Gregorčič.

Močno se bodeš čutil, ko Ti dospè ta drobní list v roke. Svojim očem ne bodeš hotel verjeti, ali konečno bodeš moral verjeti! Resnica je, tožna resnica je, nekdanji prijatelj Tvoj je zapustil malo svojo domovino in sedaj se že razprostéra vesoljno morje med njo in med njim! Če Ti pride v roko ta list, moral bode poprej prepluti neskončno vodno planjavo, ki se v sivi svoji večnosti širi med mlado Ameriko in med staro Evropo. Obupal sem nad življenjem v stari Evropi in pobegníl sémkaj, hotèč pričeti novo življenje! Moje srce je kakor dolgočasno zimsko polje! Kamor seže oko, pokriva blestečega snegá odeja mrtvo livado. Vse je mrtvo pod to odejo, kar je vzpomladi radostilo se pisane življenja, in nikjer družega, nego jednolična, dolgočasna, misli moreča belina! Nad njo pa se ziblje tu in tam črn vrán, počasi, težko in trudno pluje s perótimi, kakor bi hotel sedaj in sedaj poginiti ter pasti navzdol v gomilo, v kateri spi vsa priroda smrtno spanje. Vidiš, táko snežno polje je sedaj srce moje! Nad njim pa se dviguje črni vrán temnega obupa in se počasi, ali neprestano preletava tja in sém!

Sam s sabo nositi bolešt! Ni mi mogoče. K Tebi, prijatelj dragi, hočem se zateči. Morda se mi olehča srca težko breme, če se Ti izpovém, kako je bilo!

Povestnica minulega življenja mojega Ti je vsaj nekoliko znana. Moj poslednji list, ki sem ti ga pisal še z Višave, bil je kakor ozaljšana in olišpana ladja, v vsem ponosu in z mnogobrojnimi jadrí zapuščajoč luko in noseč s sabo tolpo veselega ljudstva, katero se je udalo brezmejnim nadam na srečno potovanje po hudobnem vodovji. Pisal sem Ti, kako nežne vezí so se osnovale med mano in grofíco v Soteski, pisal sem Ti o rudečem cvetu, ki sedaj ne počiva več na srcí mojem, pisal o žarnih njenih pogledih, ki so mi vse obétali! Čul sem divne sirene sladko petje in s svojim revnim čolničem plul proti smrtonosni skalini, kjer se je moral na stotine koscev razdrobiti! Čul sem sirene sladko petje, in za tega delj nisem opazil nevarnosti, za tega delj sem menil, da jadram po mirni svetli vršini, za tega delj sem menil, da se mi že iz dalje prikazujejo cvetoči bregovi, kjer bodem užival srečo, ki so jo bogovi ustvarili sami sebi! Ali sedaj je čolnič razbit in ta moj list je kakor ladja, ki se s polomaljenimi jambori, raztrganimi jadrí in brez krmila, s težka na površji se držeč, povrača k pobježju! Táko je to naše življenje. Danes solnce, jutri deževje!

Ali sedaj poslušaj, kako je bilo!

Nekaj dníj po dvojnem ženitovanji na Nižavi (o katerem sem Ti tudi pisal), odpravil sem se proti Soteski. Mrzla burja je brila po logu, toda v meni je kipela kri in vroče mi je bilo, kakor bi me objemalo gorko poletje. Danes se mi je hotela razrešiti temna prihodnjost, danes se je imela končati igra, pri kateri se je igralo za srečo mojo! Skrb in up sta me naudajala ob jednem; skrb, če sem se spomin na imenitnost stare obitelji, in up, če sem si v spomin klical vedenje njeno. Ko je gosposki dvor ležal pred mano, tiho in ponosno, upála mi je skoraj srčnost, in že sem se hotel vrniti. „Gregor Lesovéj!“ Te besede je šepetala tisti dan pred zrcalom in te besede so me tedaj v tistem trenutku zopet ojačile. Sáma se je spominjala „Gregorja Lesovéja“, o katerem je védela, da je z ljubečim srcem zahajal v Sotesko, z ljubečim srcem, s katerim sem tudi jaz prihajal pod to pleminitaško streho! Da jo ljubim, ni ji neznanó, kakor ji ni bila neznaná nesrečna ljubezen Gregorjeva! Ta misel mi je dala srčnosti, da sem vstopil pri visokem portalu in da sem iz nova za trdno sklenil denašnji dan izreči odločilno vprašanje. Vidiš, takšen bedak sem bil tisti dan!

Grofa Antona in kontese ni bilo domá. Domá sem torej dobil samó kneginjo. Ravno prav, mislil sem si, ti dobri, mehki in rahli

duši povém vse, in prepričan sem, da bode ginena in da bode z mano točila solzé, in da bode potem za mé govorila, ta vzorna, rahla in dobra dušica, ki je s svojim usmiljenjem objemala najmanjšega črviča v prahu! In z mano naj bi ne imela usmiljenja!

Ko sem pri nji vstopil, sedela je v stolu tik peči. Zavita v starodavno obleko in v obilo čipek, da si le težko opazil dobrovoljni njen obrazek, ki ji je tičal globoko med ramama. Vsa srečna je bila, da sem prišel.

„Kako krasno, da me obiščete danes, cher Bogomir! Ljub gost se je oglasil v ti zimi in grof Anton in kontesa Lina sta mu hitela naproti! A jaz sem sama in zima mi sili v dušo. Kako krasno, da ste prišli. Nikamor mi ni pogledati! Povsod te puste meglé! In mraz je tudi, silno mraz! Ali Vas ne zebe, dragi moj?“

Sédel sem tik nje, poljubil ji udano velo roko in ji pritrdil, da je res mraz in da me tudi zebe. To zadnje ni bila resnica! Govorila je o vremeni, o zimskem mrazu, in o tem, kako bi življenje prijetno bilo, da ni te grde, nesrečne zime. Povpraševala je po mojem zdravju, hvalila, da se vidim čvrst, in časih je z vlažno svojo ročico pogladila lice moje. Bila je sama dobrotljivost in topla ljubezen ji je sijala s pogleda. Vse to je množilo srčnost v meni! Udano sem ji zrl v ljubezniivi obrazek. Že mi je silila odločilna beseda na jezik in že sem ji hotel govoriti o srčnih svojih upih, a zopet mi je zamrla ta beseda, ko je kneginja v teku govornice po stari svoji navadi naglaševala, da se je porodila v stari obitelji Palfyjevi in da ji je bil soproj knez Teanski!

„Pri sveti devici in materi božji,“ vprašala je rahločutno, „Vam gospod Bogomir, morajo pač tudi prav počasi teči dneva trenutki, ko ste tako sami na Višavi?“

„Pač mi je dolgčas tu in tam, svetlost,“ odgovorim in krí mi zahiti k srcu, „z delom in branjem kratim si čas. Poprej pa sem lazil po zelenih logih in užival krasoto prirodino!“

„Po logih zelenih! O sveta Trojica, kdaj jih že nisem gledala! In morda jih videla več ne bom!“

Na skrivnem si je obrisala sólzo iz očesa.

„A čemu se ne žénite, ubožec moj?“ vpraša po kratkem premolku. „Vedno vender ne morete tako živeti, kakor puščavnik! Ali dandanes ni več mladih deklet, ki bi se možiti hotela, hi! hi!“

Bila je zopet radostna, in meni se je zdelo, da me nekako pomenljivo opazuje s svojimi pogledi. Zarudel sem se, kakor sramežljiva deklica. Sedaj je napočil trenutek, da sem skoraj moral govoriti!

„Mladih žensk je na izbiranje, svetlost!“ odgovoril sem srčno, „ali z ženitvijo se stori usodepoln korak, in človek ne vé, kaj bode potem prinašala prihodnost! To je ravno! to je ravno!“

„Kdo bode tako boječ, cher Bogomir!“ — pri tem se je svetlost tako milobno smijala — „kdo bode tako boječ! Kakor čujem, imate imetja obilo, da bi lahko preživili sebe in obitelj. Pravilo se mi je, da je Višava lepa posest in da Vas prištevajo najimovitejšim našim sosedom!“

„Res je, svetlost,“ odgovorim ponižno, „nebesa so mi pomnožila posvetno imetje!“

„No, vidite —“ z roko je posegla po moji roki in mi jo gladila, kakor otroku — „no, vidite, čemu se torej ne ženite?“

Zamišljeno je dostavila: „To Vam je bil Gregor Lesovéj, praded Vaš, drugače vrste junak, hi! hi! Oj, ti časi! oj, ti časi!“

Hvaležno sem poljubil roko! Prišel je bil torej trenutek! Tiho, boječe sem izpregovoril: „Svetlost, že dolgo mi leži na srci težko, silno breme. In le Vaša izborna prijaznost in materinska ljubeznivost, če se smem tako izraziti, osrčuje me, da odkrijem svoje duše skrbi pred Vami, svetlost! Ne štejte mi te predrznosti v zlo, ravno osrečili, pregreli ste mi srce in povedal Vam bodem vse, če mi blagovoljno dovolite, da smem nadaljevati — — —“

„Le govorite, dragi moj!“

In odprla se mi je duša, in pričel sem govoriti, kako mi je ona od tedaj, ko sem jo videl prvič, zmagala srce, kako se me je polastila ljubezen, in da prav za prav samó zavoljo nje zahajam semkaj; tudi sem govoril o svojih upih, in kako živim v veri, da me tudi ona ljubi, in da to vsaj posnemljam iz njenega vedenja. Ko sem govoril, nisem se ji upal gledati v obraz. Končavši svojo izpoved dvignil sem pogled proti nji. V stolu se je bila nekoliko vzdignila, in prav prestrašen sem opazil, da je to trd, ošaben obraz, in da na njem ni ničesar rahlega, mehkega in dobrotljivega. Vse to je bilo izginilo tisti hip z njenega obraza in v sivih očeh, s katerimi je neprestano zrla v mé, vzplamenel ji je žar sovraštva. Obledel sem in tresočé vprašal:

„Vi se srdite, svetlost!“

„Če sem Vas prav umela, govorili ste o domači kontesi!“ izpregovorila je ostro. Tudi glas ji je bil trd kakor jeklo in ni pričal o nikaki dobrotljivosti več.

„Dà!“ sem vzdihnil potr.

„Mislila sem sicer, da govorite o mladi hišni naši. Pametna, dobro vzgojena deklica je in časih sem si dejala, da bi to bila žena za Vas, kakor si je le želeti morete!“

Hudobno, ironično je govorila in kakor strele so mi udarjale njene besede v revno moje srce.

„Svetlost!“ sem vzkliknil in vstal.

Dostavila je ošabno, ponosno, kakor prava kneginja:

„Ne verjamem, da bi se bila kontesa tako zelo spozabila! A če se je spozabila, potem poslušajte, kar Vam govorim! Že pol stoletja čepim tu v stolu, hroma, onemogla, kakor novorojeno dete! Pol stoletja opazujem kras prirodo in iz dalje in sladkosti življenja so mi le pravljica, so mi le sanje, so mi zgolj fantom! In to je nekaj, gospod Lesovėj! Ali odkritosrčno Vam rečem in na sveto telo našega odrešenika Vam prisezam, da sem še sto let rajši prikovana na ta mučni stol, da še sto let rajši zrem vzpomladi cvetove le iz dalje, in da še sto let rada umiram tako počasi, kakor tega polstoletja do sedaj, ko mi je časa krágulj kakor Prometeju nekdanj kljuval trenutek za trenutkom življenje z mene — nego pa bi privolila, da bi kontesa Lina prevzela gospodinjstvo na kmetski Vaši Višavi. To Vam rečem jaz, kneginja Teanska! Ali sedaj sem se utrudila! Z Bogom, dragi moj gospod Lesovėj! Z Bogom!“

Bil sem odpuščen, odpuščen v veliki nemilosti! Poparjen in pobit sem zapustil sobo. Skoraj brez zavesti sem bil, ko mi je sluga v sprednji sobi pomagal pri oblačenju. Čustvo osramočenja družilo se je s čustvom nesreče v duši moji. Zalival me je pot, in v duhu sam nisem vedel, kaj naj sedaj počnem. Steza življenja me je dovédla k mestu, kjer se mi je pred nogami širil zevajoč prepad. Kako ga premostiti? V mislih sem še jedenkrat pretehtal vse malo in veliko, kar mi je po moji domišljiji pričevalo o njeni ljubezni. Preplula mi je duhá rešilna misel. Kaj mi hoče sodba te stare ženske, ki s svojim zastarelim mišljenjem, s smešnim svojim plemenitaškim ponosom korenini še v minulem stoletju? Takim ljudem so jemali glave za francoske prve revolucije! Ali od tedaj so se časi izpremenili! Da me le ona ljubi; njo samó sem sklenil vprašati, naj ona sama razsodi! Tu se je igralo s srečo vsega mojega življenja in nespametno bi bilo, če naj bi odločevala beseda stare ženice, ki brez dvojbe ni védela, kaj govori, ki je v svoji zmedeni starosti menila, da še vedno živi na dvoru Friderika Avgusta, v časih, ko se je tikala s preblaženo Kornelijo Amalijo! Kontesa sama naj razsodi! Stopivšemu na hodnik zavél mi je nasproti hladni zrak in me v omenjenem sklepu, zbistrivši mi omočene možgane, še bolj utrdil. „To je jedino prava pot, in lahkomišljeno je bilo, da si govoril h kneginji, ki te ni mogla umeti, ker ravno ne uméje zakonov sedanjega stoletja!“ V mislih sem odkorakal po koridoru, po mehki pletenini, ki je bila ondu razgrnena. Vrh stopnic sem obstal. Tu je bilo mesto, kjer je nekdanj Gregor Lesovėj

krčil se pod bolestjo brezupne ljubezni. Na ta držaj se je morebiti naslajal, ko je ti brezsrčni ženski, ki sedaj tam notri ni mogla ni živeti, ni umreti, pravil o čustvih svojih. Tu ji je bil izročil cvet, znak svoje ljubezni, ki ni imela niti upov, niti prihodnosti, kakor jih nima cvetje, če se je sredi zime po umeteljni poti izvilo iz osrčja materi zemlji! Morebiti je tudi ljubezen moja taka, brez upov, brez prihodnosti! Iz nova me je davila bolest, iz nova grabile je obupnost z železnimi prsti po meni! Ravno tedaj je pridrdral voz na graščinsko dvorišče! Prihiteli so sluge od vseh stranij ter mimo mene drevili se po stopnicah navzdol. Otrpnile so mi noge, in nekaj je reklo v meni, da pride sedaj še hujši udarec, nego li je bil ta, ki mi ga je vsekala vela roka knjeginje Teanske. Kmalu se je v vzožji stopnic prikazala gospôda. Najprej je prišel grof Anton z dolgo koščeno svojo podobo. Za njim je stopal mlad, tenak častnik, v huzarski opravi. Izmed kožuhovine mu je štrlel blazirani, blede obraz, na katerem se je čitala zgodovina razuzdanega dosedanjega življenja. Ob roki pa je vodil konteso Lino, ki je isto tako tičala v dragi kožuhovini. Mraz ji je bil razvnel lice, da je lahna rudečica pokrivala ji obrazek. Meni oslepelemu bedaku se je videla tako krasna kakor boginja. Niti prestopiti se nisem mogel. Govorili so francoski ter počasi stopali navzgor po stopnicah. Najprej me je opazil mladi človek. Mené, da ne umejem, kaj vpraša, izpregovoril je:

„Kdo je ta človek, tu gori?“

Grof Anton je pogledal proti meni. Na obrazu sem mu bral, da ni bil razradosten, ko me je ugledal na tem mestu.

„Kdo je? Moj Bog, nadležen sosed, ki se nam vsiljuje v hišo. Pri kneginji je časih, da se razgovarja z njo. Saj véste, da mora zmeraj kdo biti pri nji!“

Prišli so k meni. Grof Anton je lahko odzdravil poklonu mojemu.

„Kaj, ali ste v tem mrazu prišli k nam? Po gozdu morajo biti slaba pota. Tudi se mi zdí, da je nekoliko južno vreme!“ Le težko je prikrival malicioznost v svojem glasu, tako, da sem moral prav občutiti, kako neprilichna mu je moja navzočnost danes. —

„Bil sem pri kneginji, ekscelencija!“ zajeceljal sem. Mladi aristokrat, ki je bil s svojo spremljevalko v tem tudi dospel na vrh stopnic, opazoval me je s plemenitaško zaspanostjo. V tistem trenutku sem moral biti brez dvojbe malo smešen. S potnim čelom sem stal tu pred družbo in sam nisem védel, kam naj obrnem pogled! —

„Seznanimi vaju moram!“ dejal je grof Anton lahko in malomarno, kakor bi to seznanjenje bilo nepotrebno tako, da se ni takoj prvi trenutek spomnil na to.

„Magnat grof Erdoed! Gospod Lesovėj, naš sosed!“ Lahno je nagnil glavo magnat grof Erdoed, a meni se je zdelo, da me opazuje z nekakim zaničevanjem.

„Velika mi je čast!“ Pri teh besedah, ki sem jih zamolklo izpregovoril, ujelo se je okó moje z očesom kontese Line. Tudi njen pogled je bil mrzel, kakor bi me videla danes prvič v svojem življenji.

„Grof Erdoed nas je obiskal,“ nosljal je v tem grof Anton. „Že dolgo časa smo ga pričakovali. Zaročen je s konteso in sedaj hočemo določiti, kdaj bode poroka. To pa nam napravlja dela in skrbij! Z Bogom, gospod Lesovėj!“

Odšli so. Kontesa ob roki mladega magnata, sladko se nasmihajoč. Znan mi je bil ta pogled od tedaj, ko mi je dejala: „Kaka odrastla otroka sva pač, gospod Lesovėj!“ Ali od tistega dné sta bila minula jedva dva tedna!

„Čuden človek je to,“ govoril je magnat odhajajoč, „in vidi se, da se med nami niti nositi ne vé!“ Te besede je govoril zopet francoski. Hišni gospodar je odgovoril tudi francoski:

„Kaj hočete, grof? Na deželi ne smemo na tehtnico polagati vsacega, s katerim občujemo!“

„Dà! dà!“ pritrjeval je ta.

„Sicer me bode pa skrb“ — oglasil se je oni — „da ne pride več v Sotesko, ako Vam njegov obraz ni po všeči!“

Te besede sem še čul. Potem sem tával po stopnicah navzdol. Vse se je sukalo krog mene, in kako sem tisto jutro dospél nazaj na Višavo, še danes ne znam. Vse je gorelo po meni in le jedna misel me je naudajala: stráni, stráni v daljni svet! —

To je zgodovina mojega mrtvega srca! Ako bi bil imel več moralčne podlage, ne bil bi zapravil dosedanjega življenja svojega. A sedaj je zapravljeno!

Porodil sem se sredi malega naroda in slovanska krí se mi pretaka po žilah. Užival sem nemško vzgojo; v meni živi za tega delj duh, okovan v nemške verige. Zemlja, v kateri koreninimo, je slovanska, ali zrak, ki veje nad njo — je nemški. Dva elementa se vedno bojujeta v nas, nemški in slovanski. Za tega delj ni celote, za tega delj je vse, kar počenjamo, kar mislimo, polovično, površno. Tudi značaji naši se ne morejo razviti, tudi ti so polovični. In časih jih še celó ni! V prihodnosti bode boljše morebiti, ko ne bode samó naša zemlja slovanska, temveč tudi zrak, ki veje nad njo. Mi pa zdihujemo pod prokletstvom sedanjosti!

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

21. Peter in Pavel.

(Konec.)

Zdaj se je moglo začeti pravo delo. Kresè zapové grajskemu tajniku sestaviti tri pisma. Na prvem naj napiše razločno, da mu je izročil grof Erger-Berger vso svojo grajsko moč in pravico in potrdil pred odhodom svojim vse njegove naredbe in ukrepe. Ko je bilo pisanje dogotovljeno, podpisali so se uradniki za priče in družina so se podkrižali. V drugem pismu je oprostil grofov pooblaščenec Pavel Kresè za večne čase vse grajske kmete tlake, desetine, gôrščine in vseh drugih davkov, bremen in dolžnostij. V tretjem je razdelil grajsko polje in vinógrade na jednake dele med siromake, ki niso imeli do zdaj svoje kmetije, grajske gozde in travnike, ribnike in potoke pa je podaril občinam in vases na skupno rabo in uživanje. Tudi pod ti dve listini so se podpisali uradniki in podkrižali družina in kmetje. Napósled je pritisnil Pavel na vsa tri pisma grofovski pečat. Ko je bil ta glavni posel dovršen, šli so nemški gospodje in družina svobodno, kamor so hoteli, razven Valkerja in Lenkarja, katera sta bila izpuščena še le popoludne. Oba sta se brez konca in kraja veselila, da je prešla nevihta brez hujših nasledkov. Pavel se je jezil mnogo bolj na grofa nego na njegove služabnike, velikega svojega dejanja ni hotel oskruniti z nepotrebno in brezkoristno osveto. Sklical je zdaj kmete, ki so mu pomagali, pa tudi tiste, ki so bili ostali doslé doma ter jim dovolil, da si vzame vsak iz grada, kar koli mu ljubi in rabi: brášno, pohištvo, opravo, orodje ali kar hoče, razven konj in treh skrinjic za železnimi vrati, katere pridrži záse. Trajalo je več ur, dokler je bilo grajsko blago razgrabljeno in odneseno. Potem povabi grofov namestnik vse bivše tlačane na veselo in mastno južino ali jim reče smijé se, da si jo bodo morali sami pripraviti. Odprl je vse hleve in svinjake, vse ovčarnice in kurnike in dal zapoditi živali na prostrano senožet, da se ž njo pogosté. Kmalu so se pekli na sto ražnjih grajski voli in telca, prasci in jagenjčki, kopuni in puráni. Takisto je dal privaliti na travnik iz vseh grajskih kletij in zídanic dolgo vrsto sodov in sodcev, polnih najslajše, domače in tuje staríne in novíne. Mnoštvo jedij in pijače je bilo res velikansko ali trebalo je pa tudi napásti več tisoč ljudij

in to Podgorceve, ki so obdarjeni s tako prostornim želodcem, da pojé in popije jeden za deset Poljancev ali Ribničanov. Hvaležni kmetje so obsipali Kreséta z zdravijcami, poljubci in objemljaji, on pa se je držal resno in skoraj žalostno. Ko so ga vprašali, kaj ga teži, dejal je: Bratje! jaz se moram še nocoj od vas ločiti in oditi v daljni svet. Gospôda mi ne bodo nikoli pozabili in oprostili vaše svobode in mojega maščevanja. Da ostanem tukaj, ugonobili bi me brez dvojbe očitno ali skrivaj, posilno ali z zvijačo. Denarja imam zdaj, hvala Bogu, dovolj záse in za vsakega prijatelja, ki pojde z menoj. Kdor me bo spremil in delil usodo mojo, skrbel bom po bratovsko zánj in za njegovo rodovino do smrti. Poiskali si bodemo zavetja, kjer nas ne bo dosegla sovražna roka. Pred odhodom pa moram pokončati spominek naše dolge, dolge sužnosti in sramote, ta visoki, strašni grad, ki nam je iztlačil toliko grenkih solz, vročih vzdihljajev, krvavih žuljev in pregrešnih kletev, ki je zakrivil toliko naših nesreč, bed, ran, bolečin in prezgodnih pogrebov. To rekši pograbi ogórek in prosi tovariše, da bi mu pomagli zadnjikrat. Užgali so grad v isti čas znotraj in zunaj, zgoraj in spodaj. Od vseh strani se je jel valiti gost, črn dim, ki je zagrnil kmalu nadstropja in streho, grajsko zgrado in prizidana poslopja ter se razprostiral in ulegal daleč tja po ravni okolici in čez Gorjance. Skozi dim pa so švigale in sikale orjaške ognjene kače, rudeče, rumene, višnjev-kaste in zelenkaste in dvigujoč se do oblakov oznanjevale Slovincem in Hrvatom prvi srečni porod narodne pravice in svobode. Bila je že pozna ura, ko se je poslovil Pavel z jokajočimi prijatelji svojimi. Pet korenjaških vrstnikov mu se je bilo ponudilo za potne tovariše. Dobro obskrbljen z vsako potrebo je zajahal ž njimi grajske konje in oddirjal proti Krškemu brodu. Čez nekaj mesecev je prišel od njega v Podgorje list, da je dospel z družbo brez nezgode v Benetke in se tamo nastanil. Dolenjski rojaki ga niso videli nikoli več ali noben dan niso pozabili moliti za njegovo zdravje in srečo in še njihovi vnuki so častili in blagoslavljali spomin njegov.

Nikjer se ne bere, kaj je grof Erger-Berger pri knezu Pomarančarji jedel in pil, zvedel in učakal. Ali jako verjetno mi se zdí, da mu se je godilo pri njem prav dobro. V stare čase so se znali gospôda preizvrstno kratkočasiti, izvirati in ščepiriti o trudih in troških zatiranelega naroda slovenskega. Pri gostoljubnem gospodarji je minil jim dan, kakor bi trenil, predno se je končal še obed, začela se je večerja. Pri bogatem knezu ni trpel grof gotovo ni glada ni žeje. Tudi strašni požar, ki se je prikazal zvečer v dalji, ni mu mogel skaliti dušnega miru in srčne veselosti, ker je vedel, da pazi na njegov dom celo

krdelo zvestih uradnikov in služabnikov, ki bi odvrnili vsako nevarnost précej v začetku, ko bi se komaj prikazala. Brez skrbi in straha je šel spat in brez hude slutnje rekel je svojemu prijatelju drugi dan po obilnem zajutрку: Z Bogom! Spotoma je zvedel od popotnikov grozovito nesrečo in takrat sta mu otrpnila duh in jezik. Molčé se je pripeljal do tožnega pogorišča. Tamo je dal voz ustaviti in uprl srpo svoje oči v grde razvaline, iz katerih je sukljal na mnogih mestih še dim in ogenj. Ker se dolgo ni nič ganil in črhnil ni besedice, pogledala ga je gospá in obledela. Erger-Berger je bil mrtev. Notburga mu je dala položiti truplo v rodbinsko gróbnico in vrezati v kararski marmor napis: Tukaj počiva v naróčaji večne slave dika in ponos kvakarskega plemstva, nepremagani junak, grof Anastasius, Eberhart, Ferhtegot Erger-Berger. Vsak trenutek njegovega dragocenega življenja je bil posvečen blaginji in napredku domovine in človeštva. Njegova obupujoča vdova se utaplja v vroči reki bridkih solzá, ki jo zalivajo noč in dan.

Iz tega napisa bi se lahko povzelo, da je grofíca Notburga utonila napósled v solzah, kar se pa nikakor ni zgodilo. Priplavala je iz njih srečno na suho in živela še več let, ali to se vé, da dosti menj udobno in zadovoljno nego prejšnje čase. Brez vspeha je tožila svoje nekdanje kmete cesarski gosposki. Hotela jih je vreči nazaj pod svojo oblast in prisiliti, da bi ji sezidali popaljeni grad iz nova in povrniti vso storjeno škodo do krajcarja. Oni pa so pokazali tri Pavlova pisma, katerim nobeno sodišče ni mogla utajiti ali izpodbiti pristnosti in veljave. Svoboda se jim je torej potrdila; radi nje so jim dali hrvatski sosedje pridevek „kmetiški baroni“. Notburgi ni ostalo nič drugega imetka, nego oprava in dragotine, v katerih je šla s soprogom k Pomarančarju, zlata turška kola in zvesti čuvar njenega poštenja, junaški Žandelj. Podgorska pravljica velí, da je zamenila voz za grad, ki stoji na precéj visokem strmém hribu nad Savo. Ta grad je imenovala Bogenšperk, (po naše bi se reklo Kolovni Vrh), zato ker ga je dobila v zameno za turška kola. Gospóda so se silno smijali temu imenu, češ, kakov Kolovni Vrh je ta Bogenšperk, do katerega ne more priti noben voz radi strašne strmine. Učenjakom je hodila morda na misel tudi modrost rimskega jezikoslovca, ki je tolmačil canis a non canendo, lucus a non lucendo. To zabavljanje je grofíco hudo ujezilo, pa je udarila z ного ob tla in se zaklela, da se bo vozila v svoj grad, predno preteče jeden mesec. Zbrala je tlačane svoje in jim zapovedala, da morajo narediti précej čez ves hrib gladko in široko cesto. Na vsakih deset korakov je postavila biriča z bičem, na vsakih sto pa

vislice. Ta strašila so delo tako pospešila, da se je cesta v štirinajstih dneh dogotovila. Po bliskovo sta dirjala po nji grofica in Žandelj od Litije do Bogenšperka. Tamo so jima konji popadali in crknili. Notburga je dala précej napreči druge pa hajdi! po óni stráni gore navzdol proti ljubljanski cesti. Na strmem klanci zadene voz ob skalo, odskoči k višku in se postavi navpik. Notburga in Žandelj odletita iz njega in se trčita z glavama s tako neznansko silo, da sta padla oba mrtva na tla. Na tem kraji je že marsikaterega popotnika strašilo. O polunoči sta se dvignili iz zemlje kakor dvé megleni podobi, prhali objemaje se četrť ure sem ter tja po zraku, potem se zrušili in pogreznili zopet v zemljo. Videl ji je tudi nedolžen otrok, ki se je peljal tod z očetom. O tem pogledu je naredil križ in dejal: Bog daj pokoj vajini duši! —
Od takrat je ta polunočna prikazen izgnila za vselej.

Josip Podmilšak,

pisatelj slovenski.

Spisal Gregor Jeréb.

III.

Podmilšak je imel le malo vzglednih prednikov. K tem bi smeli šteti najprej višnjegorskega župnika Zieglerja in njegov izvrstni roman „Sreča v nesreči“ („Svetin“); Levstikovega „Martina Krpana“ in Jurčičeve spise iz 1863—5. leta, zlasti njegovega „Jurija Kozjaka“ in „Domna“. Iz le teh vzgledov je njega posebni dar takoj uvidel, da je treba naše pripovedno slovstvo opreti na narodno podlago. Tega načela se je on držal do skrajne meje. Podmilšak sam pravi: „Reči moram, da sem vedno veliko rajši zahajal med stare kmetske očake in čvrste fante, nego med one šaljive možice, ki nosijo nekako obleko, ki ni suknja ne „pruštof“ in ji Slovenci še pravega imena ne vémo. Pečal sem se najrajši s prostim ljudstvom, ker so mi narodni običaji in jezik bili bolj ljubi, nego tista mešanica, ki jo govoré po mestih in ker so me pripovedke starih mož in žen vedno zelo zanimale.“ („Slov. Glasnik“ 1865. l. str. 373). In na drugem kraji: „Iskal sem vedno le originalnih krčem, ker vémo, da se po takovih marsikaj sliši in zvé, česar bi po imenitnih gostilnicah zastonj iskal.“ („Slov. Glasnik“ 1867. l.) — Zato pak tudi vidimo, da je snov vsem spisom njegovim vzeta iz narodnega

življenja, razven nekaterih prevodov. In kako izvrstno in s kakim dovtipom je on znal risati kmetske značaje! Vsak, kdor čita njega „Črtice iz življenja na kmetih“ („Slov. Glasnik“ 1866. l.) in v obče vse njegove spise, uveri se lahko o rečenem sam. „Vedeti pak je treba, da poljudno pisati in to pisati, česar je našemu narodu treba in primerno, ni tako lahko, kakor je videti, da se nekaterim zdi, kateri mislijo, da res po domače pišejo, pa bi Preširen našel: „da kolne kmet take spise bravši“. Treba mnogo s prostim človekom poslovati, treba oči odprte imeti, predno se more izobražen in tako od narave oddaljen pisatelj udomačiti v mišljenje prostega ljudstva, in vedeti, kje se ima začeti in kako razpeljati, da je onemu umljivo, kateri še nima potrebne podloge tega in tega védenja.“ Tako piše pokojni Jurčič v („Slov. Glasnik“ 1869. l.*)

Podmilšakov jezik je ljudski jezik. Svež kakor čist studenec, prav vidi se mu, kako mu teče neposiljeno beseda za besedo. Prav to svojstvo ga je našemu narodu toli priljubilo. S kakim veseljem in s kako slastjo je ljudstvo čitalo njegove povesti, izdane od družbe Mohorjeve, o tem vam vé pripovedovati skoraj vsak kmetski oče in vsaka kmetska mati.

Zato je poznato njegovo ime v vsaki kmetski koči in tudi olikani krogi vedó ceniti njega zasluge v razvoj narodnega slovstva. Kakor pak pod solncem ni ničesar popolnega, tako imajo tudi njega spisi sèm ter tja kako nemalo nedostatnost. In kdo se bode temu čudil! Pomislimo, da se je v óni dobi naše propovedno slovstvo stoprav jelo razvijati, ko se ni toli gledalo na harmonično zvezo in dušeslovno razvijanje značajev v spisih, nego na gladko in narodno pisavo, da se tem potem lože narodu vzbudi veselje do čitanja. Dalje nam je pomisliti, da so do malega vsi Podmilšakovi spisi iz dijaških in vojaških let. Kdo hoče, Bog zná kake popolnosti in dovršnosti zahtevati od mladih ljudij, ki imajo le bogato domišljijo in gorko ljubezen do stvari same, a pogrešajo še óne dejanske izkušnje in uglajenosti in omike, katere je treba vsakemu tudi največjemu geniju. Njegova izredna plodovitost mu tudi ni dopuščala, da bi bil spise pilil in gladil. Tako delo se je upiralo značaju njegovemu. Odkar je bil v Trstu (oktobra 1872. l.) ni pisal ničesar več, dasi je imel snov pripravljeno mnogim povestim.

Oziraje se na rečene odnošaje, moramo le strmeti, da mu je bilo možno toli lepega berila podati slovenskemu svojemu narodu. In, da ne bi mu bila smrt tako rano iztrgala peresa iz rok, postal bi nam bil

*) S temi besedami je meril Jurčič baš na — Podmilšaka!

Jurčič II., kajti je bil iz istega kremenca, iz katerega postajajo pristni narodni pisatelji.*)

Preostaje mi še, kronološko navesti vse Podmilšakove spise po njegovem svojeročnem zapisku, kje in kedaj so bili tiskani, ter zabeležiti tudi one spise, ki niso prišli do sedaj še med svet.

Podmilšak je pred smrtjo svojo oporočil vso književno ostalino g. prof. Janku Pajku, kateremu sem jo jaz poslal. To mi je potrdil sam g. profesor po njegovi smrti v „Zori“ (IV. l. 1875. str. 16.)

Jos. Podmilšakovi spisi.

1. „Zapuščena.“ („Slov. Glasnik“ 1864. l. str. 226, zapisal J. P.)
2. „Sv. Til.“ („Slov. Glasnik“ 1864. l. str. 255, zapisal na Kranjskem J. P.)
3. „Sv. Marjeta.“ („Slov. Glasnik“ 1864. l. str. 256, zapisal na Kranjskem J. P.)
4. „Sv. Štefan.“ (Kranjska.) („Slov. Glasnik“ 1865. l. str. 23, zapisal J. P.—k.)
5. „O Torki.“ („Slov. Glasnik“ 1864. l. str. 353. J. P.)
6. „O divjem možu.“ („Slov. Glasnik“ 1864. l. str. 379. J. P.)
7. „Na savskem bregu.“ (Pesen, „Slov. Glasnik“ 1865. l. str. 373.)
8. „O zvezdah.“ (Narodna drobtina; zapisal J. P. „Slov. Glasnik“ 1865. l. str. 373.)
9. „Matevž Klander.“ (Obraz iz časov francoskih vojsk; spisal J. P. „Slov. Glasnik“ 1866. l. str. 53.)
10. „Moj dom.“ (Pesen. „Slov. Glasnik“ 1866. l. str. 131.)
11. „Črtice iz življenja na kmetih.“ („Slov. Glasnik“ 1866. l. na 252., 281., 361., 385. in 441. strani.)
12. „Vegova svečanost.“ („Novice“ 1865. l., 40. l.)
13. „Slovo.“ (Pesen. „Slov. Glasnik“, 1867. l. str. 87.)
14. „Nočni požar.“ (Pesen, „Slov. Glasnik“ 1867. l. str. 337.)

*) Pri Podmilšaku pogrešamo dovršene vsestranske omike, pravega estetičnega ukusa in umeteljniškega takta, pogrešamo torej svojstev, katera mora v oblasti svoji imeti vsak, kdor hoče biti narodu svojemu pravi pripovedni umeteljnik. Ta nedostatek, združen s precejšnjim svojeljubjem in veseljem o svojih spisih, ki so se mu vselej zdeli dovršeni in nobene poprave ne potrebni, bil je uzrok, da nam je nadarjeni pisatelj ostavil primerno majhno število dovršenih spisov. Rad ti je pred tiskom pokazal rokopis, toda, ako si ga opozoril na to ali óno robato besedo, na nenaravno situacijo, ali v pesnih na napčen stih, pritrtil ti je drage volje, da prav praviš, a rokopisa vendar ni hotel nikoli popraviti. Mnogokrat sem mu dokazoval in dokazal, da bi se moral podpisavati Andrejčekov, a ne Andrejčekov Jože; pritegnil mi je, da prav pravim, a podpisa vendar ni izpremenil. In kakoršen je bil v ti pravopisni malenkosti, takšen je ostal v obče tudi v večjih stvareh. Kakšen razloček med njim in pouka željnim Ogrincem! Ravno zaradi njegovih robatih

15. „Potopisni listi.“ („Slov. Glasnik“ 1867. I. na 6., 26., 42., 74., 91., 109., 155., 181. strani.)
16. „Ubežnik.“ (Domača povest. „Slov. Glasnik“ 1867. I. na 194., 210., 225., 261., 293., 321., 369. strani.)
17. „Nočni sprehod.“ (Obraz iz življenja na kmetih. „Slov. Glasnik“ 1867. I. str. 164.)
18. „Cesar Jožef v Krašnji.“ („Slov. Glasnik“ 1867. I. str. 102.)
19. „Maščevanje.“ (Iz češkega poslovenil J. P. „Slov. Glasnik“ 1867. I. str. 177.)
20. „Potovanje na goro Athos.“ (Po češčini spisal J. P. „Slov. Glasnik“ 1867. I. str. 237.)
21. „Svibno.“ (Spisal J. P - k. „Slov. Glasnik“ 1866. I. str. 404.)
22. „Spiritus familiaris.“ („Slov. Glasnik“ 1868. I. str. 25. in 69.)
23. „Vitovec pri Trojanah.“ („Koledarček družbe sv. Mohorja“ za 1867. I. str. 13.)
24. „Lepe pesmi glas seže v deveto vas.“ („Koledarček družbe sv. Mohorja“ za 1867. I. str. 6.)
25. „Vseh svetnikov dan.“ („Slovenske Večernice“ 1866. I.)
26. „Popotnik v arabski puščavi.“ („Cvetnik“ I. 1867. I. str. 155.)
27. „Tičeje petje o poletnem jutru.“ (Češki spisal Jan. Krejčí. „Cvetnik“ II. 1867. I. str. 34. brez prevoditeljevega podpisa.)
28. „Burja in zametje v Alpah.“ (Prosto po češkem. „Cvetnik“ II. 1867. I. str. 92.)
29. „Moč in korist vode.“ (Prosto po češkem. „Cvetnik“ II. 1867. I. str. 11.)
30. „Razpotje življenja.“ („Cvetnik“ II. 1867. I. str. 28.)
31. „Spomin na Dubrovnik.“ (Po češkem. „Besednik“ V. 1873. I.)
32. „Krvava krčma na ogerskej pustinji.“ (Iz češčine. „Besednik“ IV. 1872. I. str. 177.)
33. „El Nino, tolovajski načelnik.“ (Iz češčine. „Besednik“ IV. 1872. I. str. 17.)

in pretiranih izvirnostij n. pr. Jurčič Podmilšaka ni cenil visoko, ampak imenoval ga je „talent brez ukusa“. Kako sodi o njem Stritar, povedal je v svojih „Dunajskih sonetih“. Vrh tega je Podmilšak zaradi vsakdanjega kruha svojega večkrat pisal to, kar so mu naročali pisati drugi, a ne tega, kar bi bil pisal rad sam. Rokopisi njegovi so tako rekoč še mokri hodili v tiskarno in večkrat so se o njem uresničile besede Börnejeve: „Es ist, als ob ein Fluch auf dem Gelde läge, dass jeder Schriftsteller schlecht schreibt, sobald er um's Geld schreibt“. — Toda biti nam je ne samó strogim, ampak tudi pravičnim in priznavati Podmilšaku dar prijetnega pripovedovanja, natančnega opazovanja in točnega realističnega opisovanja, dar, s katerim se more ponašati le malo pisateljev slovenskih. Ured.

34. „Od Ljubljane do Komarna.“ („Slov. Glasnik“ 1868. I. str. 99. in 138.)
35. „Gregelj Koščenina.“ (Obraz iz domačega življenja. „Slov. Glasnik“ 1868. I. str. 177. in 203.)
36. „Zgodovina motniškega polža.“ (Stara povest, na novo predelana. „Slov. Glasnik“ 1868. I. str. 149 in 171.)
37. „Slikarstvo starih Egipčanov.“ („Besednik“ III. 1871. I. (Podpisan J. P.)
38. „Bor z bikom.“ („Besednik“ III. 1871. I.)
39. „O nekdanjem tovarjenji.“ („Besednik“ 1870. II. I.)
40. „Praznik pokore v Hindostanu.“ („Besednik“ 1871. III. I.)
41. „Bor z volkovi.“ (Resnična dogodba za Slovence. „Koledarček“ družbe sv. Mohorja za 1869. I. str. 17.)
42. „Kitajski značaji.“ („Besednik“ 1869. I. I.)
43. „Zadnji grof Limbarški.“ („Besednik“ 1870. II. I.)
44. „Čarovnik.“ (V „Venčku domačih cvetic“. Maribor 1875. I. str. 97. Tiskal in založil J. M. Pajk.)
45. „Tolažba na smrtni postelji.“ (Povest. „Koledarček“ družbe sv. Mohorja za 1869. I. str. 8.)
46. „Mladi gozdnar.“ („Besednik“ 1870. II. I.)
47. „Življenje na planini.“ („Besednik“ 1771. III. I.)
48. „Amerika ali povsod dobro, doma najboljše.“*) (Povest za prosto ljudstvo, po poljščini predelal Andrejčekov Jože. „Besednik“ 1869. I. I.)
49. „Mlada ciganka.“ (Pesen. „Slov. Glasnik“ 1868. I. str. 207.)
50. „Izgubljena ljubezen.“ (Rokopis hrani g. Jos. Lavrič v Gradci.)
51. „Žalost in veselje.“ (Povest za prosto ljudstvo. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovci. „Slovenskih Večernic“ XXI. zvezek 1870, 8°. 224 str.)
52. „Maščevanje.“ (Povest iz poljskega A. J. „Besednik“ 1869. I. I.)
53. „Božja kazen.“ (Kmečka povest. „Besednik“ 1871. III. I.)
54. „Mármaraš.“ (Balada. V njega beležnici, netiskana.)
55. „Emanek, lovčev sin.“ (Povest iz češčine. „Besednik“ 1871. III. I.)
56. „O ledenem morji.“ („Besednik“ 1869. I. I.)
57. „Severna luč.“ („Besednik“ 1869. I. I.)
58. „Laponci.“ („Besednik“ 1873. V. I.)
59. „Samojedje.“ („Besednik“ 1873. V. I.)
60. „Sibirija.“ („Besednik“ 1869. I. I.)
61. „Izlandija in Izlandičanje.“ („Besednik“ 1869. I. I.)

*) Primeri 18. Janežičevo pismo.

62. „Ptič guačaro.“ („Besednik“ 1870. II. 1.)
63. „Modrijan Nathan.“ (Po Lessingu. Nedovršen prevod v beležnici s svinčnikom napisan.)
64. „Miha Brtoncelj.“ („Besednik“ 1870. II. 1.)
65. „Trdnjava Komaren.“ („Besednik“ 1869. I. 1.)
66. „Hudodelec.“ (Povest. „Besednik“ 1869. I. 1.)
67. „Potresi v južni Ameriki.“ („Besednik“ 1870. II. 1.)
68. „Spomini“: 1. Pri sv. Mohorji; 2. Za Kalom; 3. Tolovaji. („Besednik“ 1869. I. 1.)
69. „Skalni možiček.“ („Besednik“ 1869. I. 1.)
70. „Rejenka.“ (Povest. „Besednik“ 1872. IV. 1.)
71. „Elija Howe, ki je iznašel šivalni stroj.“ („Besednik“ 1869. I. 1.)
72. „Potočnice.“ (Pesni.)
73. „Kabilci.“ („Besednik“ 1869. I. 1.)
74. „Kralj Mida v mongolski obleki.“ („Besednik“ 1874. VI. 1.)
75. „Strah.“ („Besednik“ 1870. II. 1.)
76. „Sabinka,*) slovenska junakinja.“ (Povest iz začetka XV. stoletja. „Besednik“ 1876. VIII. 1. od 1—12 številke in v IX. letniku, 1877. od 1—4. številke.)
77. „Berač.“ (Povest. „Besednik“ 1871. III. 1.)
78. „Čudovita zmaga.“ (Povest po ljudski pravljici osnovana. („Besednik“ 1871. III. 1.)
79. „Gora Vezuv.“ („Besednik“ 1870. II. 1.)
80. „Praznik sv. Januarja v Napolji.“ („Besednik“ 1870. II. 1.)
- Podpis J. P.)
81. „Vihar na morji.“ („Besednik“ 1870. II. 1.)
82. „Iz ogerske planjave.“ („Besednik“ 1872. IV. 1. str. 160 poroča, da je došla Mohorjevi družbi povest v presojo z naslovom: „Iz ogerske nižave“. To je jedna ter ista povest in je bila med onimi spisi, ki mu jih je odbor Mohorjeve družbe vrnil 25. julija 1872. l. Rokopis sedaj v ostalini.)
83. „Smodnik in njegova priprava.“ („Besednik“ 1870. II. 1. Podpis J. P.)
84. „Plavec na Savini.“ (Povest. „Besednik“ 1871. II. 1.)
85. „Ni vse zlato, kar se blišči.“ („Besednik“ 1872. IV. 1.)
86. „Kmečki godci.“ („Besednik“ 1870. II. 1.)
87. „Božji pot pri sv. Valentinu.“ („Besednik“ 1872. IV. 1.)
88. „Mnogo smešnic.“ (Tiskane so po raznih „Besednikovih“ letnikih, a brez podpisa.)

*) Primeri „Besednik“ 1871. III. 1., str. 152.

89. „Srečen! Obraz iz življenja med vojaki.“ Spisal Andrejčkov Jože. („Slovenske Večernice“ XXXIII. zvezek, 1875. str. 69.)
90. „Izreja američanskih otrok.“ (Iz „Globusa“. „Besednik“ 1871. III. l.)
91. „Volk in mesar.“ (Klavec in volk. [Hribovska povest]. „Besednik“ 1871. III. l.)
92. „Mlinarjev sin.“ (Povest. „Besednik“ 1873. V. l.)
93. „Slava ne osreči.“ („Besednik“ 1871. III. l.)
94. „Pastor Knor.“ (Roman iz reformacijske dobe. Rokopis se nahaja v Celovci, kakor pravi v pismu gosp. Simon Janežič z dne 24. decembra 1872. l.)
95. „Damoklov meč.“ (Gluma v jednem dejanji, poslovenil And. Jože. Izdalo dramatično društvo v Ljubljani 1881.)
96. „Iz malega zraste veliko.“ (Povest. „Besednik“ 1871. III. l.)
97. „Graščinski zdravnik.“ (Izvirna povest. Podmilšak ji je bil dal naslov: „Ogleduh“, a prof. J. Pajk ga je premenil, kakor je tiskan v „Zori“ 1874. l. str. 378.)
98. „Mačeha in pastorka.“ (Ukrajinska pripovedka. Letopis „Matice slovenske“ za 1871. l. str. 329.)
99. „Nekaj iz ruske zgodovine.“ (Studija Ferdinanda Kopa. Iz češčine. Letopis „Matice Slovenske“ za 1871. l. str. 238.)
100. „Sodba v češkem Brodu.“ (Historična novela. Češki spisal Prokop Chocholoušek. Listek v „Soči“ 1877. l.)
101. „Tarantela.“ (Obraz iz Napolja. Iz češčine. „Besednik“ 1871. III. l.)
102. „Dambeški Zvon.“ (Po češkem. „Besednik“ 1873. V. l.)
103. „Tirza.“ (Obraz iz življenja Hebrejcev. „Zora“ 1873. II. l.)
104. „Milo.“ („Besednik“ 1871. III. l. Podpis J. P.)
105. „Nesrečni pesniki.“ („Zora“ 1873. II. l. str. 238. ima ta spis, a pisatelj je tam podpisan J. P—t; „t“ je najbrž tiskarska hiba, na mesto „k“, ker je težko verjeti, da bi bil J. Parapat spisal ta sestavek.)
106. „Olomuc.“ („Besednik“ 1877. IX. l. str. 129 in 145.)
107. „Vojniška republika zaporskih kozakov.“ Češki spisal Perwolf. „Besednik“ 1871. III. l.)
108. „Umetnost in narava.“ (Po Albiniji. Izdalo dramatično društvo v Ljubljani 1871.)
109. „Sam ne ve, kaj hoče.“ (Dramatična gluma v 1 in 1/8 dejanja. Izdalo dramatično društvo v Ljubljani 1870.)
110. „Hudič in cigan.“ („Besednik“ 1871. III. l. Brez podpisa.)
111. „Neumni Pecival.“ (Poljska. „Besednik“ 1872. IV. l. Brez podpisa.)

112. „Neumni volk.“ (Kašubska narodna. „Besednik“ 1871. III. I. Podpis J. P.)

113. „Popotovanje po Ruskem.“ („Iz knjige život na Rusi.“ „Besednik“ 1873. V. I.)

114. „Roparjeva ljubica.“ (Spomin iz vojaškega življenja. „Zora“ 1872. I. I.)

115. „Pot do pogube je kratka.“ („Zora“ 1875. IV. I.)

116. „O zgodovini mlinov.“ (Iz „Slovana“. „Besednik“ 1871. III. I.)

117. „Beračeva povest.“ („Zora“ 1873. II. I.)

118. „Jan Amos Komensky.“ (Po čeških spisih. „Zora“ 1876. V. I.)

119. „V mladosti se je treba učiti in vaditi.“ (Spisal J. Komenški. „Cvetnik“ 1867. II. del.)

V Letopisu „Matiče Slovenske“ za leto 1872/3 je rečeno na 286. strani, da je „pisma o vedah in umetnijah“, tiskana v Letopisu „Matiče slovenske“ za leto 1871. na 294. strani spisal Andrejčkov Jože. To je po polnem napčno, kajti on je zapisoval vse svoje spise na poseben list, na katerem so vsi tu navedeni spisi, toda o „pismih o vedah in umetnijah“ ni sledu. Dr. E. H. Costo sta zapeljali začetnici A. J., za tema črkama je skrit gosp. Anton Jeglič. On se je le jeden pot podpisal z „A. J.“, kolikor je bilo meni moči stvar dognati, in sicer pod št. 61. A ta pisma se tudi zaradi vsebine ne morejo njemu prilastovati, ker se on ni bavil s filozofskimi vprašanji.

Nekaj njegovih spisov se nahaja v „Torbici“, v listu, ki so ga ljubljanski tretješolci 1863. l. sami pisali, ker so si bili med sabo ustanovili nekako književno društvo, čegar glasilo je bila „Torbica“. To vem iz gotovega vira, dasi nisem imel pri rokah rečenega lista.

Teh-le štiri in dvajset spisov pa nisem nikjer dobil:

1. „Nekaj besed našim duhovskim in deželskim učiteljem.“ (Najbrže v „Novicah“.)

2. „Eno popoldne na Brezovici.“

3. „Ruska zima 1812. leta. (Francozi na Ruskem)“. Ta spis je tiskan, pa kje?

4. „O bučelah.“

5. „O čudodelnem stolčeku.“

6. „Samota.“

7. „Polarska zima.“

8. „Nesrečni dijak.“ (Do 1872. l. je bil rokopis še v Celovci; morebiti je tiskan v kaki knjigi družbe sv. Mohorja.)

9. „Potovanje po savinjski dolini.“ (Do 25. jul. 1872. l. je bil spis še v Celovci.)

10. „Orel.“
11. „Gozdarjenje.“
12. „Eskimojci.“
13. „Deklica na obrežji.“
14. „Dvogovor o gospodarstvu.“
15. „Deček ob potoku.“ (Spis je tiskan, a kje?)
16. „Oda Janezovemu klobuku.“
17. „Potočnice.“ (Pesni.)
18. „Suknjo doli.“

Gotovo je večina teh del še v ostalini, katero hrani gosp. prof. Janko Pajk v Brnu. Ko sem leta 1875. meseca januarija poslal g. prof. Pajku v Maribor rokopise, nisem se nadejal, da bom kedaj pisal Podmilšakov životopis, sicer bi jih bil zapisal. Obrnil sem se minulo leto do rečenega g. profesorja, a odgovora od njega do danes nisem dobil nobenega. Slutim pa, da so vendar nekateri tu gore navedeni spisi prišli na svetlo v „Besedniku“ 1875. VII. in v letniku 1878. X., ali morebiti v „Novicah“, ki jih nisem imel vseh v rokah.

„Dramatično društvo“ v Ljubljani hrani v rokopisu te prevode Podmilšakove: 1. „Slepi mladenič.“ Romantični igrokaz v 3 oddelkih. Češki spisal J. K. Tyl. — 2. „Nepravi, a vendar pravi.“ Burka v 2 dejanjih. Češki spisal F. Fr. Hocke. — 3. „Pred lovčovo hišo.“ Elegična opereta v 1 dejanji. Iz češčine. — 4. „Kodričeve poslednje ure.“ Solo-prizor. — 5. „Krojač in čevljar ali žeganje na Dobrovi.“ Gluma s petjem in plesom v 3 dejanjih. Češki spisal J. Stolba. — 6. „Kmet milijonar.“ Romantično-čarovna pravljica s petjem v 3 dejanjih. Spisal Ferd. Raimund. — 7. „Trdoglava žena.“ Pravljica v 3 dejanjih. Češki spisal J. K. Tyl. — Iz tega pregleda se vidi neizmerna pridnost Podmilšakova.

Akvileja.

Spisal Simon Rutar.

(Konec.)

Audi patrijarh Volffer je storil veliko za olepšanje Akvileje. Ob njegovem času je bila Akvileja tako imenitno kupčijsko mesto, da je v njem stanoval beneški konzul. L. 1206. in 1222. je sklenil patrijarh posebno kupčijsko pogodbo z Benečani, v kateri je bilo določeno, naj si patrijarh in konzul delita dohodke od dveh mitnic v Akvileji, ki sta se nahajali v „platnárskih ulicah“ (ruga de draperia) in na „trgu sv. Ivana“ (forum s. Johannis).

Ali že v XIII. stoletju je začela Akvileja po polnem propadati, hitro po tem, ko je bil patrijarh Bertold l. 1236. stalno sedež svoj prestavil v Videm. V tem in naslednjem stoletju je umiralo počasi staroslavno mesto, kakor usiha na starem drevesi veja za vejo. Namesto nje se je povzdignila luka in kupčijsko mesto *Latisana* blizu izliva *Tagliamonta*. Patrijarhi so se sicer temu protivili in se pošteno trudili ohraniti Akvileji vsaj njeno trgovinsko važnost, ali zastonj. Časih so sklicali vso obširno škofijo na noge, da bi zbrali potreben denar in ž njim odstranili, ali vsaj ustavili širjenje okuženega zraka. Tudi mestno starejšinstvo se je trudilo obvarovati Akvilejo popolnega osamljenja. L. 1313. je pregovorilo mnogo plemenitih rodovin po Furlanskem, da so si v mestu kupili ali na novo sezidali svoje hiše ter v njih stanovali vsaj jeden del leta. Ali akvilejski meščani so bili vsled mnogih nesreč jako obubožali in prisiljeni denar izposojati si pri florentinskih in sijenskih kupcih, katerih je takrat po Furlanskem vse polno mrgolelo, tako, da so opravljali posel naših Židov. Na tak način pa je, se ve da, akvilejsko meščanstvo popolnem propadlo in izgubilo vso veljavo.

Patrijarhi so izkušali celó s posebnimi zakoni Akvileji ohraniti njeno staro kupčijo ter kupce siliti, da bi morali blago svoje v tem mestu prodajati. Tako je n. pr. l. 1324. rozački opat kot patrijarški generalni vikar podelil prostost trgovanja in zagotovil posebno svoje varstvo vsem tistim nemškim kupcem, ki bi se posluževali ceste v Akvilejo. In l. 1337. je patrijarh zopet ponovil starejše naredbe, da se mora od *Gemone* navzdol vse blago obrniti proti Akvileji. (*Zahn, Austro-Friulana*, 45.) S tem je hotel patrijarh ne samó zibelji in cerkvenemu središču države svoje pomagati, nego tudi Benečanom uslužiti, ker njih kramarske kolibe v Akvileji so stale že prazne in videti je bilo, da postanejo v kratkem času po polnem nepotrebne.

Kako jáko je bila Akvileja in njena okolica v tem času propadla, vidi se iz tega, da je moral pobiralec papeževih desetini nunam benediktinkam v Marijinem samostanu v Akvileji (*Monastero*) po starih dohodkih preračunjeno desetino l. 1324. znižati na 10 mark in odpustiti jim vse, kar so bile še poprej na dolgu. Ob ti priliki se je opatica pritoževala, da dela goriški grof veliko škodo samostanskim podložnikom in posestvom ter da ne more dajati nunam niti najpotrebnejših stvari, tako da se morajo same preživiti s svojimi ročnimi deli.

L. 1334. se je praznovala v osamljeni Akvileji nenavadna slovesnost. Dné 28. oktobra tega leta je obhajal patrijarh *Bertrand* slovesen svoj uhod v staro prestolno mesto. Pri ti priliki nam je opisal *Francesco*

di Toppe mnogoštevilno ljudstvo, ki se je bilo zbralo poslaviti ta dan od različnih strani in v raznih nošah. Slovenske tedanje noše opisuje tako-le: „Prihajali so stanovalci kraške visočine, noseč na glavi temne kape podšite s kožo in rudečo raševino, potem kostanjaste janke in kratke hlače, ki so brez gómbov prosto mahale okoli kolen. Na nogah so imeli dolge rudeče ali modre nogovice, potem visoke, debele in podkovane čevlje. V rokah ali čez rame so nosili debelo, grčavo palico. — Prihajale so Kranjice, ki stanujejo nad Gorico, z velikimi belimi, poškrbanimi pečami, ki so od zadaj doli mahale in gorenji del pleč pokrivala. Oblečene so imele bele ali rudeče modrce, potem krilo obšito z različnimi barvami in na nogah obute nizke čevlje, dobro stisnene z dolgimi jermeni. Večina njih je bila svetlih las in modrih očij, nekatere izmed njih so imele tudi leče po obrazu. Na zunanje so kazale več zdravja in moči, nego miline in krasote. (Nasproti so nosile furlanske žene krajše in bolj čveterooglaste peče, daljša krila, še nižje in menj okorne čevlje. Nekatere med njimi so imele črne lase in bliščeče oči in dekleta so bila tako gibčna, da so kar k ljubezni vabila.)“ — Tu imamo najstarejši popis kraške in goriške noše in zato so te kratke črtice zelo važne za našo kulturno zgodovino.

L. 1348. je prineslo mnogo nesreč za Akvilejo. Strašanska kuga, tako imenovana „črna smrt“ je takrat skoraj po vsi Evropi razsajala tako strahovito, da je po nekaterih krajih pomorila več nego polovico ljudij. Vrhu tega se je čutil po vsem Furlanskem in Goriškem močan potres, ki je med drugim tudi stolno cerkev v Akvileji jako poškodoval. Patrijarh Markvard jo je zopet popravil in tako olupšal, kakor se je videla malo ne do najnovejšega časa.

Pri patrijarhu Nikolaji Češkem pritožili so se l. 1350. Benečani, da živi v Akvileji vse polno brezposlenega ljudstva, ki Benečane sovraži in pri njih kupčijskih podjetjih ovira. Patrijarh je odgovoril, da pride v kratkem sam tja in potem izžene vse nemirneže, da Benečanom po polnem usluži. Ravno tisti patrijarh je opisal l. 1354. žalostno stanje v Akvileji. Pripovedoval je, kako vodé zmerom bolj v suhi svet silijo in kužijo zrak; potem kako ljudje mesto in okolico zapuščajo, kako poslopja razpadajo in vse žalostno postaje. Prosil je za to papeža, naj mu dovoli prenesti svete ostanke mučenikov v Videm.

Ali papež ni hotel tega dovoliti.

Na veliki pétek l. 1387. napade padovski vladar Carrara Akvilejo, opleni jo, opustoši in požge. Ker so se mu prebivalci upirali, dal jih je mučiti na silen način, po cerkvah pa je poropal svete posode, mašno obleko in vso dragoceno opravo. L. 1418. pa so prišli Benečani

s 150 oboroženimi ladjami v Červinjan in se razkropili po akvilejski okolici plenit. Pri ti priliki so poropali vso živino, žito, vino in celó posodo ter vzeli 30.000 dukatov, ki so bili v monasterskem samostanu shranjeni. Sedaj je bilo jasno, da se Akvileja ne bode mogla dolgo več Benečanom ubraniti. Ker ni bilo od nikoder upati nobene pomoči, predalo se jim je mesto 5. avgusta 1420. proti temu, da mu je republika obečala, spoštovati stare njegove pravice, vzdržavati navadne sejme, ne nakladati nikakeršnih novih davkov, i. t. d. Kakor je že bilo omenjeno, prepustili so Benečani po pogodbi l. 1445. zopet patrijarhu navidezno gospodstvo čez Akvilejo in njeno okolico.

Beneška okupacija je bila za Akvilejo nov smrten udarec; ne le da je izgubila sedaj vso neodvisnost svojo, nego tudi zato, ker so dobička željne Benetke v druge, njim priročnejše luke in trge potegnile vso trgovino. Tako se je tudi tu izpolnilo, kakor tolikrat v zgodovini, da je hči mater svojo izpodkopala in napósled po polnem uničila.

V Akvileji ni bilo mogoče več prebivati. Celó nune benediktinskega samostana sv. Marije (sedaj Monastero), ki je imel premnogo posestev po vsem Furlanskem in Slovenskem ter je od l. 1398. užival neposredno obrambo papeško, pritoževale so se neizrečeno o nezdravem zraku v Akvileji, trdeče, da ob letnem času ni mogoče živeti v tem mestu ali njeni okolici. Zato usliši papež Martin V. njih prošnjo in jim dovoli (okoli l. 1429.), da se smejo vsako poletje preseliti v Čedad v samostan sv. Klare, ki je bil pridružen njih akvilejskemu samostanu. To preseljevanje se je godilo vsako leto z veliko svečanostjo in knežjim bleskom. Duhovniki, uradniki in vojaki so spremljevali nune tja in nazaj, da se jim ni nič žalega zgodilo.

V prvi benečanski vojski premagajo avstrijski vojskovodje tudi Akvilejo in njeno okolico (l. 1510.), ki je tako stalno prišla pod avstrijsko vladó. Zaradi tega določi patrijarh Grimani konečno, naj bode odslé Videm patrijarška prestolnica, kakor je bilo to že več stoletij v navadi. Tudi umeščenje in intronizacija patrijarhova se odslé ni več obhajala v Akvileji, nego samó v Vidmu. Avstrija je zvesto spoštovala patrijarhove pravice do Akvileje, t. j. da sme v nji ali njeni okolici stanovati in vso duhovsko oblast zvrševati. K akvilejski okolici spadale so vasi in kraji: Ruda, Visco, Villa Vicentina, S. Nicoló di Levada, Fiumicello, Ajello, Topogliano, Joaniz, S. Vito in napósled posestva Marijinega samostana v Akvileji, t. j. Monastero, Cervignano, S. Martino in Terzo. Vsa ta okolica je obsezala 163·5 km².

Čeravno je patrijarh stanoval v Vidmu, vendar je bivala večina kanonikov še vedno v Akvileji. Ti pa so bili sami Benečani in skazovali so se za najhujše sovražnike Avstriji. Ko so Benečani l. 1542. zopet osvojili bližnji Marano, trudili so se kanoniki tudi Akvilejčane izneveriti Avstriji. Ali ljudstvo jih ni hotelo poslušati in zato vsi kanoniki zapustijo v jezi svoji Akvilejo, da je ljudstvo ostalo brez duhovne tolažbe.

Avstrija je bila ustanovila v Akvileji posebno glavárstvo, katerega namen je bil zlasti varovati mejo proti Benečanom. To glavárstvo je bil zastavil nadvojvoda Karol l. 1573. občini akvilejski. Ko je cesar Leopold I. ustvaril novo pokneženo grofijo gradišćansko, pridružil mu je tudi poglavárstvo akvilejsko (1647—1717). Namestu knezov Eggenbergov pa je vladal skoraj ves čas gradišćansko grofijo Fran Ulrik grof Thurn († 1695). Temu modremu vladalcu in spretnemu politiku je bil dovolil papež Aleksander VII., naj bodo vsi kanoniki, ki se bodo birali v tistih mesecih, kadar ima papež pravico deliti kanonikat, samó avstrijski podložniki. Ali temu so se zelo upirali samopridni Benečani, čeravno navadno brez uspeha.

Ob času vojne za španjolsko nasledstvo prišel je l. 1703. oddelek španjolsko-francoskega brodovja na akvilejsko obalo in izkrcal je na suho vojniki, ki so Akvilejo premagali in jo oplenili. Ko so bili ti nadlegovalci pregnani, upali so Akvilejčani, da se popne njih mesto zopet do nekdanje slave in moči. Avstrijska vlada se je namreč takrat posvetovala, kje naj bi utemeljila veliko kupčijsko luko na jadranskem morji. Predlagala so se tri mesta za to najsposobnejša, t. j. Akvileja, Devin in Trst. Ali ker sta bili prvi dve preblizu beneške meje, odločila se je vlada na zadnje (l. 1719.) za Trst, boječ se neprestanih vznemirjevanj in napadanj od Benečanov, ki so zmatrali vso trgovino na jadranskem morji za svoj monopol. Tako je izgubila Akvileja za vse čase nado, da bi se še kedaj povzdignila do nekdanje svoje trgovinske važnosti.

Vsi pametni Akvilejčani so uvideli, da je njih mesto za bodočo zgodovino mrtvo, da se nimajo več v bodočnost ozirati, ampak nazaj na slavno preteklost svojo. Začeli so pregledovati in preštrevati spomenike nekdanje slave svoje, zbirati in varovati jih, da bi vsaj ti potomcem pričali, kaj je bila nekdanj Akvileja. Prvi, ki je začel akvilejske nadpise in spomenike nabirati, bil je kanonik Domenik Bertoli. L. 1720. je uzidal mnogo nadpisnih kámenov v kanoniko svojo ter dal njih podobe natisniti s premnogimi drugimi vred v knjigi „Antichità di Aquileja“ (nekateri teh nadpisov so bili že Fabretti, Muratori in drugi

objavili). Od takrat se je število v Akvileji in njeni okolici najdenih napisov tako pomnožilo, da jih je Mommsen v svojem „Corpus Inscriptionum“ že 1032 objavil. Pozneje pa sta jih prinesla lista „Ephemeris epigraphica“ in „Archeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich“ izvestno še vsak več nego sto.

Poslednji dan akvilejske zgodovine je napočil, ko je papež Benedikt XIV. 6. julija 1751. preklical in zatrl akvilejski patrijarhat. Ob enem je papež odvezel nekdanji patrijarški baziliki M. D. v Akvileji nje značaj stolne cerkve, lišil jo celó župnijskega dostojanstva in župnijskega pastirstva ter jo podredil novo imenovani župnijski cerkvi sv. Ivana na trgu, tako da je ta postala župnijska cerkev za svoje in za podložnike poprejšnje stolne cerkve. Ta pa naj bi za večne čase ostala podložna samo papežu in popolnoma neodvisna od goriškega nadškofa.

Skozi 1933 let se je sukala vsa goriška in velik del slovenske zgodovine okoli imena „Akvileja“. L. 1751. pa je to ime utihnilo v svetovni zgodovini, in še v domači, krajni se le redko kedaj čuje.

Vinko.

Spisal Jos. Starè.

VIII.

Na južni strani zlate Prage se vzdiguje strmo nad bregom Vltave visoka pečina, a močno zidovje, s katerim je okoli in okoli zagrajeno, kaže ti že od daleč, da je tu vojaška trdnjava. Kdor pa je le nekoliko pogledal v preteklost naroda češkega, ta bo žalostno vzkliznil: „To je Višehrad!“ — Pa zakaj žalostno? Zato ker se bode spomnil tolike minule slave. Tu gori je nekdanj vladala modra Libuša ter položila osnovni kamen praškemu mestu; tu gori sta vzprejela Bořivoj in Ljudmila slovenskega apostola svetega Metoda, ko je prišel oznanovat nauk Kristov; ob ti pečini se je tolikokrat razbila sovražna sila, ki je hotela zatreti svobodo in samostalnost naroda češkega. Toda kdo bi naštel vse, kar pravljica in zgodovina vesta povedati o pečini višehradski! In o vsi ti slavi priča danes samó še stara cerkev, ki pa tudi ne kaže več nekdanjega lica svojega. Ni brez pomena, da je za to cerkvijo, na mestu, kjer je nekdanj bilo toliko bujnega življenja, da je tu danes

počivališče mrtvecev. Dvakrat sveta je torej ta zemlja, v katero Čehi danes najrajši polagajo umrše književnike svoje, umetelnike, učenjake in druge slavne može.

Le-sem je pribežal Vinko. Takoj za cerkvijo je obtičal njegov pogled na velikem kamenitnem stolpu, ki je prelomljen na dva kosa ležal na tleh. „Prava podoba mojih nad,“ vzdihnil je Vinko in se zamislil.

V tem pride okoli ogla stari grobar, podpre se z lopato in pravi: „Bog Vam daj zdravje, gospod, kaj ste se tako zagledali v ta stolp?“

„E, mislil sem si, čemu neki tu leži. A kakor je videti, davno je že tega, kar se je le-sem zavalil.“

„Oj, davno, davno! Ali Vam ni znano, kaj se pripoveduje o tem stolpu?“

„Ni.“

„Če mi ne boste zamerili, povém Vam jaz. Ubožen kmet je v gozdu sekal drva. Tu pride mimo njega neznan tuj gospod in se jame ž njim pogovarjati. Kmet mu toži nadlogo svojo in kako hudo je pri njem za novce. Gospod mu ponudi obilo denarja, ako mu obljubi ono stvar, ki jo ima doma, pa ne vé za njo. Kmet si misli, ni je prida stvari, da ne bi vedel za njo, in vzame novce. Ali v tem, ko je bil v gozdu, porodil se mu je doma sin, in to je bila tista stvar, za katero on ni védel, da jo ima. Takoj je ugenil, da óni gospod ne more biti nihče drugi, nego sam hudič. In res je bil. Nesrečni kmet povpraša duhovnika, kaj mu je storiti. Duhovnik mu pravi, naj sina Bogu obljubi. Kmet sluša dobri svet. Sin se je izučil za duhovnika in ravno je imel novo mašo peti, ko pride hudič pónj. Premeteni oče mu zavrne, da mu mora še prej prinesiti iz Rima kameniten stolp. Hitro letí hudič v Rim, zadene stolp na rame in takoj se zopet vrne nazaj na Česko. V tem je sin tu-le na Višehradu odpel prvo sveto mašo in ravno je naredil zadnji križ, ko se visoko pod oblaki pokaže hudič s stolpom. Prišel je prepozno, kajti sin je bil že Bogu posvečen. Ves razkačen, da je zamudil obljubljeno darilo, tréšči stolp na zemljo, da se je kar prelomil, in tako leži tu še dan danes.“

Vinko je ta pripovedka presunila srce, kajti takoj je pomislil na usodo svojo in dejal:

„Pač srečen človek, da je še o pravem času odmaševal!“ —

Pavel ni ničesar védel, kaj se je poslednje dni godilo z Vinkom. Imel se je učiti, pa ni utegnil iti pogledat, kaj počenja. Tem bolj se je začudil, ko je danes prišel k Vladivoju in je našel vso rodovino ne-

kako prepálo. Zdenka mu je kar v jedni sapi povedala vse, in mu tožila, kako krivo si je Vinko razlagal njeno prijaznost in skrb, ki jo je imela zánj. Pavel jo je skušal potolažiti, na to pa se je hitro poslovil ter šel iskat izgubljenega tovariša svojega. Stopivši na ulice ni védel, kam bi se obrnil. Praga je velika in če človek tudi vé, kje ima koga iskati, ne bode ga vselej našel. V tem pride mimo njega mlad Poljak, ki je z Vinkom bil dober. Hitro ga Pavel ustavi in vpraša, če ga ni morebiti kje videl.

„Malo prej sem ga srečal na Karlovem trgu. Nič se ni hotel meniti; prav mudilo se mu je. Samó to je rekel, da gre na Višehrad.“

„Hvala Vam! Z Bogom!“ dejal je Pavel in pospešil korake po naznanjeni poti. Na Višehradu je zavil kar takoj na grobje in kmalu je zasledil čudnega tovariša svojega. Stal je pred visoko piramido, na kateri sta bile vsekani besedi „Božena Nemcova“ in družega nič. Zopet „Božena,“ mislil si je Pavel in kakor, da ne bi ničesar védel, oglasil se mu prijazno:

„Zdravo, Vinko, česa tu iščeš?“

Vinko nekoliko osupne, ali hitro se potaji in pravi:

„Zamislil sem se v Boženo Nemcovo. Kako lepo se čita slovenski prevod njene „Babice!“ Reva, imela je prelepih darov, a vender je bila nesrečna na tem svetu. Tam ji je pač bolje.“

„Vinko, to ni záte. Ti si itak tožnega srca in še zmerom iztikaš, kje bi kaj našel, kar bi te še bolj žalostilo. Pustiva mrtvece in pojdiva med žive; saj sva še mlada.“

To rekši prime Pavel prijatelja za roko, in rad ali nerad, moral je iti ž njim. —

Na konci Karlovega trga je sezidal nekdanj češki kralj Karol IV. cerkev in samostan, kamor je iz hrvatskih krajev pozval nekoliko redovnikov glagoljašev, ki so službo božjo opravljali v slovenskem jeziku. Slavni kralj je mislil, da bi se po ti poti jezik slovenski najlože zopet uvédel v cerkev, kakor je bilo za svetega Metoda. Ali v burnih časih po njegovi smrti je propalo toliko lepih naprav in tudi glagoljaši so kmalu izginili iz Prage. Mestu, na katerem so nekdanj bivali, pravijo še zmerom „na Slovaněh“, ali danes se v nekdanjem samostanskem poslopji kuha pivo, a na lepem prostornem vrtu se zbirajo ljudje, da jim pri pivu in godbi mine poletni večer.

Solnce je ravno zahajalo, ko sta Vinko in Pavel stopila na vrt. Pri strani sta sedla za prazno mizo in bila sta zopet sama med seboj, kakor nekdanj v srečnih dnevih. Imela sta si toliko povedati, kolikor še nikdar ne. Vinko je vérnemu prijatelju do dobrega razkril svoje

srce in odleglo mu je. Ali kaj zdaj? Pri Vladivojevih nikakor ni mogel ostati, imel pa tudi ni, da bi mogel živeti ob svojem. Ugibala šta na vse plati, a bolj ko sta ugibala, bolj sta uvidela, da bo Vinko moral iti iz Prage. Šolsko leto je itak bilo pri kraji in prav nič ga ni zadrževalo. Ali kam naj gre? Kaj, ko bi na Dunaji poskusil srečo? Tam se je že marsikak Slovenec preril s poučevanjem, a našla bi se morebiti tudi druga podpora. Kakor se ob hudi uri časih pretrga oblak in se na nočnem nebu zasveti zvezdica, tako se je Vinku pokazalo malo, malo nade, da morebiti vender še ni vse izgubljeno. Božene pač ne bo mogel pozabiti; ali Bog vé, kaj še bo. Jaromir še ni sam svoj, in lahko se vse preobrne. Sklep je bil gotov. Godba je že davno utihnila, le tu in tam je sedel še kak pozen gost, a na starodavnem mestnem stolpu je ura ravno odbila polunoči, ko sta se vzdignila Vinko in Pavel. —

Tretji dan potem je Pavel hitro stopal proti železnici, da ne bi zamudil odhajajočega tovariša. Na pragu kolodvorovem je že od daleč zagledal Vladivoja, ki mu miga, naj se podviza. Vinko je ravno oddal svoje stvari, ko je Pavel prisopihal, in zdaj so vsi trije šli v čakalnico, da bi še nekoliko trenutkov bili skupaj. Malo je bilo časa, in vender je le prav po redkem komu kaka beseda prišla iz ust. Tu pozvoni v drugič. Vinku so solze stopile v oči, molčé poljubi zvesta prijatelja, seže jima v roko, in komaj, da je za slovó rekel še te-le besede:

„Z Bogom, Pavle! Z Bogom, Vladivoj! Nič mi ne zamerita! Hvala vama za vse, in če bom mogel kdaj, povrnem vama tolike dobrote.“

„Nikar tako, Vinko, saj naju vender poznaš. Ne pozabi nas čisto. Piši kaj!“ tolaži ga Vladivoj.

„Piši! Z Bogom!“ zakliče mu poslednjikrat Pavel, ko je v tretjič zazvonilo in se je dolga vrsta težkih voz jela pomikati po gladki cesti železni.

IX.

Listje je odpalo, dnevi so bili kratki, in le časih se je zjasnilo nebo in se je zasvetilo solnce, ki je le slabo grelo, kamor so se ravno uprli njegovi žarki. Tako je bilo na Vseh Svetnikov dan popoludnè, ko so ljudje šli na grobe molit za rajnke svoje. Pavel sicer ni imel nikogar svojcev, ki bi v češki zemlji počival, ali šel je, da se sprehodi in da vidi ljudi. Kakor vzpomladi, našel je tudi danes Vladivojeve. Takoj jim je Vinko prišel na misli. Obžalovali so nemilo usodo, ki ga je odgnala iz Prage, in povpraševali so Pavla, če kaj vé, kako se mu na Dunaji godi. Pavel ni imel še nobenega poročila, a sklepal je iz tega, da mu ni najbolje. Tako so se menili, dokler niso prišli v mesto. Tu

se Pavel poslovi in gre domóv. Stopivši v sobo, zagleda na mizi zapечатeno pismo. Bilo je z Dunaja. Hitro je razpečati in čita:

„Dragi Pavle! Moja usoda je žalostna, in Bog ne daj, da bi bila podoba usodi naroda slovenskega. Naši nasprotniki nas sicer ponižujejo, da je groza, ali mi le vémo, da tako hudo še ni z nami, če tudi je Anastazij baje vso slovensko literaturo pod pázduho prinesel v deželni zbor kranjski. Pač žalostno, da učenec prvega slovenskega pesnika ne pozná več nego dve knjižici iz literature ónega naroda, med katerim žíví in iz katerega so vzrastli on in slavni predniki njegovi. Pa pustimo može, ki so očitno zatajili rod svoj. Mnogo bolj me boli, in nikakor ne morem pozabiti, kako nam je óni Poljak pri „češki kroni“ lansko zimo zaničujé očitál, da Slovenci nimamo družega, nego pesen „Naprej“ in glágolski dual. To je pač zlôba, da si je Nemeec ne bi mogel izmisliti večje. Ali kaj nas ti primeri učé? Da nam treba delati in zopet delati. Narod slovenski ni velik, to je res, in sam si nikdar ne bi mogel pridobiti velike veljave v svetu; ali on ima mogočne brate na jugu in na severu in v zlogi ž njimi tudi on ni poslednji, ter je v razvoji vsega slovanstva ravno tako koristen in potreben, kakor vsako najmanjše kolesce v uri.

Pa čemu ti to pišem, saj to vse sam dobro véš. Res je! Ali vidiš, zamislil sem se v lepe dneve, ko sva skupaj bivala in nama je hitro in prijetno potekal čas v pogovorih o narodnih naših potrebah. Kako sem se veselil, da bom kdaj tudi jaz oral narodno ledino, da bom obdeloval vinógrad naroda svojega. Pa vse zastonj! Moja usoda me neusmiljeno preganja, in razkadila se je prav vsaka nada, da bi mogel še kdaj priti do zaželenega smótra. Ljubil sem narod svoj, ljubil sem deklico tako nesebično in čisto, kakor je le kdaj kdo mogel ljubiti, vender oboje moram zapustiti. Zapustiti moram lepo slovensko domovino, „která zdaj ima grob komaj za nas“, kakor poje Preširen. Pa zakaj? me bodeš vprašal. Zato ker tu ne morem dalje živeti. Zaslužka je malo, in ta je slab, a druge podpore nobene. Lepa je sicer Knaflijeva ustanova, ali ta je za Kranjce, a ne za Slovence. Ne bom ti pravil, koliko sem trpel, odkar sva se ločila v Pragi. Rad sem trpel, dokler je bilo kaj upanja, da bode bolje. Kar me ošine, kakor grom z vedrega neba, poročilo, da mi je umrl dobri slepi strijc moj. Mala je sicer bila denarna podpora, ki mi jo je mogel naklanjati, ali kaj je bilo to proti velikí duševni podpori, ki sem jo imel v njem. On me je budil, on me hrabil, in kadar mi je došlo pisemce, katero je on narekoval, bil sem pokrepčan, kakor da sem zaužil od kakega čudodelnega napoja. Zdaj je tudi to minulo. Zdaj sem ves potr; polomljena so krila,

na katerih se je duh moj znal tako visoko povzdigniti. Kakor sem mrtev za narod svoj, tako sem mrtev za vzvišene ideale svoje. Ostala mi je samó še skrb, kako ohranim borno svojo osebo, dokler ne pride čas, da se tudi jaz povrnem v skupno našo mater zemljo. Hvala Bogu, vsaj te skrbi sem se rešil. Šel sem k ruskemu poslancu in ga prosil, naj me vzame med svoje. Prošnja mi je uslišana. Postal sem carski stipendijat v Peterburgu, a kadar ondu dovršim nauke svoje, dobim ruski državljan na Ruskem službo. Če se tudi nikdar več ne vidiva, ohrani me v dobrem spominu, a kadar se srečen povrneš med narod svoj, misli na lepe naše osnove v Pragi. Z Bogom! Presrčno te pozdravlja Tvoj Tebi vsegdar zvesti prijatelj

Vinko.“

To je bila poslednja vest, katero sem vzprejel o blagem prijatelji svojem. Mnogo sem pozneje pozvedoval po njem, toda ves trud moj je bil brez vspeha; niti tega nisem mogel zvédeti, če je sploh še med živimi. A spomin na dragega prijatelja mi je leta in leta živel v srci in nisem se ga mogel otresti prej, da sem spisal te spominske črtice iz nepozabljivih mi dijaških let. Urednik, kateremu sem poslal rokopis svoj, spoznal je v mojem Vinku tudi svojega znanca ter mi je povedal, da je Vinko zdaj gimnazijalni profesor v malem mestu daleč tam nekje v širnih ruskih stepah na evropsko-azijski meji. Nesreča ga je pregnjala tudi na tujem in v boji za vsakdanji kruh je moral pozabiti plemenitih osnov, katere je gojil dijak za narod slovenski.

Vinska modrost.

Posnetke priobčuje J. Trdina.

23. Ko se je odtekla voda, zapustil je Stražan Lovrè goro in začel po malem zopet kmetiti. Zemljišča je imel zdaj za sto graščin, ali zdelo mu se je na svetu strašno pusto in žalostno, ker je bil tako sam, brez žené, brez znancev, brez človeka, s katerim bi se mogel kaj pomeniti. Silno se je torej obveselil, ko je zagledal godca Kurenta. Povabil ga je v hišo svojo in pogostil, kar ga je najbolje mogel. Kurent ga vpraša, kako živi. Lovrè velí: Za vse drugo, hvala Bogu, prav dobro, ali toži se mi po društvu, najbolj pa po rodovini, ker nimam nì žene nì otrók. Kurent ga potolaži: V beli Ljubljani je toliko deklet, da roditelji ne vedó, kamo ž njimi. Če hočeš, pojdem précej tja, pa

jim bom zagodel tako lepo pesen, da se bodo usule vse za menoj. Pripeljal jih bom simo, da si izbereš nevesto po volji svoji. Lovrè je bil jako zadovoljen s to ponudbo in je dejal: Le hitro hodi, kajti mi samščina že preseda. Kurent se dvigne in odide. Lovrè pa je začel premišljovati, kako nevesto bi si izvolil. Modroval je tako-le: Moja žena bo mati novemu dolenjskemu rodu in plemenu. Biti mora torej taka, da mi bo rodila zdrave otroke, krepke sinove in lepe hčeri, vendar pa ne smé biti niti prevelika, niti premočna. Veliko babo je že grdo videti, ljudje ji pravijo konjska smrt in se ji rógajo. Premočna pa bi me lahko strahovala in ne mara kdaj tudi otepla, česar me obvarujta sam Bog in sveti Lovrenec. Rajši bi poginil ta hip, nego učakal tako sramoto. Moja bodoča Micika ali Ančika bodi lahka kakor mlada srnica, gibčna kakor vrtalka, brza in spretna kakor na škripcih. Beli koži gre po svetu velika slava, ali jaz je ne maram. Beloličnim ne diši delo na polji, ker se bojé, da bi ogorele. Jaz pa zahtevam pridno bábnico, ki se ne bo strašila solnca in pota in nobenega posla. Tudi je beseda vseh modrih mož, da so rjavke veliko bolj trdne in zdrave, nego mehkužne belke. Na vsak način si moram dobiti zaročnico, ki bo lepo okrogla in rejena. To ugaja očem in srcu, pa je tudi koristno in potrebno. Jaz sam otrók ne morem dobiti; moral bi jim poiskati, ako ne bo baba za nič, dojníce, ali v ti samoti je ne iztaknem, če bi se stokrat na glavo postavil. Nosek bo morala imeti žena prav, prav majhen, mene je Bog preobilno obdaril. Med očmi in usti narasla mi je taka strahotna kumara, da so me hodili fantje dražit pod okno s pesnijo: Nos ima kakor kopito, — ki nikdar ni tobaka sito. Gospôdi ljubi veliko oko, jaz pa nečem, da bi bila žena moja podobna volu. Očij bo drobnih kakor brinje, ali bistrih in svetlih, ki mi bodo znale migljati in me gledati tako prilizneno in zaljubljeno, da mi bo kar srce trepetalo od rajske radosti in zadovoljnosti. Že od nekdanj gnusijo mi se usta, ki se odpirajo na široko od ušesa do ušesa kakor lésa ali podna vrata. Kakor oči in nos žene moje bodo majhna tudi njena usta, ustnice pa rudeče kakor jagode in tenke kakor papir. Večkrat sem slišal, da so taka usta rada žejna in da se jih drži grlo, ki je široko kakor rokav. Jaz pa pravim tako, da je slab mož tisti, ki ne privošči ženi svoji toliko vina, kolikor ga hoče popiti. Zdaj pa še nekaj. Nevesta mi bo prišla s Kurentom. Dekleta, ki hodijo po svetu za godci, ne morejo se šteti za svetnice, ali kaj za to? Tercijalke si niti ne želim, poštena pa je lahko tudi dobrovoljka. Treba mi bo dobro paziti in izbrati tisto, ki bo najbolj sramežljiva. Razuzdanke ne vzamem za ves svet, že zato ne, ker bi mi porodila in vzgojila cigansko

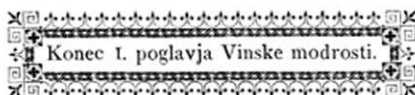
svojat, pred katero bi vsi pošteni ljudje pljuvali. Zdaj, ko sem vse potrebe in okolnosti svoje ženitve tako dobro premislil in premozgal, smem za trdno upati, da mi bo pomagal tudi Bog, ki pravijo, da Kranjca nikoli ne zapusti: če ni lačen, je pa žejen.

Stražan Lovrè se je o ti ne baš duhoviti šali veselo zasmijal in jel hrepeneče gledati proti Ljubljani. Kurent je pošteno izpolnil, kar je obljubil. Gredé gori in doli po ljubljanskem trgu privabil je s čudovitimi svojimi goskami celo vojsko deklet iz mesta, predmestja in z dežele. Ko mu se je zdelo, da jih je dovolj, napolnil se je z njimi na Dolenjsko. Godel jim je tako sladko, milo in zapeljivo, da se nobena ni domislila, da se je treba vrniti domov. Zapazivši jih, skoči Lovrè v grmovje nad cesto, da bi jih skrivaj videl, gledal in ogledoval. Lepe so bile do malega vse, ali to mu pa ni bilo kar nič po godu, da so se stiskale tako očitno okoli Kurenta, poskakovale kakor razposajeni fantje in se široko in na ves glas smijale in grohotale. Že je začel obupovati, da si bode našel nevesto v Kurentovem krdelu, kar opazi kakih dvajset korakov zadaj deklico, ki je šla sama záse in si zakrivala desno lice in oko z robcem. Lovrè velí: Zdaj mi deklice ne bo treba več iskati. Mimo mene gre krasotica, ki je v obraz in život vsa taka, kakeršne si želim, ob enem pa sramežljiva in boječa. Srčno stopi k nji, prime jo za roko in ji velí: Pojdi z mano, bodi žena moja! Imela boš pri meni kruha in vina, kolikor boš hotela. Dekle zakliče veselo: Kaj tudi vina?! tega se ne bom nikoli branila, ali s tabo pa vender ne morem iti. Lovrè se začudi: I zakaj pa ne? Ona se zarudí in mu zašepetá: Zato ker bi me bilo preveč sram, ko bi šla vštric. Hodi ti zmerom kakih deset korakov pred mano, saj bom dobro gledala, da se ne bova izgrešila in izgubila jeden drugemu. Tako si je dobil Stražan Lovrè nevesto in mater vsem našim dolenjskim rojakom. Ta srečna deklica je bila Ovbetova Micika, ki se je porodila v ljubljanskem predmestju. Zvedenci trdijo, da so podedovale nje dobra svojstva tudi naslednice, da so vse prave Dolenjke lahke, gibčne in spretné, v obraz rjave, majhnih očij, ust in nosa, v vedenju svojem pa ljubeznlive in vselej vsaj kolikor toliko sramežljive. Z robcem si menda še zdaj rade zakrivajo desno lice in oko in tudi vinska žeja jih baje malokdaj po polnem zapusti. Ali na Dolenjsko se je doselilo in zmešalo z domačini veliko gorenjskih, ribniških in drugih slovenskih in neslovenskih ljudij, po katerih so se prvotni deželski obrazi in nravi mestoma že močno popačili ali vsaj predrugačili. Ta narodna zmes je zakrivila, da se dobi dan danes ob Krki in Temenici dovolj velikih, močnih in nerodnih bab, v katere se človek le s težkim srcem zaljubi. Iz istega uzroka

pa se nahajajo zdaj sèm pa tam tudi take ženske, ki ne jokajo preveč, ako ne popijó ves dan nitj kaplje vina. O dveh starkah se celó govori, da ga nista še nikoli pokusili, kar sta na svetu, česar pa jaz iz prav dobrih razlogov ne verjamem.

24. Na Dolenjskem je gospodoval sila bogat grof. Imel je 30 kletij, v vsaki po 30 sodov vina, živine, denarja in zemljišč pa toliko, da jim števila sam ni vedel. Hči mu se je porodila samó jedna, ime ji je bilo Katrica. Deklica je prosila očeta, naj jo omoži. Grof privoli in ji ugane za doto vse Podgorje, z jedne strani od Save tja do Rožnega Dola, z druge od hrvatskega Samobora pa tja do belokranjskega Semiča. Njegove dobrote se itak Katrica ni mogla veseliti, kajti je izustil strašno besedo, da mora snubač, predno jo odvéde na dom svoj, pojesti vso žival, ki mu se redí v hlevih in svinjaki, v ovčarnicah, kurnikih in golobnjakih, in popiti do zadnje kaplje vse vino, ki mu leží v 30 kletih. Če ne bo mogel tega storiti, odsekal mu bo brez milosti glavo. Vsi mladeniči, bogati in revni, žlahtni in kmetiški so zaželeli lepe Katrice in rodovitega Podgorja, ali nihče se ni usodil, da bi prišel v grad in jo snubil. Dolenjci, ki se niso še nikoli za nobeno drugo reč po polnem zložili, trdili so v jeden glas, da Bog ni ustvaril človeku grla in želodca, ki bi zmogla toliko jedi in pijače. Nad Savo blizu Vač pa je živel takrat Telebánov Pongrè. Ta Pongrè je bil takov korenjak, da ga vsa vas ni mogla ustrahovati. Delal je za deset drugih, jedel za sto, popil pa za tisoč. Prav za prav so ljudje tako le govorčili, dokaza niso imeli nobenega. On sam je trdil, da še ni bil nikoli sit in nikoli pijan, in da bi použil lahko vse, kar bi videl. Katrica je zvedela, kakov junak je Pongrè ter mu poročila, naj pride pónjo, ker ga ljubi. On se obveseli in jo gré snubit. Grofu se je grozno za malo zdelo, da bi imel kmetiškega zeta, vendar mu obljubi hčer, kajti je bil uverjen, da ne bo mogel izpolniti pogoja. Ukazal je hlapcem in deklam, naj začnú za snubača kuhati, péči, creti in točiti. Pongrè séde. Sline so mu se cedile kar curkoma, kajti je bil od pota in vročine silno žejen in lačen kakor volk. Katrica stopi k njemu in ga milo gleda in opomina, naj napne vse svoje moči, da ne pogubi sebe, slave svoje in sreče njene. Tega Pongrètu ni bilo treba praviti. Predno se je spekel zánj drugi vol, bil je prvi že pojeden; jagenjčke, puráne in kopúne pa je prigrizoval, kakor drugi ljudje kosce kruha. Vina ni maral piti iz kupice, morali so mu prinesiti kebèl, ki je jemal devet bokalov. Pol goveje čede je poručal za zajutrek, drugo polovico za predjužinek. Opoludné se je lotil prascev. Za večerjo so ostale le tri borne ovce in nekoliko gosij. Grofovo kapljico pa je pcedil, da ni

vedel kdaj. Nobena rupa ne požira tako hlastno vode kakor je požiralo njegovo viteško grlo potoke vina, s katerimi bi se bila napojila lahko vsa dolenjska krájina. Ko je oglodal vse kosti in si oblizal prste, zamašil se je z ajdovim otepom, potem pa sédel s Katrico v kočijo in vriskaje pognal konje proti Podgorju. Grof se je strašno jezil, da je izgubil hčer in Podgorje in dobil za zeta robatega Vačana. Zbral je veliko vojsko biričev in hlapcev in jo poslal za kočijo, da bi Pongréta ubili. Ko zagleda Katrica preganjalce, jela se je ihtiti in javkati: Gorjé nama, še danes bova oba mrtva, ti od meča grofovih hlapcev, jaz pa od neskončne žalosti, da te bom izgubila. Poglej, vojska je že pod klancem, skoraj bo naju došla. Pongrè velí smijé se: Preljuba žena, ne boj se! To rekši izdere zamašek in zdajci bruhne iz njega velikansko jezero, ki zalije in utopi vso vojsko grofovih hlapcev in biričev. Srečno sta dospela ženin in nevesta v svoje Podgorje. Tamo si je sezidal Pongrè v goščavi vas, ki se imenuje v spomin njegov še dan danes Pángreč-Grm. Njegovi nasledniki so naši krepki in pošteni Podgorci. Kakor njihov ded slové tudi oni, da so najboljši jedci in pivci, ob enem pa tudi najpridnejši in najjeklnejši delavci na vsem Dolenjskem.

Konec I. poglavja Vinske modrosti.

Drobline za slovenski slovár.

Spisal Davorin Nemanič.

Zdaj, ko se ureja slovensko-nemški slovár in se je nadejati, da bo mogel kmalu ugledati svet, a želeti je, da bi pokazal svetu, kolikor mogoče vse besedno bogastvo jezika našega, zdí se mi, da bi bilo dobro, ako bi óni prijatelji naše stvari, ki nabirajo in hočejo še nabirati novih besed za slovár, gledali ne samó na to, da naberó novih besed sploh, ampak da bi zapisovali tudi take sicer sploh znane besede, katere imajo po njihovih krajih kakšen drugačen, širji ali ožji pomen, kakor v navadnem književnem jeziku in med narodom drugod, in da bi se posebno tudi obzirali na sinonimiko in na cele lestvice in skupine izrazov, ki jih ima narod za predmete in pojme, kateri stojé v kakšnih medsebojnih odnošajih i. t. d., tako n. pr. na razne izraze, nominalne in verbalne, ki jih ima narod za razne bolezni, duševne in telesne, za razna poljska in druga dela, razno orodje i. t. d.

Na ta način bi se mnogi nabiráč še marsikakšne besede laže domislil ali pa jo s povpraševanjem med narodom laže zasledil, kakor če bi samó tako brez reda in osnove razmišljal ali pa čakal kakšnega srečnega slučaja, da zvé še katero novo ali menj znano besedo. In take skupine besed bi se mogle tudi po naših časopisih, menda najboljše v „Zvonu“ in „Kresu“, objavljati*); tako bi se še marsikdo, čitajoč take zapiske, mogel domisliti, kako to in óno pri njem drugače imenujejo, mogel bi si te različne besede iz svojega kraja zapisati in ž njimi obogatiti novi slovár.

Za primer takšnih skupin hočem jaz navesti óne besede, ki jih imajo Beli Kranjci, vsaj okoli Metlike, za temporalno udaljenost od sedanjosti, ‚denes‘ (in ‚nocoj‘) in ‚letos‘. Za te razmere imajo namreč Beli Kranjci izraze nekoliko drugačne nego sploh drugi Slovenci in naši pisatelji, potem pa so oni v ti točki sploh tudi za jedno stopinjo bogatejši, nego naš narod drugod, bogatejši dakako v tem zmislu, da oni večkrat lahko z jedno sámo besedo rekó to, za kar je treba drugim dveh ali še več besed. Drugi Slovenci namreč morejo sploh, kolikor je meni znano, z jedno besedo imenovati le udaljenost za dva dni, dve leti, a Beli Kranjci pa tudi za tri dni, tri leta. Te besede so razven jedne sáme (doli z * označene) izjeme take, da se izrazu za udaljenost v preteklosti 1. reda dodá za udaljenost 2. reda spredaj predlog pred ali (zarad sledečih glasov) pre, za udaljenost 3. reda pa preko in izrazu za udaljenost v prihodnjosti 1. reda ravno tako za udaljenost 2. reda čez, 3. reda preko. Po tem se imenuje udaljenost od

a) *denes*:

α) v preteklosti: 1. ščeraj, gestern: adj. ščeranj, a, e, 2. preščeranjim, vorgestern: adj. preščeranj, a, e, 3. prekoščeranjim, vor drei tagen: adj. prekoščeranj, a, e; β) v prihodnjosti: 1. jutri, morgen: adj. jutrnji, a, e, 2. čezjutri, übermorgen: adj. čezjutrnji, a, e, 3. prekojutri, über drei tage: adj. prekojutrnji, a, e.

b) *letos*:

α) v preteklosti: 1. lani, voriges jahr: adj. lajnski, a, o, 2. predlani, vor zwei jahren: adj. predlajnski, a, o, 3. prekolani, vor drei jahren: adj. prekolajnski, a, o; β) v prihodnjosti: 1. kleti, nächstes jahr: adj. —, 2. prekokleti*, über zwei jahre: adj. —, 3. (čez tri leta*, über drei jahre).

*) Prav radi odpiramo list svoj takim razpravam, ker smo prepričani, da vsi jezik svoj še premalo poznamo in da samó prekratkovidni ali presamosvestni ljudje morejo Slovincem očitati „furor philologicus“, Ured.

Slični so tudi izrazi za večer dotičnega dne, toda samó z obzirom na preteklost: 1. snuči, gestern abends: adj. snučkanji, a, e, 2. presnuči ali presnučkanjim, vorgestern abends: adj. presnučkanji, a, e, 3. prekosnuči ali prekosnučkanjim, vor drei tagen abends: adj. prekosnučkanji, a, e; a za večer prihodnjih dni se govori le: jutri večer, morgen abends, čezjutri večer, übermorgen abends, prekojutri večer, über drei tage abends. Za jutro pa imamo takšen prost izraz samó z obzirom na juteršnji dan: zajtra, morgen früh; sicer pa se govori le: ščeraj, preščeranjim, prekosščeranjim jutro in čezjutri, prekojutri v jutro.

Sem spadata tudi še izraza za najbližjo preteklost in prihodnjost, namreč za današnje jutro in današnji večer, t. j. davi, heute früh: adj. davešnji, a, e, in drevi, heute abends: adj. drevešnji, a, e; toda pomniti je, da že sama narava teh časovnih razmer ne dopušča, kadar govorimo le z jedno obliko katerega glagola, vezati obé té besedi skupaj. Vsi ti izrazi rabijo namreč samó z obzirom na neposredno sedanjost govornika ali pisatelja, t. j. jedino z obzirom na ‚denes‘ (in ‚nocoj‘) in ‚letos‘ ter označujejo jedino (če ne absolutno, vendar vselej) relativno preteklost ali prihodnjost, in se zato tudi vežejo jedni samo s perfektom (n. pr. davi smo pokosili), drugi samo s futuro (n. pr. drevi bomo domov vozili), nikoli pa ne nobeden s prezentom (razven se ve da tedaj, če ima prezentna oblika po naravi glagola futuralno značenje). Čisto nenaravna pa in zato čisto pogrešna bi bila zveza ‚od davi do drevi‘ (n. pr. dela ali delal je ali delal bo od davi do drevi), kakor je že nekdo pisal in stoji pogrešno tudi v Wolfovem nemško-slovenskem slovarju s. v., ‚Früh‘, ali zveza ‚od včeraj do jutri‘, ‚od lani do kleti‘, in sicer nenaravna in pogrešna zato, ker bi stiskala preteklost in prihodnjost skupaj v jedno in isto dobo, bilo v sedanjost ali preteklost ali prihodnjost. Za nemški ‚von früh bis abends‘ imamo samó ‚od jutra do večera‘.

Drugače je to pri izrazih za sedanjost: ‚denes‘, ‚nocoj‘ in ‚letos‘, katerim je pojem tako širok, da tu že razločujemo tudi začetek, tečaj in konec te relativne sedanjosti. Zato tudi vežemo te prislové, ako govorimo početkom dneva (zjutraj), noči (zvečer) ali leta, s futuro (n. pr. denes, nocoj ali letos homo veseli); če govorimo čez dan sam ali čez noč ali leto, vežemo jih s prezentom (n. pr. denes, nocoj ali letos nam je dobro), in govoreč koncem dneva (zvečer), noči (zjutraj) ali leta rabimo jih s perfektom (n. pr. denes, nocoj ali letos smo bili srečni); in razven tega govorimo ‚nocoj‘ tudi že čez dan, in sicer o noči pretečeni in o prihodnji (‚nocoj sem dobro spal‘ in ‚nocoj bomo plesali‘).

Omeniti hočem tukaj še samó to, da je za nedoločeno, nekaj dnij od ,denes' udaljeno preteklost posebno pri Belih Kranjcih stalen izraz ,o n d a n' ali še bolj navadno ,to o n d a n', neulich, hrv. onomadne.

Novejši pisatelji ruski.

Piše dr. K. Štrekelj.

II.

Iván Sergêjevič Turgénev.

(Konec.)

Prototip takega razumnega človeka je že pohvaljeni fabrikant Sólomin, kateréga slika Turgenev kot nekakega ruskega Schultze-Delitscha. Paklín pravi o tem ponižnem in dobrem moží: „Sólomin! Temu se godi izvrstno! On se je znal izbornó izkopati iz zadrege. Prejšnjo fabriko je popustil in s sabo vzel najboljše ljudi. Zdaj hoče imeti svojo, dasí malo fabriko — tukaj v Permu, — osnovano na arteljski podlagi. Ta bo svojo stvar lepo opravil! On ima fino in ob jednem trdo butico! To je — cel mož. Posebno pa ne nastopa kot nenaden zdravnik društvenim boleznim. Kak narod smo pač mi Rusi? Vedno čakamo, da li ne pride od nekod nekaj ali nekdo ter nas nenadoma ozdravi in odstrani vse naše napake, kakor slab zob. Kdo bo ta čarovnik? Darvinizem? Selo? Arhip Perepentev? Vojska z zunanjiimi državami? — Bodi si, kdor hoče, le zob venkaj!! — Ali to ni nič drugega, nego lenoba, slabóst, oskódnost mislij! — Sólomin pa ni takov; ne, on ne dere zób — on je cel mož!“

Sicer pa so tudi v tem romanu možje mehki, kakor pri Turgenevu sploh. Če izvzamemo Sólomina, je jedini Sipjagin nekoliko trdna in simpatična prikazen; ali vse drugo je — prežensko in podlo. Tu imamo ničemurnega dva in dvajsetletnega Kisljakova, neznosnega blebetálca, ki se igra z najvišjiimi problemi življenja; tu je bogati kupec Goluškín z grdim osépičnim obrazom in svinjskimi očmi, ki je napolnil hišo svojo z zajedalci, samó da bi se prikupil narodu. Ko pa ga prime policija, nosi se kakor deček, vrže se sodníkom pred noge in sramotno izdá tovariše svoje. — Nasprotno pa ima Marijana mnogo moškega na sebi ter se v tem oziru vredno vzporeja s Heleno in jednakimi Turgenevljimi junakinjami.

Ne moremo kaj, da ne bi omenili še nekih drugih zanimivih posamnostij in posebnostij tega romana; pred vsem se spominamo častiljevega parčka Fomuške in Fimuške, ki tudi v novi dobi živita idilično mirno življenje davno preteklih časov. Spomina vreden je zavoljo resničnega pripovedovanja popis Neždanovljega samomora, in ne menj zanimivi so literarni poskusi Neždanovlji, v katerih se nam kaže pravi romantik. Njegovo pesen „Spanje“ hočemo v slovenski prozi podati: „Davno že nisem bil v predragi domovini . . . in vender nisem našel, da bi se bila posebno izpremenila. Isti pokoj brez življenja, pameti, razuma! Tukaj poslopja brez strehe, tam podrtija in nesnaga, smrad in uboštvo, otožnost in dolgčas! Tudi v narodu sem našel isto robsko mišljenje . . . Prost je sicer zdaj kmet in vender — ni mu bilo to v blaginjo: mrtvo in medlo visí mu svobodna roka nizzdoli. Res, vse, vse kakor prej . . . Le v tem smo presegli Evropo, Azijo, ves svet . . ., da tako strašno spanje ni nikdar objemalo še nobenega naroda! Da, vsi na okrog spé: na vasi in v mestu, na vozeh in saneh, po noči in po dné, sedèč in stojèč . . . Spí kupec, uradnik, vojak, v dežji in soparni vročini, naslanjajoč se na puško! Tat spí, sodnik — in se nikdar ne naspi! Kmet spí, ko orje, ko žanje, v vseh stališčih; in očetje in matere spé in vsa hiša in celó tisti spí, ki tepe druge in ki je sam tepen! Le krčma ne spí — in v rokah držeč kozarček, z glavo naslonjena na severni pol, z nogami na Kavkáz, tako spiš trdno in brez odmora, o domovina, sveta Rusija!“

Že „Očetje in sinovi“ so napravili veliko ropôta in šuma, kateri se je še povekšal, ko je izšel „Dim“. Ko je pa zagledala beli dan „Novina“, počeli so pisatelja direktno napadati, obrekovati, zasmehovati. Nekateri so izkušali dokazati, da ne riše dovolj zvesto in objektivno; ali on se ni laskal ni očetom, ni sinovom, ni starini, ni mladini in ker so ga ti napadi užalili, ni pisal več odslé povestij o socialno-političnih problemih, dasi so ga v l. 1879. in 1880. slavni sprejemi v St. Peterburgu in Moskvi obilo odškodovali za storjeno mu krivico. Moskovskim studentom je v taki priliki l. 1879. rekel: „Pisatelju začetniku je simpatija mladine, njegovih sovrstnikov, se ve da jako draga, kajti ona je njegova trdna podpora; ostarélemu pisatelju pa, ki hoče že zapustiti polje delavnosti svoje, je tako sočutje — odkritosrčno povem — največje plačilo, po katerem ne smé več česa drugega želeti. To sočutje mu dokazuje, da življenje njegovo ni prešlo zastonj, da njegovo delovanje ni bilo zastonj, da je obrodilo sad svoj.“

Misticizem, kateremu se je bil Turgenev udal že v „Vizijah“, „Psu“ in nekaterih drugih manjših novelističnih delih, zapazujemo po-

sebeno v poslednjih njegovih spisih, ko je bil že poslal med svet „Novino“. Snovi temu misticizmu so različne: zdaj se bavi s spiri- tizmom, magnetizmom, hipnotizmom, zdaj zopet z verskimi halucina- cijami in drugimi nepravilnimi izrodki človeške fantazije; pa tudi tukaj opazujemo, da so se mu najbolj posrečile tiste povesti, ki se oslanjajo na verovanje préprostega ruskega naroda. To spričuje najbolj „Povest očeta Aleksêja“. V nji nam pripoveduje vaški duhovnik, potrft in „ubit“ človek, da mu je od vseh osmih sinov ostal jeden sam, in še ta je bil slabotnega zdravja. Še ko je bil majhen, bil je vedno zamišljen; nekdam v gozdu je imel čuden privid: prikazal se mu je namreč zelen starček ter mu dal čudnih léšnikov. Kasneje je studiral seminar, ali tudi zdaj ga ni otožnost in zamišljenost skoraj nikdar zapustila. Napósled se odloči, da bo studiral na univerzi, dasi oče tega nikakor ni pričakoval. Ali tam se mu je duša še bolj zmračila in naposled popusti ves obupan učenje ter pride domóv. Revežu se je vedno pozdevalo, da vidi hudiča in se ga ne more rešiti. In te prikazni ne more zapoditi od njega ni očetova molitev in blagoslovljena voda, ni družba omikane, dobrosrčne ženske Marte Savišne. Vender ga napósled pregovori oče, naj gre ž njim na božjo pot k sv. Mitrofaniju v Voronež. In glej, tam ga v resnici že zapusti njegov ostudni tovariš. Ko pa pristopi k obhajilu in je že imel hostijo v ustih, prikaže se mu hudič iz nova ter mu ukaže, naj izpljune in potare hostijo, kar on tudi stori. S tem naredi smrten greh, kateremu ne upa odpuščenja; zato je ves obupan in v tem obupu tudi umrje! Ta zanimiva novelica se odlikuje s čvrstim risanjem starega čestitljivega popa in se bere kakor kaka narodna pripovedka.

L. 1877. izdá Turgenev „Sanje“. Nejasnost in skrivnost te po- vesti človeka jako čudno gane. Kaže se nam tukaj mlad mož, kateri se najrajši potika po samoti in je vedno zamišljen. Dozdeva se mu, kakor bi iskal očeta svojega. Mati njegova namreč ravná ž njim jako čudno: zdaj ga grdó sovraži, zdaj zopet ga obsipa z ljubeznijo. Iz tega máterinega vedenja uvidi, da mora biti med njima nekaj skriv- nostnega, kar ju loči. Ker vedno o tem premišljuje, porodé se v njem omenjene sanje, da išče očeta svojega, in res ga v neki osebi tudi za- sluti. Ko govori ž njim v kavarni, presune ga nekako čudno. Prišedši domóv zvé, da je mati obolela, ker jo je jako vzburl obisk nekega neznanega moža. Kakor mu ga opišejo, ta mož ne more biti nihče drug, nego znanec njegov iz kavarne, v katerem je slutil očeta svojega. Zdajci mu pové mati, da bi si olajšala svoje srce, da je on prišel le za to na svet, ker jo je nekdam tisti skrivnostni mož posilil. Ali zdaj se

sledovi prikazni njegove naglo razgube: le na morskem bregu dobi se še truplo njegovo, ko je bil utonil. — Ker pisatelj ne kaže svojih postav v popolnoma jasnem svitu, ampak v nekakem sómraku, mora bralec tako rekoč tavati od postave do postave in razmere med njimi more le prilično ugeniti. Res je, da je tako duh njegov pri branji vedno napét, vendar se ne dá tajiti, da ta nejasnost mnogo škodi jednoti, in s tem tudi lepoti vse povesti. — To oskodnost, ako smemo ta izraz rabiti, kažejo tudi druga poslednja dela pesnikova, izimši morda „Odlomke iz spominov svojih in tujih“. Tukaj nam riše namreč pisatelj s prejšnjo svojo mirno in dobrodejno jasnostjo dobo svoje mladosti, katero je že tako mnogostranski obravnaval v „Lovčevih zapiskih“ in drugih delih. Pred nas stopajo zopet starodavne postave ruskih vlasteljev: Telegin in „nebeško neumna“ njegova soproga Melanija Pavlovna.

Ali take jasnosti pogrešamo zopet v naslednjem znamenitejšem delu: „Pesen zmagoslavne ljubezni“. L. Pietsch pripoveduje to-le: Ko je bil l. 1881. Turgenev zopet doma na posestvu svojem Spasskoe Lutovinovo, najde v stari knjižnici deda svojega bukve Boccacijevih novel, katere je pridno prebiral. Pritrditi si je moral, da je oblika v „Decameronu“ pravi vzgled, kako naj se pripoveduje. Uvidel je tudi, da tem menj more prenašati pojetično cvetočo opravo, refleksije, duhovite misli, lepo obrisane in zvenéče perijode, — čim bolj se stara. Zato je ukrenil poskusiti, da bi tudi sam kedaj pripovedoval s tisto visoko preprostostjo, s katero se ravno odlikuje sloveči italijanski novelist. To je storil v imenovani „Pesni zmagoslavne ljubezni“, novelici, katera se prikupuje s svojim preprostim, najivnim pripovedovanjem. Vendar pa se razločuje od starih novelistov s čudovitim čuvstvanjem, po katerem postanejo vse osebe in stvari nekoliko motne in nestalne, naj jih je pisatelj še tako živo narisal. Vsebina je v kratkem ta-le: Slikar Fabij in muzik Mucij, dva prisrčna prijatelja, zaljubita se oba v Valerijo, katera prepusti materi svoji, naj ji ona izvoli izmed njiju moža. Mati se odloči za Fabija. Ker Mucij neče motiti sreče prijatelju svojemu, gré na tuje popotovat in pride celó v Azijo. Črez nekaj let se vrne, ves izpremenjen in s čudnimi navadami. Njegovo skrivnostno bistvo naredí na Valerijo nenavaden vtis; posebno pa jo premaga neka melodija, ki jo Mucij igra in imenuje pesen zmagoslavne ljubezni. Po noči jo obidejo strašne sanje, tako si vsaj ona misli; v resnici pa se je v spanji kakor mésečnica sešla z Mucijem in s tem postala sta oba kriva. Ali kazen se kmalu zvrši. Fabij, kateri je neko noč bdel, vidi, kako se Valerija v meséčnem

svitu spravlja iz sobe. On hiti na vrt, kjer vidi, kako gre Valerija k Muciju. Divja besnost mu nauda sreč, da potisne Muciju bodalo v prsi. Ali malajski sluga ga na videz zopet obudi v življenje, kako, ni povedano. — In ravno s tem, ker se vse nekam fantastično razkadi, vedel je Turgenjev vso skrivnost še bolj povišati. Posebno lep je prizor, ko pride Valerija k Muciju: vse je tako deviško in brez vsake náslade zakrije vso realnost nekak mističen ovoj. S to novelico je pokazal Turgenjev izvrsten talent, kako zna bralca prenesti iz puste sedanjosti v fantastično, pravljično-čarobno starodavnost.

To novelico je spisal Turgenjev zopet v svoji domovini, katero je po stari navadi tudi l. 1881. obiskal za nekaj tednov, da se tam z nova pokrepča. Omenjenega leta jo je videl, žalibog, poslednjič. Preživel je tam nekaj veselih in srečnih dnij v občevanju s svojimi prijatelji, posebno z grofom L. Tolstim in pesnikom Polonskim. Ali kmalu po svoji vrnitvi v Pariz je moral leči in ni več vstal. Dasi je silno trpel, vendar ni prekinil svojega literarnega delovanja. L. 1882. pošlje uredništvu „Věstnika Evropy“ zopet več rokopisov, med temi novelico „Obupanec“, svoje „Pesni v prozi“ in „Klaro Miličevo“. Oglejmo si natanše „Pesni v prozi“, katerim je sam naděl naslov „Senilia“. V njih nam podaja duhovite, mnogokrat presunljive domišljaje, kateri so večinoma ne samó velike estetične vrednosti, ampak posebno pomenljivi za Turgenevelj značaj in mišljenje njegovo. Velik uspeh so dosegle v Nemcih, kjer so v dveh mesecih izišle nič menj nego tri preloge; pa tudi v druge jezike so bile kmalu preložene. Neruska kritika jih je hvalila na vso moč, najbrž zato, ker so ji bila prejšnja Turgenevlja dela premalo znana. Med ruskimi kritiki oglasilo se jih več proti ti brezumni hvali, posebno Obolenskij (Krasov). Najbolj so kazali na nejasnost teh domišljajev; tudi se v njih večkrat nahajajo stvari, ki po nikakem ne spadajo v pesen, bodi si ta tudi v prozi zapeta. Ali — ime je dim; bodi kar bodi, nihče ne more tajiti, da je v nekaterih teh slikah — katere je od l. 1878—1882. napisal Turgenjev, da bi jih pozneje kako uporabil, skrita čista, v srce sezajoča poezija. Imenujmo le n. pr. „Vas“, „Starko“, „Mašo“, „Lazurno cesarstvo“, „Ruski jezik“. Mnogo teh domišljajev hrani v sebi pikro satiro ne le proti ruskim razmeram, ampak sploh proti človeškim slabostim, posebno novodobnim. Med najlepšimi pa se mi zdi „Veselica pri Najvišjem bitji“:

„Nekdaj se zmisli Najvišje bitje, da bi napravilo veliko veselico v svojih lazurnih sobanah.

Vse ženske čednosti so bile povabljene v gosti. Samó ženske čednosti . . . moških se ni vabilo . . . samó ženske.

Zbralo se jih je prav dosti — velikih in malih. Mále so bile prijetnejše in ljubeznivejše od velikih; ali vse so se zdele zadovoljne — in uljudno so se pogovarjale med sábo, kakor se pristojá bližnjim sorodnicam in znankam.

Ali glej, Najvišje bitje zapazi dve prekrasni gospé, ki sta si bili popolnoma neznani, kakor se je videlo.

Gospodár prime jedno teh gospij za roko ter jo odpelje k drugi: „Dobrotljivost!“ — reče in pokaže na prvo.

„Hvaležnost!“ — pristavi potem in pokaže na drugo.

Obe čednosti se neizrečeno začudita: odkar svet stoji — in ta stoji že davno — srečali sta se prvokrat.“ —

Poslednje znamenitejše delo našega pisatelja je že omenjena novela: „Klara Miličeva“, ali kakor jo je hotel pisatelj iz prva imenovati „Po smrti“. V nji obravnava Turgenev najtežje psihološke in metafiziške probleme, samó s tem namenom, da bi iz njih mogel bolje spoznavati svet, ljudi in človeško dušo na njenih fantastičnih blodnjah. Povod ti povesti — vsebino je ta list že lani podal („Lj. Zv.“ III., 335) — bila je nagla smrt neke na Ruskem jako obljubljene gledališke igralké, kátera se je na odru ostrupila. Tako umrje tudi Klara Miličeva. Vést o njeni smrti vzbudi v mladem moži Aratovu velik nemir, ker ta slutí in spozna, da je ravno on sam kriv te nesreče. Vročé hrepenenje po mrtvi ljubici prevzame vse njegovo mišljenje; zdi se mu, da jo vidi poleg sebe, da jo objema. Zamaknen je v njeno podobo in ko ga zasači smrt, zasijeta sreča in zadovoljnost z njegovega obraza! Zanimíva je ta novela zavoljo tega, ker ostane mojster naš navzlic mnogim fantastičnim črtam še vedno na resničnih tleh, pa tudi zato, ker se nam kaže v nji moderno življenje rusko.

Ni se čuditi, da se je Turgenev poslednji čas v spisih svojih pečal s smrtjo; saj ji je bil že tako rekoč zapisan. Vender mu bolezen tudi pozneje duha ni tako omamila, da bi mu branila, baviti se z raznimi umeteljniškimi in literarnimi vprašanji. V glavi svoji je že imel načrtan nov obširen roman in več drugih stvaríj. Ali večno ležanje ga je zadržavalo, da bi načrt svoj napisal in ugledil. Sicer pak je tudi tako še vsak dan kaj narekoval gospé Viardotovi v francoskem jeziku; nekaj dnij, predno je umrl, dovršil je še črtico: „Požar na morji“. („Lj. Zv.“ IV., 126) in ravno pred smrtjo je še odposlal dve pismi; jedno od teh je bilo pisano grofu Levu Tolstemu. V njem pravi Turgenev, da zmatra Tolstega za prvega evropskega romanopisca, kar jih sedaj živí, ter ga prosi, naj pridno dalje piše in goji posebno roman.

V njegovem letovišči Bougivalu odreši ga napósled 3. septembra lanskega leta smrt bridkega trpljenja. V Parizu se je blagosloвило truplo v ruski kapeli in se potem prepeljalo v St. Peterburg, kjer se je slovesno pokopalo 9. oktobra na Volhovskem grobišči. K ti žalostni slovesnosti je prišlo nad dve sto deputacij, zastopajočih literaturo, umetelnost, znanost, tisk, univerze, šole in razna društva ter s tem pokazalo, kako cenjen je bil pokojni pisatelj pri vseh, ki delujejo in se boré za omiko in človeške pravice. Velikanske vence je poslala celó Sibirija, Osrednja Azija in mogočni Kavkaz!

* * *

Kakšen pomen ima in kako stopinjo zavzima Turgenjev v ruski in sploh svetovni književnosti? To so težka vprašanja, katerih dandanes rešiti še ne gre, ako se v sodbi svoji nečemo prenagliti, in prepustiti jih moramo zatorej kesnejšim literarnim historikom. Gotovo je to, da Turgenjev v karakteristiki in dijalogu dandanes jeden največjih mojstrov. Pa tudi to se ne dá tajiti, da je med vsemi novejšimi pisatelji za razvoj in oliko ruskega jezika na podlagi narodnega govora storil — največ!

Že iz samih spisov, posebno iz „Pesni v prozi“, dá se razvideti, kako dobrosrčna, prijazna je morala biti nprav njegova. Gledé te strani pa se je ne le v ruskem, ampak tudi v drugih jezikih pisalo o njem mnogo, in povsod se je kazalo, da je Turgenjev tak pesnik, ki ne vzpodbuja samó posredno s svojimi spisi, da bodi človek dober in blag, ampak da se je tudi sam v resnici, v življenji, držal tega zlatega načela. Ako prebiramo vse te mnogoštevilne in precéj obširne sestavke, smemo pač po pravici porabiti pomenljive, največjo hvalo obsezaajoče besede, katere je on sam napisal v spomin prijatelju Bělinskemu, tudi o njem in reči:

„Čelovêk on byl!“

O p o m n j a. V ta spis se je vrnilo nekaj neljubih tiskovnih napak, katere naj blagovoli prijazni bralec popraviti: 107⁴: Lermontovlja, beri: Lermontova — 107¹¹: take, beri: takó — 108²²: Avtorito beri: Avtoriteto — 108²⁴: strogi sodniki, poprej, beri: strogi sodniki, da je treba poprej — 109¹⁹: Polevojev, sovražnik Grebenka, beri: Polevojev sovražnik, Grebenka — 109³⁴: Panejev in Ksarion, beri: Panajev in Visarijon — 110³: Ali, beri: „Ali — 110²⁰: Pisarjev. *), beri: Pisarjev. *)“ — 175⁷⁻⁸: pisani so bili, beri: pisane so bile — 238²⁰: Če, beri: Le — 298³: strahovitih, beri: strahovih — 298¹⁰: izvrstne, beri: izvrstni — 364²³: naše fasone, beri: naše favne — 365⁸: pregnati, beri: pregnanji — 492⁵: dalnje, beri: daljne — (ta adj. je postal iz dalja + inŭ) — 492³²: spomin, beri: opomin. — Druge manjše pogreške, če so n. pr. kje izpuščene ali prestavljene ločnice, popravi vsak sam.

Gospod Janez.

Novela. Spisal Janko Kersnik.

VI.

(Konec.)

osto listje mu je šumelo pod nogami, ko je stopal po klanci proti grádu ter skozi vejevje visokih kostonjev upiral svoj pogled v mala, v večernem solnci blesteča se okna.

Za trenutek se mu je dozdelo, da vidi v jednom — Heleno, in vsa kri mu je silila k srcu. Toda zmotil se je bil.

Pred gradom ga je pozdravil Nero z glasnim lajanjem, in stari vrtnik se je prikazal izza ogla. Povedal je, da gospoda ni doma. Sodnik se skoraj ni drznil, po drugih vprašati; toda óni je sam pristavil:

„Gospa baronica pa so gori!“

„Torej, oglasite me!“

„I, saj ni treba,“ menil je vrtnik dobrovoljno. „Pri prvih vratih na mostovži potrkajte.“

Vran se je nasmehnil in šel, kamor mu je bilo svetovano. Stopil je v sobo, v katero ja je bil z Janezom privel baron Milde pri prvem njižinem pohodu; pa tu ni bilo nikogar; iz sosedne sobe se je čula godba na klavirji.

Nero, ki je bil šel za sodnikom, tekkel je tja, in v tem je že prenehala igralka — Helena.

„Kaj pa je — Nero? Od kodi si pa ti prišel?“ dejala je ter osupla vstala, čuvši korak v prednji sobi.

Toda v vratih je že stal sodnik.

„Vi, Vi ste?“ vzkliknila je baronica in temna rudečica ji je silila v lice.

„Ubogal sem Vas!“ dejal je Vran v vidni zadregi, a takoj ga je bilo sram teh afektiranih besed.

„Pridite, pridite,“ hitela je ona ter šla pred njim skozi drugi dve sobi v mali svoj salon. Ta je bil v južnem oglu grada in zahajajoče solnce ga je razsvetljevalo s svojimi rudečimi žarki. Iz okna pa se je videlo po dolini na dolgo, belo cesto.

Sem prišedši se je obrnila Helena zopet k sodniku; obraz njen je kazal navadni veseli izraz in tudi prejšnja rudečica je bila izginila.

Molčé je ponudila z roko sodniku nizek naslanjáč, sama pa je séla k oknu.

„Naj se li izgovarjam?“ dejala je potem hlastno. „Pa, saj me niste krivo umeli, ali — celó sodili po mojem pismu?“

„Jaz sem si tolmačil vrstice tako — da želite govoriti z menoj“; zavrnil je Vran s poskušano hladnokrvnostjo.

„Tako je! Govoriti hočem, moram z Vami; — zadnjič to ni bilo mogoče“.

Igrala se je s sviljenim svojim robcem ter zrla na pol v stran skozi okno.

Vran ni védel besedice na to. Dvakrat, trikrat si je obrisal pot s čela, in ni se drznil ozreti v lepo ženo. Vse drugo, še skoraj radost se ga je lastila, a vsa nekdanja bolest bila je pozabljena.

„Ali smem govoriti o — nekdanjosti?“ vprašala je ona po kratkem molku in uprla vánj svoje velike, temne oči; roki pa je pritisnila skleneni k prsim.

„O nekdanjosti?“ ponovil je sodnik mehanično ter zrl na tla.

„Da, da,“ hitela je baronica, „ločila sva se — ločila sem se od Vas tako, da me spomin na to boli in peče, odkar se je ono zgodilo. Kaj ne, da sem odkritosrčna?“

Peter se je pikro nasmehnil, ali ona ni pazila na to.

„Oj, jaz sem bila že kaznovana za vse to, prehudo kaznovana; v naši hiši ni sreče! Na videz, da, da — smo srečni in imamo, česar si želimo, pa vender . . .“

Solze ni bilo v njenem očesu, toda glas se ji je tresel in Petru je sezal globoko v srce.

„Kaj hočete?“ vprašal je poluglasno.

Mislil si je, da ga bode vprašala, ji li odpušča nezvestobo. Pritrdil bi bil iz vsega srca, saj mu je bila vzplamtela zopet vroča ljubezen do nje, taka, ki vse odpušča in ki vse pozabi — tudi poštenje svoje.

Pa tega ona ni vprašala.

„Ste li pozabili náme?“ zašepetala je ter zakrila obraz z rokama.

„Nikdar, nikdar — Helena!“ vzklikne on, stopi burno pred njo in ji sname roki z lica.

In ona mu je pustila. Potegne jo na lahko k sebi, objame in poljublja jo, kakor pred leti, ko je bila še nevesta njegova, ko je daleč, daleč tam slovó jemal od nje, v nemški njeni domovini. Pa sedaj ni mislil na to, da je ona — žena družega.

„Me li še ljubiš, Helena?“ vprašal je.

Odgovorila ni, toda oklenila se ga je okoli vratú, in gorak poljub njen povedal mu je več, nego zgovornost vsega svetá. —

Mrak je bil že legel na zemljo, toda ona dva sta sedela pri oknu, drug poleg drugega, ne da bi pazila na bližnjo noč; v tem tudi nista čula, da je po klanci navzgor naglo pridrdral vozič ter obstal pred gradom. Tudi koraka po mehkih preprogah sprednjih sob nista čula — toda v tem je stopil že nekdo v mali salon.

Pred njima je stal — župnik Janez.

Baronica je izpustila sodnikovo roko ter plaho planila kvišku; a prepozno je bilo. Župnikovega bistrega očesa ni bilo mogoče vártati. Pa sam je bil bolj prestrašen, nego ona dva. Izpregovoriti ni mogel besede.

„Za božjo voljo! Kaj je — kje je baron, kje je mož moj?“ vzkliknila je po prvem hipu Helena.

„Vi morete še povpraševati po njem?“ zavrnil je župnik skoraj srdito.

Helena je hotela ponosno dvigniti glavo in ostro odgovoriti; toda pred Janezovim pogledom je povesila oči. Pa slutnja, da se je nekaj zlega zgodilo, premagala je takoj vse drugo.

„Kaj je z baronom?“ vprašala je iz nova, a sedaj trdo, skoraj zapovedujoč.

Janez ni imel volje takoj odgovoriti. Ustni je stiskal in srpo ogledaval ona dva.

„Baron?“ dejal je potem počasi; „zarad njega prihajam tu sem. Nesreča, mala nesreča —“

Helena je stala bleda kakor zid pred duhovnikom in le siloma izustila: „Govorite, govorite!“

„Ne strašite se, nevarnost ni velika. Baron je pri vrnitvi z lova zdrsnil čez skale in se poškodoval, — a zdravnik je rekel, da ni nevarno.“

„A kje je, kje je?“

Hotela je mimo župnika venkaj iz sobe.

„Ostanite!“ vélel je óni še vedno osorno; „privedó ga kmalu, in potem —“

Pri teh besedah se je ozrl gospod Janez v sodnika, ki je ves čas molčé stal na stráni.

Baronica je umela ta pogled.

„Jaz moram doli, naproti mu!“ dejala je odločno in izginila iz sobe.

Prijateljja ostaneta samá.

Peter je bil prvi, ki je končal mučno molčanje.

„Kaj je z baronom?“ vprašal je potihoma.

„Pobil se je, hudo pobil! Pa ti, čemu povprašuješ? — Pojdi, pojdi, záte tukaj ni mesta!“

Župnik je bil sedaj sodnik.

Vran je upognil glavo, kajti imel ni moči pogledati prijatelju v lice. Obrnil se je proti vratom.

„Počakaj me doma!“ velel je Janez za njim.

Oni ga je čul, toda odgovoril ni.

Čudno mu je utripalo srce, ko je hitel po klanec navzdol. Sram ga je bilo in kesal se je — pa poleg vsega je stala pred njegovim duševnim očesom vedno še krasna podoba Helenina.

Prispel je ves razburjen do konca drevoreda v dolini in ko je stopil venkaj na plano, ugledal je hipno pred seboj baronico. Hitela je bila do semkaj soprogu naproti.

Vran je obstal poleg nje.

„Helena, Helena!“ zašepetal ji je ter izkušal prijeti jo za roko.

Pa ona se je jokaje obrnila v stran.

„Pustite me, in ogibajte se me! Glejte, kazen je že tu!“

„Oh, jaz Te ne pustim, ne pozabim!“ hitel je on strastno. Beseda mu je pošla. A potem je nadaljeval:

„Pojdi z menoj, Helena! Popeljem Te kamor hočeš, vse pustim zarad Tebe, delaven sem, in svet je širok — pojdi z menoj!“

Mirnega premišljevanja sedaj ni bil zmožen.

Ali ona je odmajala z glavo.

„Pustite me, gospod!“ odgovorila je mirno in tako resno, da je oni nehoté odstopil za korak. „Ne čutite li, da nisva namenjena drug družemu? Pa kaj govorim? Vidite — zapustila sem Vas, ker me je mikalo bogastvo in ime baronovo — oh, res, da, tako podlo sem računala!“

Vran se je tresel pri teh besedah.

„Ni res, recite, da ni res, kar ste sedaj govorili!“ vzkliknil je hripavo.

„Resnica je!“ ponovila je ona neusmiljeno; „in danes, danes sem hotela nezvesta postati soprogu, onečastiti njegovo ime — zakaj? Da Vam vrnem storjeno krivico? Ne ne, tega ne morem več — —“

Zdajci se je začulo ropotanje kolés pred njima na cesti in baronica je hitela vozu naproti.

Sodnik pa je krenil na stransko stezo; z roko si je tiščal čelo in taval dalje po temi.

VII.

Prispel je v farovž, malo pred Janezom. Uršinega ogovora še čul ni, nego šel je naglo po stopnicah v prvo nadstropje, užgal si luč v sprednji véliki sobi ter čakal tam župnika.

Ko je le-ta vstopil, šel mu je naglo naproti.

„Kaj je z baronom?“ vprašal je poluglasno.

„No, jaz mislim, da okreva; tudi zdravnik trdi tako!“ dejal je Janez, ne da bi se ozrl v sodnika.

„Janez!“ zaklical je óni glasno in prijel duhovnikovo roko.

Ta je uprl resni svoj pogled vánj.

„Poslušaj me, Janez! Ti me moraš slušati! Vse življenje moje skoraj leži odprto pred Teboj, samó jednega, najbridkejšega dogodka ne veš. Pa danes, danes ne smem več molčati o njem — vsaj Tebi ne, samó Tebi ne!“

Župnik se je osupel obrnil k Vranu. Sédla sta k mizi in sodnik je jel pripovedovati bridko povest svoje prve in jedine ljubezni. Opisoval je srečne dni v Kolonji, nenadno izdajstvo svoje ljubice, poznejše življenje svoje, vse, vse je odkril prijatelju. In potem novo srečanje ž njo in denašnji shod na Rudniku!

Čim dalje je pripovedoval sodnik, tem milejši izraz je legel na župnikovo lice in gorko milovanje je sevalo iz njegovih očíj.

„In kaj hočem sedaj?“ končal je Peter strastno povest svojo.

„Kaj sedaj? Se li še spominaš prvega večera, ko si me obiskal tu in sva sedela pri ti mizi v živem razgovoru? Vprašala sva drug drugzega: „Si li srečen?“ In kakova sta bila najina odgovora? Ti si dejal: „Kaj pa je sreča — kaj zadovoljnost?“ A jaz sem zavrnil odkritosrčno, da sem srečen! Se li spominaš?“

„Spominam!“ odkimal je zamišljeno sodnik.

„In glej, prijatelj, razloček med nama je le ta, da sem jaz že davno utešil in udušil jednako strast, katera sedaj v Tebi kipí. Težko, grenko, bridko je to, pa kakor smo nizki in umazani vsi na svetu v svojih strastih in v hrepenenji svojem, tako srečni in blagi postanemo, kadar nam je možno, udušiti strasti svoje. In to je možno!“

Sodnik se je nezadovoljno obrnil v prijatelja.

„Ne, ne Peter! Jaz Ti ne bom pridigoval! Tudi nisem jaz prvi, ki Te uči prave sreče v zatajevanji, in nisem poslednji, ki je prišel do njenega spoznanja. Tudi npravno stališče pustiva v miru! Ostaniva na Tvojih golih, realnih tleh! Kaj hočeš z baronico? Žena Tvoja ne more biti, dokler živi njen soprog — in ta bo živel; — ljubica tvoja pa ne sme biti —“

„Zakaj ne?“

„Ker te bo baron ubil! In če že nečeš te realne nagote — ker bi Te i jaz zaničeval iz vse duše svoje!“

Oba planeta kvišku.

„Janez!“ vzklikne sodnik.

„Da, da! Izbrisal bi Te iz spomina svojega, in ko bi se mi vsilil kdaj . . .“

„Dovolj, dovolj je!“ —

Malo potem se je sodnik odpeljal. — — — — —

Več mesecev ga ni bilo videti v Grmu, in tudi župnik Janez ni imel prilike obiskati ga v Križi.

Baron Milde je okreval, toda še v boleznii svoji je bil sklenil prodati rudniško posestvo in preseliti se zopet v Nemce.

Helena mu ni branila.

Kupec se je kmalu našel, in komaj je skopnel sneg po južnih brdih krog Rudnika, ostavila sta Mildejeva grad svoj. Pri odhodu obiskala sta župnika Janeza in v trenutku, ko je bila z župnikom sama v sobi, izročila mu je baronica zavitek pisem.

„Dajte to — Petru!“ zašepetala je. „To so nekdanja pisma njegova!“

Župnik jih je spravil, toda odgovoril ni ničesar.

Zvečer pa se je čudila Urša, kaj maši gospod Janez v peč, in zakaj stoji tako dolgo pred njo, dokler ni vse óno — pepel, sam pepel.

In Peter?

Prišel je zopet v Grm. Vzpomlad je bila tu in vinógradi pod grmskim farovžem so se svetili v krasnem zelenji; na župnikovem vrtu pa so dehteli celi šopi belih šmárnic.

Tedaj je prišel sodnik zopet k staremu — jedinemu prijatelju.

In tako stori večkrat tudi še dandanes! Toda ne več vzpomladi, ampak v gorki jeseni, kadar dozori žlahtna kapljica po grmskih brdih, tedaj zapusti Peter oddaljeno prašno stolnico in težavni, akoravno visoki svoj posel — ter se odpočije nekoliko tednov pri blagem prijatelji — gospodu Janezu.

Književna poročila.

XIII.

„Slavia italiana“.

Napisal advokat Carlo Podrecca, natisnil in na svetlo dal F. Giovanni v Cedadu (Cividale) 1884, 8°. 145 str. Cena 2-50 lire = 1 glđ.*)

Pred seboj imamo z velikim navdušenjem v lepi italijanščini o beneških Slovencih napisano knjigo, ki zasluđuje vso našo pozornost. Prav za prav naslov več obeta, nego se nahaja v knjigi sami, ker v ti niso opisani vsi beneški Slovenci, nego samó prebivalci dveh dolin, t. j.

*) Knjigo ima na pródaji tudi Dase in Wokulat v Gorici.

nediške (Natisone) in reške (Torrente Erbezzo, T. Cosizza), dočim se pisatelj samó jedenkrat in le mimogredé (na str. 107.) ozre tudi na Slovence ob izviroh rek Bistre, Maline, Tera (T. Torre) in Rezije. Tako nam podaja Podrekova knjiga opis samó osem slovenskih občin, a deset ostalih, kjer prebivajo tudi Slovenci (vsaj v veliki večini) prezira popolnoma. Vseh Slovencev na Beneškem šteje Podreka do 40.000, a uradna statistika italijanska jih pozna le 36.646 in to, ako se vzame, da po omenjenih osemnajstih občinah stanujejo sami Slovenci.

Knjigi, katero tu pretresujemo, pozna se na prvi pogled, da je pisana najivno, od moža, ki ni vajeu predmetu in nesposoben dano si nalogo popolnoma rešiti, brez globlje znanstvene izobraženosti in brez poznanja najnovejših zgodovinskih rezultatov. To priznava g. pisatelj sam, ker na str. 9. izpoveduje, da on opisuje bolj le svoje vtise, nego li znanstvene rezultate in podatke. Svojo nevednost v slovenščini spričuje na str. 102, kjer pripoveduje, da je bil „Tabor“ (Davor?) stari bojni bog Slovanov; v nemščini pa na str. 110., kjer trdi, da nemški markt pomeni „confino“ (meja). V zemljepisu je zeló slabo podkovan in ne more niti o svoji najožji domovini podati dobre slike ali vernega obraza. Bivališča beneških Slovencev opisuje nam še le proti koncu knjige, tam kjer govori o Čedadu! Krno vo pogorje leži njemu na Koroškem! — V obče je knjiga prav slabo razdeljena in res le po momentanih vtisih napisana, nikakor pa dobro premišljena, lepo zaokrožena in tehnično dovršena.

Kaj je nameraval pisatelj s to politično knjigo doseči, pripoveduje na več mestih prav odkritosčno. On je Italijan (v državnem pomenu) z dušo in telesom, za narodič svoj nahaja on jedino rešenje pod italijansko krono. Avstrijo in „panslavizem“ sovraži, kakor le more sovražiti najvročekrvnejši Italijan. Z največjim preziranjem in zasramovanjem govori o naši državi in njenih težnjah (n. pr. na str. 105.) ter o njenih uradnikih (str. 131.) Kjer drugače ne more, molči ob Avstriji; nasproti pa se prav rad spomina Francozov, ki so bili ustanovili „italijansko kraljevino“.

G. Podreka želí, da bi se italijanska vlada bolj ozirala na beneške Slovence, da bi zboljšala njih gmotno stanje in ne zatirala njih jezika. Potem bodo ti Slovenci zvesti podložniki italijanske kraljevine in njeni hrabri stražniki proti konspiracijam Avstrije, kakor so bili tudi že ob času beneške republike. Te misli svoje razklada pisatelj na str. 123. in 124., kjer se najpoprej obrača proti ónim italijanskim listom (n. pr. „Fanfulla“ od 26. julija 1884.), ki so njegovo knjigo nepovoljno kritikovali, predno je še na svetló prišla in mu očitali, da hoče še „slovensko vprašanje“ v Italiji spraviti na dan. Tem odgovarja pisatelj, da je hotel le svojo ožjo domovino opisati in jo Italijanom v pravi

svetlobi pokazati, kajti tudi ona, kakor vsak drugi kot Italije, zasluži natančno in pravično naslikana biti. Potem meni, da vsa „velika Slavija“ od Arhangeljska do Novega Bazara, od Astrahana do Ljubljane teži po razširjenji („expansioni“), in da hoče celó italijanske pokrajine s svojimi rokami objeti*). On misli torej, da je potreba „klin s klinom izbijati“ in slovanskim ekspanzijam talijanske nasproti postaviti. V vsakem slučaju pa bode njegov opis vender-le nekaj koristil, ker bode italijanski svet boljše poučil o svojem narodiči in jeziku njegovem.

Zdaj pogledjmo malo natančneje, kaj obseza knjiga.

Po kratkem uvodu se nam podaje najprej „fizikalna zgodovina“ dveh gori omenjenih dolin. Ta oddelek je zeló medel in ne obseza skoraj druzega, nego opis (v resnici zanimive) landarnske jame („La grotta d'Antro“), katero pisatelj imenuje „slavno trdnjavo Slovencev“, in pa potovanje na Matajór. H koncu pridaje še nekaj poročil o kugah in lakotah na Furlanskem, kar pa bi ne smelo stati v tem poglavju.

Za tem nasleduje (str. 13—25) „politična povest“, ki je še slabejša, nego fizikalna, ker nam ne podaje ni splošnega zgodovinskega pregleda, in obseza prav za prav le to, kar je Pavel Dijakon napisal o bojih med Langobardi in Slovenci, ter pri konci zeló zavito, Avstriji sovražno poročilo o gibanji med beneškimi Slovenci l. 1848. in 1866. Manzanove knjige „Annali del Friuli“ pisatelj ni porabil. Čudno je v tem poglavju, da pisatelj izvaja beneške Slovence iz Istre in Dalmacije! On pravi (str. 14.), da še dandanašnji živí to sporočilo med ljudstvom, ali zgodovinskih dokazov nima in celó besed kanonika Guerra, katere on v dokaz cituje, ni razumel.**). Še iz „starega plesa“, ki je med beneškimi Slovenci v navadi, hoče pisatelj dokazati (str. 76.), da spomina na „trako-frigijo-pelazgiški izvir Slovencev (!)“. Jezikovni dokazi za dalmatinsko izhajanje Benečanov niso nič vredni, ker baš Dalmatinci ne izgovarjajo mljeko, ljepo, bljelo, kakor Benečani, nego povsodi le mljiko, lipo, bilo itd. Da imajo beneški Slovenci končnico *ac* (mesto *ec*) in mehki *ć* v nekaterih končnicah, to je res. Ali to so jezikovna svojstva, ki se lahko pojavljajo povsodi v obsegu jugoslovanskih jezikov. Sicer pa pisatelj malo strani j ka-

*) To svojo trditev podpira g. pisatelj s tem, da kaže na Rutarjevo „Tolminsko zgodovino“ in na „Slovenske naselbine po Furlanskem“ („Lj. Zv.“ 1883, I.—III) Ta citacija pa kaže, da g. pisatelj omenjenih del niti čital ni, ker tam se nikjer ne govori o tem, kaj bi moglo ali moralo biti, nego samó o tem, kar je nekdaj bilo.

***) Guerra piše, da „se beneški Slovenci že od Pavla Dijakona sémkaj tako imenujejo po Slavenih ali Ilirih v Dalmaciji.“ Naš pisatelj je pa to tako razumel, da je P. D. sam Slovence tako imenoval zaradi sorodnosti z dalmatinskimi Slaveni, in obžaluje močno, da tega citata pri P. D. nikjer ni mogel najti.

Op. pisateljeva.

sneje (str. 27.) sam navaja in odobrava mnenje prof. Baudouina de Courtenay-ja, da je beneški dialekt „najbližji staroslovenskemu“. In to je vendar neovržen dokaz.

Sicer pa že pravec slovenskih naselbin po Furlanskem zadosti jasno dokazuje pot, po kateri so prišli Slovenci tja doli, t. j. od severo-vzhoda in vzhoda. O tem je pisatelj tudi sam prepričan, le da misli, ka Slovenci niso siloma v Italijo prodirali, nego „chè erano stati chiamati a colonizzare il basso Friuli.“ Čemu torej óno veliko število langobardskih gradov, ki kakor veriga opasujejo Čedad in furlansko nižino ravno na tisti stráni, kjer Slovenci mejijo s Furlani? (Glej Zahn, Friaulische Studien, Archiv für öst. Geschichte Bd. LXVII. pg. 330—333). G. pisatelj je to stran domače povesti premalo razbistril.

Zgodovini nasleduje kratko poglavje o jeziku (27—31). Tu hoče pisatelj najprej dokazati, da se je bila slovenska liturgija ss. Cirila in Metoda razširila tudi med beneške Slovence ter sluti, da bi utegnili izlizani napisi na cerkvah sv. Kvirina, sv. Silvestra in v Briščah glagoljski biti. Ali za vse to pisatelj nima nobenega pravega dokaza, kajti da duhovnik še sedaj krščenca slovenski vpraša, vero in očenaš ter „gospod jaz nisem vreden“ slovenski moli, to vendar nič ne dokazuje za slovensko liturgijo. Benečani so bili pač preblizu Akvileje, da bi se bili mogli slovenski obredi med njimi udomačiti. — Za tem se pritožuje pisatelj, da se je med beneško narečje zaneslo nekoliko „neologizmov“, in sicer po vplivu goriških Slovencev. V ostalem da se ni nič izpremenila govornica Benečanov od Langobardov sèm. Vsaka gora, vsak kraj ima svoji obliki, leži in naravi primerno ime. Na strani 29. tolmači imena beneških vasij. Pri tem se je skazal gospod Podreka jako slabega slavista. Tu le nekaj vzgledov. Ime Vernasso (bržkone „Brnač“) tolmači pisatelj z „var‘ nas“; Clenia (od „klen“, „klenovje“) z „tle ni je“; Ponteacco (morda ital. izvira) z „petjač = petljer“; Chiabai (?) z „tje bolj“; Podar (od „pod“) z „podèr = podéri“; Pegliano („Poljane“) z „peljan = geführt“; Cicigulis („Čičigoji“) z „čeče (dekleta) guliš“; Brischis („Brišče = Brdišče“) z „briš‘ tje“; Loch („Log“) z „lok = Bogen“; Clavora (?) z „klavern“; Cepletischis („Za platišči“) z „tje plesišči“; Polava („Poljava“) z „paese natante = plavajoč kraj“; Clastra („K laštri = kamneni klopi“) z „hlasta = getta giù“; Podpecchio („Pod pečjo = skalo“) z „pod pečjo = sotto il forno“; Preserie („Prézerje“) z „pre serie = latrine“; Ocnabrida („Ovčje brdo“) z „očino brdo = podere del padre“; Cumar („Holmar“) z „compare“, ali pa „kumeran = dolente“; Loszach („v Ložicah“) z „lužah = fangoso“; Ruttar („posestnik ruta“ = 1/2 Hube) z „rudar“; Sgubin („Skubin“) z „zguljen“ i. t. d. Zares, kdor sam ne bere, ne

more verjeti, da so v Podrekovi knjigi beneška imena na ta način pretolmačena!

Za tem pride na vrsto cerkvena povest (str. 33—37), sicer nekoliko bolje, ali vendar le preveč površno raztolmačena. G. pisatelj bi bil lahko našel za to poglavje ogromnega gradiva v kapitelskem arhivu v Čedadu.

Mnogo bolje, deloma celó jako zanimivo, opisane so administrativne (39—46) in sodne razmere (47—58), kjer se lahko spozna peró advokato. Tu nas seznanja pisatelj s prav zanimivimi predpraviciami beneških Slovencev v nediški in reški dolini. Prebivalci teh dveh dolin (36 vasij in občin) so imeli že od starih časov nekako svojo posebno državico. Vsako občino je vladal župan, izbran od vseh gospodarjev v skupščini imenovani „sosednja“. Župani so volili potem dva velika župana, (za vsako dolino jednega), ki sta potem zbirala gospodarje k „veliki sosednji“. Te „velike sosednje“ so se zbirale okoli velikih kamnitih miz („laštra“), jedna v Tarčetu za okolico landarnsko, druga v Mersu za dolino reško. Veliki zbor obeh dolin ali tako imenovane Slovenije („Schiavonia“ je splošno navadno in v vseh listinah rabljeno ime za imenovani dve dolini*), shajal se je jeden ali večkrat na leto pri cerkvi sv. Kvirina blizu Šempetra slovenskega**) in sicer pod starodavnimi lipami. Vsaka dolina je berala vsako leto po dvanajst sodnikov, ki so imeli pravico soditi v vseh civilnih in kriminalnih, bodi si svetnih, bodi mešanih pravadah. Beneški senat jim je potrdil še l. 1627. zadnjikrat te pravice. Priziv je bil sicer dovoljen na vladnega namestnika v Čedadu, ali se je prizivalo samó od sodišča jedne doline na sodišče druge. Kazni so bile ali globe, ali pa zapor v kladu, v katero so uklenili nogo ali roko obsojenčevu.

Od str. 59—69. našteva nam pisatelj vse listine beneške vlade, s katerimi so bili Slovenci oproščeni vseh davkov, proti temu, da so morali braniti mejo proti napadam Tolminec. Za to stražo so imeli Benečani vedno 200 mož pripravljenih, ki so morali paziti na vsako micanje nasprotnikovo. Prav zanimive so listine od l. 1658. in 1788., v katerih beneški dože zatrjuje, da so Slovenci poseben narod in torej ne samó od Čedada, nego tudi od Furlanije ločeni, ter da imajo pravico samí sebe vladati. To so bile zares velike predpravice in ni se čuditi, ako so beneški Slovenci zvesto čuvali nad njimi in z listinami svojimi v rokah mnogo krat celó v Benetke potovali, da so pred senatom skazali staro svoje pravo.

Prav zanimivo je poglavje o šegah (st. 71—86), kjer so opisane pravljice (n. pr. o krivopetah, gl. letošnji „Lj. Zv.“, tr. 229.) vraže, oblika in oprava

*) Torej to ime ni bilo še le l. 1848. izumljeno, kakor naši nasprotniki vpijejo.

***) L. 1867. prekrstili so Lahi to ime v „S. Pietro al Natiscne“.

hiš, tip prebivalstva (najčistejši je v Črnem vrhu [Montefosco] blizu avstrijske meje), nošnja, veselice, plesi, pravni in ženitovanjski običaji, (med poslednjimi se nahaja mnogo novega, do sedaj še neznanega). Tudi jedna narodna pesen „Božime“ (slovo) je natisnena v tem poglavju. Pri konci posluži nas pisatelj še s smešnico (katero pa on zmatra za resnico), da v Borjani in Logéh blizu Koborida zaročnice vzprejemajo svoje ženine le, ako tičijo do vratú v — vrečah!

Prav medla so zopet poglavja o poljedelstvu, obrtnosti in trgovini. (str. 87—95), tako da skoraj niso vredna navedenih imen. Samó pri poslednjem konstatuje pisatelj interesantno resnico, da beneški Slovenci ne iščejo sreče svoje v „blaženi“ Italiji, nego pri nas, v Avstriji, ali pa še celó v daljni Rusiji!

Ob imenitnih možeh med beneškimi Slovenci (97—99) bi bil mogel g. pisatelj pač veliko veliko več povedati!

Po kratkem opisu avstrijsko-beneške meje in strategično važne ceste pod beneške („del Pulfero“; str. 101—105) pride na vrsto pregled čedadске zgodovine (str. 107—122), ki pa ne spada v opis beneške Slovenije; torej le v to, da pomnoži debelost knjige za nekoliko strani.

Na str. 125. začnja gosp. pisatelj naštevati nekatere žalostne nedostatke beneških Slovencev s tem, da zavrača „Fanfullo“, ki je pisala: „Štiri ali pet tisoč kmetov je raztresenih po frijulskih visočinah, ki govorijo slovenski, kakor ko bi jaz hotel hotentotski govoriti, t. j. barbarsko zmes barbarskega jezika“. Za tem govori pisatelj o poskusih italijanske vlade, slovenščino izruvat iz spomina in učiniti, da je pozabi še óna peščica, ki jo sedaj na Beneškem govori. To namero imajo zlasti ljudske šole, v katerih se začnja že v prvem letu samó v italijanskem jeziku poučevati, kar je popolnoma protivno vsem pedagogiškim načelom. Na to našteva pisatelj vsa preganjanja od strani italijanskih kraljevih komisarjev, ki so hoteli celó slovenski katekizem prepovedati, ter od sodníkov, ki žugajo kmeta zapreti, ako ne zna pred sodiščem govoriti italijanski.

Pritožbe o zatiranji so torej opravičene in izražajo se celó po zunanjih listih (v goriški „Soči“). Zaradi nedostatnih in nasprotujočih si zakonov gine pravno čustvo med ljudstvom, prestopki, izneverjenja in tatvine množijo se vedno bolj. Občinam se nalaga preveč opravkov; s tem se množijo občinski troški in vse leži v rokah jedinega tajnika, kateri vodi starejšine in župane, kakor se mu zljubi. Ceste so slabe in nezvršene. Zemljiški davek je prevelik. Slovenija plačuje primeroma več, nego Sicilija, žitnica Rima. Kje so časi, ko ti hribovci niso plačevali nikakega davka beneški državi! Nekateri zakoni se zvršujejo prehitro in tolmačijo napačno,

(n. pr. o pogozdovanji) samó da se morejo visoke globe narekovati. — Ko-
nečno toži pisatelj še ob uničevanju starih spomenikov (cerkve sv. Kvirina
in sodnih klopij) ter o raznašanji zgodovinskih listin.

Na str. 133. nasvetuje pisatelj nekatere pripomočke proti vsem tem
nedostatnostim. Najpoprej poudarja, da ni niti potrebno, niti mo-
goče slovenščine na Beneškem zatreti. Ako bode Italija ta
jezik spoštovala, obvarovala se bode najlože pred slovansko ekspanzijo.
(Na bodočnost Avstrije nima mnogo zaupanja, ker na str. 136. govori le
o položaji Italije nasproti „Veliki Slaviji“ in na str. 137. misli, da je že blizu
čas, da se utemelji med Jadranskim in Črnim morjem veliko „slovan-
sko kraljestvo“.) Zato naj živí slovenščina poleg italijanščine,
toda italijanščina naj ostane zmerom uradni jezik. (str. 134.)

Zato pa je potrebno, da se v ljudskih šolah le slovenski poučuje in
sicer čist jezik brez „neologizmov“. Tako morejo pa le v slovenščini dobro
izobraženi učitelji poučevati in zato je treba v prvi vrsti teh preskrbeti.
Naj se torej preustroji žensko učiteljišče v Šempetru in drugače osnuje
moško učiteljišče v Čedadu. Naj se ustanovi v ta namen posebna sto-
lica za slovenščino v Čedadu, kajti neobhodno potrebno je, da se
v Italiji bolj gojijo slovanski jeziki, naj že ostane ta kraljevina prijateljica
sosedni slovanski državi, (torej iz uljudnosti do nje), ali pa naj ji bode
sovražnica, (torej iz potrebe, da bode mogoče razumeti njene težnje in da
bodo torej Benečani dobri ogleduhi za italijansko vojsko).

Razven tega naj izdá Italija kmalu nov sodni red, po katerem naj se
male pravde kmetom samim prepusté in le za večje tožbe naj bode kr.
sodnik v Čedadu. Občine naj se preustroje, ceste dodelajo in v Čedadu
naj se ustanovi domač bataljon mejnih brambovcev, ki bo imel svoje stot-
nije po glavnih krajih Slovenije dislokovane. Najprej pa naj se hitro od-
pravi kr. komisarjat in namesto njega zopet uvede „mejna podprefektura“,
kakeršna je bila že 1806—1813. l. v Čedadu. Hitro naj se sestavi posebna
komisija, katera naj vse te nedostatnosti odstrani in zlasti za to skrbi,
da se starodavni spomeniki zopet popravijo in raztresene listine v skupen
arhiv zberó.

Tako govori narodnjak, mož stare korenine, za blaginjo svojega na-
rodiča; mož čigar srce od veselja zaigra, ko ga kanarček pri vstopu v po-
gorsko hišo s slovensko pesenco pozdravi. (str. 91.) — Ali bodemo
zamerili možu, ki na Beneškem, v italijanski kraljevini tako živo čuti in
govori za rojake svoje, ako nima čuta in pojma za državo našo? — Bog
nam daj pri nas v Avstriji mnogo, mnogo takih narodnjakov, ki bodo tako
vroče ljubili svojo Slovenijo, kakor g. Podreka ljubi — beneško!

S. R.

Nove muzikalije.

V.

Cecilija. Cerkevna pesmarica. Po naročilu „Cecilijinega društva v Ljubljani“ uredil Anton Foerster. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovci. II. del 1884.

Podtika se mi od nekoga neznanje taktovega števila v valčku. Kakor malo ljudij vé, koliko gómb ima Šahova suknja v Perziji, ker se zato ne brigajo, jednako malo skladateljev vé, koliko taktov tiče v valček, ker jih ima lahko več ali menj, po volji skladateljevi. Razven tega pa imam jaz še to slabost, da se premalo brigam z literaturo valčka, polke, mazurke i. t. d. Zatorej pa tudi še danes ne vé, koliko taktov ima valček in sem primoran preiti na stvar, ne da bi odgovoril modrijanu žurnalističnim potem na tehtno valčkovo vprašanje in da bi mu s tem razvozljaj muzikalčno-gordiški vozelj gledé števila valčkovih taktov, dasiravno znam dobro šteti. Dovolite pa mi napisati nekoliko besedij o navedeni letošni pesmarici „Ceciliji“.

Ker ste že v zadnji številki cenjenega „Zvona“ kratko pa dobro obznani vsebino II. dela „Cecilije“, preostaje mi le omeniti nekoliko o glasbeni vrednosti tega izbornega dela. Zlasti mi ugajajo koralne številke te pesmarice. Kdor ve, da ni kaj lahko spoznati iz koralne melodije, kateremu cerkvenemu tonovskemu načinu pripada, je li ta ton doričen, frigičen, lidičen ali miksolidičen, t j. avtentičen; ali pa hipodoričen, hipofrigičen itd., to je plagijalen; kdor ve, da je k temeljitemu znanju koral neobhodno potrebno poznati navedene tonovske načine ter da niso zgolj sleparstvo, bode trdil, da je težavno harmonizovati koral zaradi njemu bistveno-lastnih intervalov. Koliko zaprek se stavi pri tem delu glasbeniku v pero! Kdor ve, da je harmonizovanje koral še le vprašanje sedanjega časa, ta mora nehoté priznavati g. Foersterju, ki je vsem takim zaprekam kos, temeljito znanje ne le moderne, marveč tudi staroklasične cerkvene glasbe, harmonije in kontrapunktike. Malo je tacih mojstrov, ki bi znali v harmonizaciji stare tonovske načine tako natančno karakterizovati, kakor gosp. Foerster. Zato pa so meni njegove koralne skladbe v vsakem oziru dovršene.

Slovenci smo navajeni mnogoglasnih skladab, v katerih je jedino sopran ali I. tenor vse; vsi drugi glasovi so nam le klečéplazi in krilonosci odlikovanega glasu in brez vsacega pomena, ako se jim odvzame prvi glas. Vse drugače pa piše v „Ceciliji“ g. Foerster. Tu hodi vsak glas svojo pot; nobeden ni podrejen družemu; skupnost glasov pa dela mogočen vtis na poslušalčevo uho in srce. S kratka, g. Foerster piše kot dovršen mojster v simfoničnem zlogu, a tudi predigre njegove koralnim melodijam so pripravne v kratkih potezah označiti koralni ton.

S tem pa ne trdim, da bi bile pesni v „Ceciliji“ težko izpeljive; obratno: vse je tako lahko in preprosto pisano, da se dá po nekaterih vajah brez težave izpeljati. Zdi se, kakor bi se mojster, oblečen v dvorni uniformi, tudi znal v nižjih krogih uljudno pa dostojno kretati. Nekaterim melodijam, katerim preti jednoličnost zaradi preprostosti, znal je g. Foerster pomagati z raznim harmoničnim lepotičjem, s postranskimi, zmanjšanimi, neškálnimi sept- in nonakordi; zadržki, zaostanki, prehajalnimi in ležečimi notami itd. Da je ves ta harmonični aparat pravilno uravnán in upeljan, ni mi treba posebe omenjati. Zaslužnega se je skazal g. Foerster tudi s tem, da je v „Cecilijo“ privzel pesni, ki so se narodu urastle v meso. Se ve da so bile te pesni prej ónega zloglasnega „Leierkasten-Rococco-in Pompadour-zloga“, o katerem ima popačen ljudski ukus neskončno veselje, a urednik jih je po menzuraciji, harmonizaciji in dinamiki preobrazil v prave cerkvene melodije.

Radostno pozdravljam torej „Cecilijo“ in želim, da bi jo vsi slovenski organisti in pevci pridno rabili. Ne bodimo podobni ónim, ki glasbo poslušajo z očmi; poslušajmo glasbo s srcem in „Cecilija“ postane dijecezanska pesmarica brez ukaza od zgoraj. Časopisne izjave, napérjene proti „Ceciliji“ in nje vzvišenim namenom, zmatram jaz za nevednost ali pa hudobijo, izvirajočo iz nevoščljivosti, a po drugi stráni mi dajejo povoda za smeh, kar je v sedanjih hudih časih tudi nekaj vredno.

Daniilo Fajgelj.

Slovenski glasnik.

Božični dar. V nekoliko dneh izidejo Gregorčičeve „Poezije“ v drugem, pomnoženem natisku pri knjigarji Bambergu v Ljubljani. Pesnik je „Poezije“ odičil z nekaterimi, doslé še ne natisnjenimi biseri slovenskega pesništva in založnik se je potrudil kar najlepše opraviti knjigo. Oblika „Poezijam“ bode nekoliko manjša, nego jim je bila v prvem natisku, a tiskajo se na drag, svetlo-rumen papir (chamois) z malo srednje-večno antikvo; vsaka pesen ima lepo, risano „glavo“ v renésančnem zlogu in naslovni list je tiskan v več barvah. S kratka, vsa vnanja oprava „Poezijam“ je taka, da je knjiga dostojna dičnega pesnika.

„Dolenjske Novice“ bode po dvakrat na mesec po novem letu izdaval tiskar J. Krajec v Novem Mestu. Program novemu listu obseza že njegovo ime. Naročnina mu bode za vse leto po 1 gld. Lastniki in založniki so: J. Krajec, tiskar in knjigar; Josip Romè, kaplan v Sv. Mihelu; Matej Jereb, župnik v Stopičah; Ivan Lapajne, šolski ravnatelj in nadzornik v Krškem. Bog daj srečo!

Slovenska kujževnost. Došla nam je zgodovinsko-rodoslovna razprava „Weriand de Graz“, spisal Davorin Trstenjak. Tisk tiskarne „družbe sv. Mohorja“, založil pisatelj, v Celovci 1884, 8°, 71 str. Učeni pisatelj dokazuje z vsem znanstvenim aparatom, da je Werian de Graz, ki je živel že l. 1091., domač koroški deželni plemič nižje vrste, čigar nasledniki so dospeli do knežje česti, a da ni tujega nemškega pokolenja, kakor so zgodovinarji trdili dosle. Več o ti prezanimivi knjigi prihodnjič, ker smo danes s prostorom v zadregi. Knjigo, polno ljubezni do domače zgodovine vsem omikanim Slovincem priporočamo kar najtopleje. Dobiva se pri Bambergu v Ljubljani po 50 kr.

Slovenska slovnica za srednje šole. Spisal J. Šuman, c. kr. profesor na akad. gimnaziji dunajskem. Tiskala in založila tiskarna „družbe sv. Mohorja“ v Celovci 1884, 8°, 202 str. Cena 1 gld.

Ob agrarnem vprašanju. Spisal dr. Josip Vošnjak Ponatis iz letopisa „Matica Slovenske“ l. 1884. Založil pisatelj. Tiskala „Narodna tiskarna“ v Ljubljani 1884, 8, 80 str. — Tudi o teh dveh knjigah prinesemo obširno poročilo v prihodnjem listu.

„Slovensko pevsko društvo“ osnovali so si spodnje-štajerski Slovenci s sedežem v Ptuj. Društvo nima samo namena gojiti slovansko petje, ampak glavna naloga mu bode po vseh slovenskih krajih osnovati pevška društva ter naposled oživiti zvezo vseh slovenskih pevskih društev, ki bi o posebnih prilikah prirejala velike koncerte. Za zdaj bode določeval Ptuj, katere pesni se bodo pele pri takih koncertih. Vsakemu pevcu se bodo pošiljale note na dom, da se nauči pesni; potem se zberó vsi pevci svojega okraja k skupni poskušnji. Predno nastopi veliki pevski zbor vseh društev, gre glavni kapelnik v vsak okraj ter ima s pevci glavno vajo, da se privadijo njegovemu vodstvu. Na ta način bode možno, osnovati pevski zbor, kakeršnega Slovenci dosedaj še niso slišali. Ni nam treba poudarjati, da je to društvo izrednega pomena za vse Slovence, zlasti pa za óne, ki prebivajo ob nemški meji. Slovenska pesen ima občekulturno, a ima tudi politično važnost. Praviijo, da lepe pesni glas seže v deveto vas, mi pa želimo, da bi segel v srce vsakemu Slovincu in da bi vsak po svoji moči podpiral to prelepo, prekorično društvo. Društvo ima dosle 109 članov, med temi dva ustanovnika, g. B. Raiča in M. Vošnjaka, (ustanovnik je, kdor plača jedenkrat za vselej po 25 gld.,) 68 zvršujočih članov, ki plačujejo po 1 gld. in 39 podpornih članov, ki plačujejo po 2 gl. na leto. Predsednik društvu je g. St. Pirnat v Ptuj; odborniki gg.: dr. Gross, Romih, Stergar in dr. Porekar v Ptuj; g. Majcen v Mariboru, dr. Žižek v Ormoži; V. Valenta in Ljubljani, Škofljek v Savinjski dolini; namestniki gg.: Lešnik in Čuček v Ptuj, Treuensfeld v Ljutomeru, Marin v Brežicah; revizoriji gg.: drd. Ploj, Fric in Suher.

Akademiška palača in Strossmajerjeva galerija slik v Zagrebu odprla se je z veliko svečanostjo in v navzočnosti vladike Strossmajerja samega dne 9. novembra. Ker je „Ljubljanski Zvon“ akademijo in akademiško palačo že opisal (gl. I. letnik str. 213—219), ob galeriji slik nam je pa obljubljeno posebno poročilo, podajemo danes svojim bralcem samó nekoliko črtic o tem preimenitnem kulturnem zavodu. Temelj galeriji je položil Strossmajer pred petnajstimi leti, podarivši jugoslovanski akademiji prve slike svoje. Pozneje je po Italiji skupoval slike, da bi narodu svojemu priredil gradiva za zgodovino slikarstva. V tem poslu so ga podpirali kanonik Voršak, slikarji Simonetti, Consoni, Overbeck in drugi umetelniki in s časom je Strossmajer zbral prekrasno zbirko dragih slik, katere je vse poklonil akademiji jugoslovanski.

To zbirko sta v akademiški palači uredila prof. Kršjavi in Bollé po raznih šolah, katere kažejo razvoj slikarske umetelnosti od bizantinskih do modernih slikarjev; kjer ni bilo dovolj originalov, da bi sestavili vso šolo, ali zvezali posamične šole med seboj, postavili so v presledek dobre in deloma jako drage kopije. Slike stoje na posebnih stojalih v šestih dvoranah. V prvi dvorani so italijanske slike od 14. do polovice 15. stoletja, in slike sodobne flamanske šole; v drugi dvorani so umetnine klasične renesance; v tretji so eklektiki in materijalisti 17. in 18. stoletja; v četrti slike beneške šole, med njimi 14 slik Meduličevih in 2 lepi slike Carpaccijevi (Krpacévi); v peti dvorani so kartoni Overbeckovi in dragocena zbirka srednjeveških miniatur; v šesti umetnine 19. stoletja, v katerih tudi slovanski umetelniki stopajo na poprišče, zavzemajoči dično mesto v slikarski umetelnosti. Dostojno so tu zastopani Siemiradski, Kotarbinski, Matejko, Črmak in Hrvat Nikolo Mašič.

Galerija šteje 284 umetnin, med njimi 275 samih slik, in večaki cenijo vso zbirko na pol milijona goldinarjev. Vrh tega je za zidanje akademiške palače Strossmajer daroval vsega 66.000 gld. S temi novci, z glavnico muzealno in s posojilom, ki ga je akademija dobila od vlade, sezidali so po načrtu glasovitega dunajskega arhitekta Frid. Schmidta krasno palačo akademiško, ki stoji 240.738 gld. V ti palači imajo zdaj svoj dom trije kulturni zavodi hrvaški: pri tleh arheološki muzej, v prvem nadstropju jugoslovanska akademija in v drugem Strossmajerjeva galerija slik.

Književno naznanilo. Knjiga „Politična in kulturna zgodovina štajerskih Slovencev“ je ravno kar dotiskana in zdaj se veže v prav elegantne platnice. Radi tega sem moral ceno za 20 kr. zvišati. P. n. naročniki mi ustrezajo, ako mi naročnino in poštnino (v skupnem znesku 1 gld. 30 kr.) po nakaznici pošljejo. V Krškem 16. novembra 1884. J. Lapajne, pisatelj in založnik.

O Božiči imajo imovitejši ljudje tudi v Slovincih lepo navado, da dragim svojim poklanjajo raznovrstna darila, zlasti knjige. Vse take domoljube opozárjamo na bogato zbirko posebno lepo vezanih slovenskih knjig, katere imata na prodaji ljubljanska knjigarja Janez Giontini in Kleinmayer et Bamberg. Valjavčeve, Jenkove, Oroznove pesni, Slomškovi spisi, Zieglerjev „Svetin“, Krištofa Šmida spisi v Krajčevem izdanju in mnogokatero druge knjige dobivajo se tu v krasni vnanji opravi. Zlasti pa o ti priliki priporočamo Slovincem Jos. Jurčiča zbrane spise (I., II. in III. zv.), katere elegantno vezane in v božična darila posebno primerne, prodajata oba omenjena knjigarja. Sploh bi bilo želeti, da bi Slovinci odslé rajši kupovali krasne Jurčičeve zbrane spise, nego so jih kupovali doslé. Sramotno je za vso inteligencijo našo in ves naš „narodni ponos“, da se tako slabo izvája ta lepa narodna knjiga. Prvega, drugega in tretjega zvezka se v poldrugem letu ni prodalo niti za 300 gld. in na prvih pet zvezkov oglasilo se je iz vseh slovenskih pokrajin samó 21 naročnikov! Ako narod slovenski ne bode iskreneje kazal hvaležnosti svoje prvemu pripovednemu pisatelju našemu, rego mu jo je kazal doslé, ter ne rajši kupoval spisov njegovih, prisiljen bode odbor ustaviti izdavanje Jurčičevih zbranih spisov; potem pa tudi nihče ne govóri o našem razumništvu, o naši zavednosti in o narodnem ponosu slovenskem!

Češka književnost. „Poetičkih besed“ štirinajsti zvezek prinaša: „Preludu“. Básen od Karla Legera, ki je jako nadarjen pesnik: on zna opazovati življenje izvrstno in v sebi hrani tudi toliko umeteljniških močij, da ga posamnosti ne premagajo in zna izbrati med njimi najbolj ugodne; posebno se

odlikuje s svojim humorom in satiro, kakor je pokazal že s „Pohádka z naši vesnice“ in z „Všednim životom“. V „Preludih“ je pesniku glavna svrha, šibati nezdravi, prenapeti idealizem, pod katerim se tako rado skriva prazno sanjarstvo. Snov je v kratkem ta-le: Mlad slikar hrepeni po slavi, ali ko spozna iz svoje in tuje izkušnje, kake zapreke morajo mlade moči premagati, streeze se in postane navaden ali srečen človek — učitelj. Tiste sanje o slavi so bile le nekaka predigra. On sam pravi svoji izvoljenki ne brez nekake ironije:

„Čas všemohouci mnoho, mnoho měni,
já zanechal již blahového snění,
jsem moudrým nyní — ano! věř mi jen!
A za bludičkou nehoním se více:
Jsem učitelem — malá služba sice,
hlad nemám však a také ctí mne svět!

Co sláva? Jenom přelud mladé hlavy,
třpytivá třetka, která děti baví,
to chorobný je věru jenom sen! —

To je glavna misel te pesni, katera pa ima poleg mnogih lepot vendar tudi nekaj neverjetnih in neosnovanih podrobnosti. — Petnajsti zvezek „Poetickih besed“ pa podaja humoristično povest v verzih „Třešň“ (Črešnje); spisal jo je Ladislav Quis, čegar balade se zmatrajo za najboljše v češki književnosti. Ti pesni vzeta je snov iz l. 1848. in podaja nam prekrasen pokus narodnega humora češkega. Ž njo je Ladislav Quis novič spričal, da živi v njem velika pojetična sila, katera je ravno v sedanji dobi v najlepšem razvoju.

Poljska književnost. Od novega leta izhaja v Levovu ilustrovani list „Ognisko domowe“ dvakrat na mesec; v njem objavlja znani pripovednik M. Balucki novo povest „W żydowskich rękach“. — Ravno tam je počel izhajati drug lep-sloven list „Tygodnik literacki“ pod uredništvom Władymierza Zagórkega. — Čestitim bralcem lahko postrežemo z nekimi datimi o poljski žurnalistiki. Vseh poljskih časopisov je preko 230, in sicer v Galiciji do 100 (v Levovu 58, v Krakóvu 23), v avstrijski Sleziji 4, na Dunaji 1, v kraljevini Poljski 81 (v Varšavi sami 71), na Pruskem 35 (v Poznanju 18), drugod 8. — 23 iz njih izhaja jih vsak dan, 78 vsak teden, 13 večkrat v tednu, 60 dva ali trikrat na mesec, 33 vsak mesec, 5 štiri ali petkrat na leto, in 18 o nedoločenem času. —r—

Popravek. V članku „Hans Makart“ v 11. št. na 700. str. stoji, da je bil g. Jurij Šubic v Makartovi mojsterski šoli. To je pomota. Bil je brat njegov, g. Janez Šubic. — Na 731. str. v 14. vrsti od spodaj čitaj osemnajst, namestu štirindvajset.

„Ljubljanski Zvon“

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji: celo leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30 kr., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamični zvezki se oddajajo po 40 kr.

Založniki: dr. I. Tavčar in drugovi. — Za uredništvo odgovoren: Fr. Levec.

Uredništvo in upravništvo v Novih ulicah 5.

Tiska „Narodna Tiskarna“ v Ljubljani.

Vabilo na naročbo.

Završuje z denašnjo številko IV. svoj tečaj, obrača se „Ljubljanski Zvon“ do vseh prijateljev svojih, bodi si naročnikov, bodi si sotrudnikov, s prijaznim vabilom, da mu ostanejo verni podporniki tudi v bodočem letu.

„Ljubljanski Zvon“ tudi v svojem novem V. tečaju vse svoje moči porabi v pospešilo leposlovne in znanstvene književnosti slovenske. Uredništvo bode z druženo pomočjo mnogoštevilnih gg. sotrudnikov vestno skrbelo, da bode list z dovršenimi pesnimi in baladami, z zanimivimi pripovednimi spisi in ukovitimi znanstvenimi razpravami, s korenitimi književnimi poročili in literarnimi novicami, slovenskimi in slovanskimi, ugajal razumništvu slovenskemu ter um vedril in srcé blažil čitateljem svojim.

Nečemo tukaj naštevati vseh spisov, ki jih misli „Ljubljanski Zvon“ prihodnje leto podajati naročnikom svojim, vendar opozárjamo književno občinstvo slovensko na obsirnejše spise, katere objavi v novem tečaju.

Vrhu pesniških proizvodov priznanih pesnikov slovenskih, Stritarjevih, Gorazdovih i. dr. in vrhu Trdinovih bajk in povestij, pisanih v uzorno-lepi slovenščini, izhajala bode v našem listu vse leto nad deset tiskovnih pol obsežna zgodovinska povest:

„Veliki grof“.

Pisatelj, g. dr. Fr. Detela, c. kr. gimn. profesor v Dunajskem Novem Mestu, opisuje v ti povesti z živimi bojami slikovito življenje po lepi Savinjski dolini in po staroslavnem slovenskem Celji sredi XV. stoletja za velikega grofa Ulriha Celjskega.

Priljubljeni pripovedovalec naš, g. Janko Kersnik, priobči svojega lepega „Cyclamena“ II. del pod naslovom:

„Agitator.“

V tem romanu nastópajo vse tiste glavne osebe, katere bralec pozná že iz „Cyclamena“, vendar bode „Agitator“ sam záse celota.

S krajšimi pripovednimi spisi bodo preskrbovali list: v svoji elegantni in duhoviti pisavi nedosežni g. Jos. Stritar, g. dr. Ivan Tavčar, ki je s svojimi živo in izvorno pisanimi „Mrtvimi srci“ pridobil letos našemu listu novih prijateljev, g. Alfonz Pirec in nekateri mlajši pisatelji.

Novo rubriko odpre letos „Ljubljanski Zvon“ pod naslovom

„Slavni Slovenci.“

Tu bode priobčeval životopise odličnih umetnikov, pesnikov in pisateljev slovenskih; v prvi vrsti literarno-zgodovinsko razpravo „Dr. Jakob Zupan“ (porojen 4. julija 1785. na Prevojah, umrl 6. februvarija 1852. v Celovci), katero je o stoletnici rojstva njegovega spisal g. prof. Fr. Wiesthaler; dalje životopis velikega slovenskega dobrotvora, ljudomilega P. P. Glavarja, katerega je po novih, v Komendi najdenih listinah sestavil g. prof. Ivan Vrhovec, in naposled životopis slovenskega pesnika in pisatelja Matije Valjavca iz urednikovega peresa.

Izmed znanstvenih razprav omenjamo zlasti prof. Rutarjevega spisa o reki „Timavus“; zgodovinske studije o Slovencih v IX. stoletji od prof. dr. Fr. Kosa, životopisa V. G. Bêlinskega, slavnega kritika ruskega, od prof. J. Celestina; E. Lahoviâ zemljepisnih ârtic in članka o književni vzajemnosti hrvatsko-slovenski, ki ga je o petdesetletnici preporoda književnosti jugoslovanske spisal g. Andrej Fekonja.

Na dalje bode „Ljubljanski Zvon“ točno poročal o vseh domaâih književnih stvarih ter se s paznim oâesom oziral na literarno delovanje in kulturno življenje slovanskih narodov in to tem lože, ker mu je tudi bodoâe leto zagotovljena pomoâ tako izvrstnih poroâevalcev, kakor sta n. pr. g. prof. Jos. Starâ v Zagrebu in g. dr. Karl Štrekelj na Dunaji.

V vsaki številki prinese odslej „Ljubljanski Zvon“ tudi nekoliko nalog iz šaha in pouâeval bode bralce svoje v ti ne samo krasni in zabavni, ampak tudi koristni igri, ki se navadno ne igra za denar, ki budi fantazijo ter uâi âloveka globokeje in koreniteje razmišljati. To rubriko bode uredoval g. Janko Kalan, c. kr. davânega urada kontrolor v Velikih Lašâah na Kranjskem. Temu gospodu je naravnost pošiljati vse dopise, ki se tiâejo šaha v našem listu.

Iz tega kratkega pregleda vidijo gg. naroâniki, da je „Ljubljanski Zvon“ dobro založen z zanimivimi rokopisi in da se s âilimi moâmi odpravlja na delo prihodnjega leta, v katerem hoâe kakor doslej kar najiskreneje pospeševati razvoj lepe in znanstvene knjige slovenske. Koneâno vabi nove naroânike stopiti pod njegovo zastavo, in nadejoâ se, da mu verni ostanejo vsi dozdanji prijatelji, kliâe jim: Na svidenje v novem letu!

V Ljubljani 1. decembra 1884.

Uredništvo.

„LJUBLJANSKI ZVON“

izhaja vsakega meseca 1. dan v zvezkih, po 4 pole velike osmerke obsežnih, ter stoji v Ljubljani na dom pošiljan ali po pošti prejeman:

Za vse leto	4 gld. 60 kr.
Za pol leta	2 „ 30 „
Za âetrt leta	1 „ 15 „

Po vseh deželah zunaj Avstrije velja „Ljubljanski Zvon“ 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamiâni zvezki se dobivajo po 40 kr.